

ქ ა ც ი ა , ა დ ა მ ი ა ნ ი .

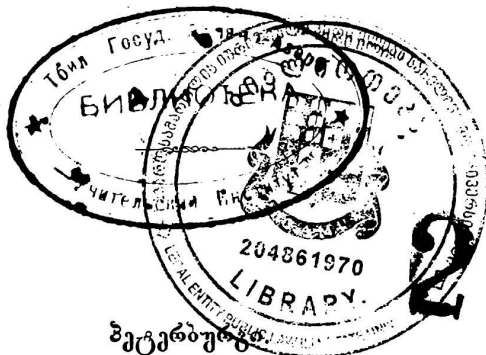
პეცია, აქამიანი?

მოთხრობა

ილ. ჭ ა ვ ჭ ა ვ ა ძ ი ს ა.

გამოცემული

მ. ბუთანიშვილისაგან.

შეტკებულა
სამეცნიერო აკადემიის სტამბაში.

1869.

Дозволено цензурою. С. Петербургъ, 12 марта 1869 года.

Типографія Императорской Академія Наукъ. (В. Ө., 9 л.; № 12.)

კ ა ც ი ა, ა დ ა მ ი ა ნ ი.

«მოუფარეს პირში უძრახე, მტერს
პირს უკანაო.»

გონიერი ანდაზა.

რიტორიკაში ჭისწერია, ყველაფერი შესავალით უნდა დაიწყოს კაცმაო. ჭეშმარიტია. ჩვენც ისე დავიწყოთ.

ვინც ღუარსაბის სახეში თავის თავს იცნობს, ვინც ღუარსაბზე დაწერილს თავის თავზედ მიიღებს, ის, რასაკვირველია, ღაფის სრულას დაიწყობს და «გიჟიას» დაუძახებს ამ მოთხრობის უხეირო დაშწერას. ეს კარგად იცოდნენ, რომ ჩვენ პირთან საქმე არა გვაქვს, ჩვენ საზოგადო ჭირზედა ვჭისწერთ.

სხვამ რაც უნდა თქვას, მე კი ამ სიტყვების სიმართლით ვამხნევებ ჩემს თავსა: «მოუფარეს პირში უძრახე, მტერს პირს უკანაო.» სადა ხარ ეხლა ამ გონიერის სიტყვის მთქმელო? ვიცი, სადაცა ხარ: ხალხში ხარ, უხილავო, და ხალხისა ხარ. ისიც ვიცი, რატა გქვიათ: შენ ხალხის გენიას გეძახიან. ისიც ვიცი, რა თვისებისა ხარ: შეუცდომელი და ყოველთვის მართალი ხარ. შენ და მხოლოდ შენ უკეთეს გულისა იმას, ვისაც «სხვისთვის» გულის ჭსტკივავ; მაშინაც კი უკეთეს, რატა თვით ის «სხვანაივე» თავიანთ გულშემატკივარს გულის ტკივილს ცოდვად უთვლიან. რა უუოთ? ზოგი გულის ტკივილს იმითი აჩენს, რომ მოუფარეს

ცუდსაც უქებს და ზოგი კი იმითი, რომ ცუდს უწუნებს. ამ ორ გვარ ხალხში რომელს უფრო მეტი და ჭეშმარიტი გულის ტკივილი და სიყვარული აქვს — ეს თითონ მკითხველმა გამოიცნოს.

I.

კარგი რამ იყო თავად თათქარიძის სახლკარი. წარმოადგინეთ შუა კახეთის პატარა სოფელში ერთი ტრიალი, დაცემული ადგილი და იმ ადგილის შუა გულისა ორ-ეტაჟიანი სახლი ქვით-კირისა. აი ის ეტაჟები რა ფერისა იყო: ქვეშ იყო მარანი წაღმით დახურული და იმ მარნის უკანა კედელზედ ამოყვანილი გახლდათ ერთი პატარა ოთახი მუაჟრითურთ; მუაჟარს ეკრა ზედ შერცხლის ბუდეპავით ერთი მცირედი ფიცრული, რომელიც საგვეშაგებოსა თამაშობდა. კარგა მანძილზედ კიდევ ფიცრულის სათორნეც ედგა, იმას აქედამ ხელა, რომელსაც ზედ ჭქონდა მოდგმული ცალთვალა სასიმიინდე, ერთი უბადრუკი რამ და მგლოვიარე. ხაღჩაც იყო, ღობით გაფლილი. ღობესთან ერთის ფურცლის ხის სიასლოვეს მოჩანდა ძველი ჩაღური, დროთა ბრუნვისაგან ისე გვერდზედ წამოღებული და წამოხრილი, თითქო გრილოში წამოწოლას აპირებსო, მაგრამ ბებერსავით ნეკერისის ქარის ტკივილებს უეცრად ისე წამოხრილი და დაღრეკილი შეუკავებიათო. ეზო ამ ციხე-დარბაზისა სიგძეზედ, თუ სიგანეზედ კარგა ფართოდ იყო განზიდული. იმას ერტყა გარეშე მოძველი ტყრუშული ღობე, რომელიცა ზოგიერთგან გადაქცეული იყო და ესლანდელს პატრონს არც კი მოსვლია ფიქრად, რომ გაკეთებინა. ეტყობა, რომ ქართველია!...

ღობე ერთგან თავდებოდა უშველებელის ჭიის კარებითა, რომლის ერთი კარი, — თუნდ ორი წელიწადია, — ისე საცოდავად და ღრეჯით გადმოჰკიდებია ერთს ეუნწსა, ასე გონია, ბოძს დაუჭერია საცემლათა და ის კი იწევსო, რომ როგორმე ხელიდან დაუსხდესო. ჭიის კარიდან იწეობა კაღო, დიან მობდილი; მისი ბუჩო ერთ მხრივ გოწასავით მთელ კაღოს სამხრეთის ნაპირზედ გაწოლილი იყო, ასე რომ იმისი ბოლო ზედ საბძელთან დაწვედებოდა. საბძელი იყო სასაცილო. ისე სუფელურად ჩაფიქრებული და გვერდ-აწევული მარტო ფრთა-მოტეხილი ბატო თუ მინახავს.

ჩემ ჰატარა-ბიჭობაში ბევრი კარგი ნახულა ამ ბუჩოზედა: აქ ხშირად უქეიფნით გრძნობის აღმტაცის სრუტუნით ნებეიერ ღორებსა; თავის ფაფუკის დინგით ბევრჯერ უთხრიათ ეს სურნელი ბუჩო, ისე გულმოდგინებით, ისეთი სინაზით, ასე გონია, მართლად ღორები იყვნენ. მერე იმათი ოხუჯობა! იმათი ალერსი! ოჰ, ეს კია უწერელია. რაღაც გამაოფილებით გატაცებულია, იმ ღორებს ერთმანეთისათვის ბევრჯერ წაუთავაზებიათ დინგი. რა ევირილი და ჭყვივლი ასტუდებოდა ხოლმე. ეგრე ჩვენი გლეხკაცი სააღერსოდ წაუთავაზებს ხოლმე ქისტსა ახალ მოყვანილ ჰატარძალსა. ვიღაცამა ჰსთქვა: «ქართული სიუყარული ღანძღვანო», მეც ვიტყვი: ქისტი კიდევ საოხუჯო ალერსია. აღმინისტრატიაში მაგას კიდევ სხვა მნიშვნელობა აქვს: იქ ქისტი შემაცნებელი საბუთია. ეგ ჩვენი საქმე არ არი.

შიგ თვითონ ეზო ისე უწმინდური იყო. როგორც ძველის ჩინოვნიკის გული. დიდი საქმე იყო, რომ ჰატარძამდინ ისე მიგეხწიათ, რომ ან არ გასვრილიყავით, ან კიდევ ერთი ამბორების სურნელეა თან არ ატეოლიათ. ეს გარეგანი, ახლა, ბატონებო, შიგ სახლში ვეწვიოთ თავადს თათქარძისა.

ეს კი უნდა მოგახსენოთ, რომ, თუ ვეწვევით, ფთხილად უნდა ვიყენოთ. იატაკი აგურისა არის. ეგ არაფერი. ეს არის ძნელი, რომ აგურები შიგა-და-შიგ ამოცვივნულან; იმათი ალაგი ამოთხრილ ორმოკებად დარჩენილან. თვალების ძალიან გაფაციცება უნდა, თორემ, თუ ფეხი შიგ ჩაფარდა, ვაი შენს მტერს! ან კისერი მოჭსტუდება კაცსა, ან თითონვე ფეხი. თუმცა, მართალია, სხვლის პატრონი ბევრს ბოდიშს მოიხდის, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, რომ ბოდიში ძნელად თუ მოაჩვენს მოგრებილს კისერსა, — და არც მოტეხილ ფეხისათვის არის უებარი წამალი. ამ ხიფათს შეიძლება კაცი გადურჩეს, რომ ოთახი ნათელი იყოს; ვაი, რომ არც ეს არის. თუმცა ორი სათოფეზედ კარგა მოდიდო ფანჯარა აქვს, მაგრამ მაინც კიდევ ოთახი ბნელია, იმიტომ რომ ფიჭვის ჩარჩოებსზედ მინის პაგიერად შეტად გამჭრის გონებას გაქონილი ქაღალდი გაუკრავს. აი ამაზედ არის ნათქვამი: «ხერხი ჭსჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა.» მოგონებაში ქართველ კაცს პირველი ევროპელი მეტორეც არა ჭსჯობია.

ბევრჯერ მინახავს სხვაგანაც მაგისტრანს ფანჯრის სასაცილო სამკაული. ბევრჯერ მინახავს ის გაქონილი ფანჯრის ქაღალდი ნემსით დაჩხვლეტილიცა: ხან გულია გამოუყვანილი, ხან ჯვარია, ხან კიდევ დაწერილია რამე, თუნდ ამისთანა რამ: «დათვი ხეზედ როგორ გაფა, იაფ ნანინაო!»... ეს კი ქალის საქმე უნდა იყოს. თუნდ მართლაც ესე იყოს, რა დასაძახისია. მოჭსწენია დავითნის კითხვა, გულისედა რაღაცა სევდა მოჭსწოლია, — და გონების გასართავად და უგემურ დღის დასაღევად, მიმჯდარა ფანჯარასთან, ამოუძვრია გულის ქინძისთავი და მიუყვია ხელი ამ მართლაცა გონება გასართველ საქმისათვის. უსაქმო ყოფილა და საქმე გაუჩენია ამ ანდაზის ძალით: «ცუდად ჯდომას, ცუდად შრომა ჭსჯობიაო».

იმ თათქარძის ოთახში იდგა ორი გძელი ტახტი, ერთი ერთმანეთის პირდაპირ. ასეთი ფაქიზა ქეჩა და ხაღინა ეშალა ზედა, რომ, როცა კნეინა ადგებოდა, ყოველ მის ბრწყინვალეობის ბრწყინვალე ფეხის ბრწყინვალე გადადგამაზედ, ისე ღამასად აბოლდებოდა ხოლმე, რომ კაცი უწრებით ვერ გაძლებოდა. ამ ორ ტახტ შუა აღმოსავლეთის კედელში მოხანდა კბილებ ჩაცვივრულ ბებერ დედაკაცის დაღებულ პირსავეთ ერთი ამოჭვარტლული გარედამ და შიგნიდან, ერთიმ წუხნარ და დაღრეჟილი ბუხარი. აქა-იქ ოთახის სამკაულად ეყარა სხვა და სხვა ნაირი ნივთები, მაგალითებ: ტალახიანი ყარაზადული თეთრი წაღები, პირმოტეხილი სპილენძის თუნგი, ქონიანი შანდალი, სპილენძის საჩაიში მოხარშული მყარა ბაღახი, ზურგიელის ნაჭერი და სხვ. და სხვანი.

II.

არ გეგონოთ, მკითხველო, რომ ეს სახლი ეკუთვნოდეს ერთს ვისმეს ღარიბსა და მისგამო იყოს ეგრე გულშეუტკივრად თავმინებებული — არა, ამის პატრონს ჭყავს ოცი კარგად გაჭე-თებული კაცი, ასე რომ ათ ურმამდინ საბეგრო ებმებოდა, ცხვარი ბლომად და ასოადეც ცხენი, რომელიც უზაზედ ნაკლები არ არის განათლებულ მესტრონისათვის. ეს სულიერი ქონება, ახლა უსულყო ჩამოვთვალეთ: ორი მოზდილი ვენახი და ას ორმოცდაათი დღის სახნავ-სათესი. ეს ქონება ყმებიდგან დაწყობილი, ცხენამდინა და მიწამდინა — იმის ხელში, ვინც გამოყენება იცის — კაი ლუკმა არის. მაშ რაღათა დგას ეგრე ცუდად, შკითხამს გაკვირვებული მკითხველი? იმიტომ-რომ ქართველია, მოგიგებთ სრულიად დაწმუნებული, რომ კაი საბუთი გითხარით.

დიახ, ამ მშვენიერ სახლში ქართველი კაცი იდგა. აქა ცხოვრებდა ტკბილად და ზუმღვრეველად ორმოცის წლის კაცი თავადი ლუარსაბ თათქარიძე თავის განუშორებელ მეუღლითურთ, რომელსაც ერქვა ცნებისა დარეჯანი.

თავადი ლუარსაბ თათქარიძე განდგათ კარგად ჩასუქებული ძველი ქართველი, მრგვალი — უკაცრავოდ არ ვიყო ამ სიტყვაზედ — როგორც კარგი ნასუქი გურატი. დარბაისელის კაცის შესედულობა ჰქონდა მის ბრწყინვალეობას: თავი ისეთი მსხვილი, რომ თითქმის იმის სიმძიმეს მორგევივით სქელი კისერი მხრებში ჩაუძვრენიაო; წითელი თურქაშულ ვაშლსავით ხაშხაში ლოყები, სამკეცად ჩამოსული ტრფიალების აღმგზნები ფაფუქი ღაბაბი; დიდრონი თვალები ყოველთვის დასისხლეულები, თითქმის ყელში თოკა წაუჭერიათო; გაბერილი, მეტად გონიერად გადმოგდებული, დიახ პატივსაცემი და პატივცემული ღიმილი; კოტიტა და ქონით გატენილი ბაღნიანი ხელები, დამოარილი სხვილი ფეხები — ესე ყოველი ერთად და თვითოეული ცალკე განდგათ თავად ლუარსაბის «ცით მონაბერის სულის» ღირსეული სამკაული. ის «მონაბერი სული» არსად არა ჩანდა, თითქმის ჩამკვდარაო, ისე გაშლილიყო მის ბრწყინვალეობის ქონშია. ქართველს კაცს არც ქარის შემოტანილი უნდა და არც გატანილი, ის «მონაბერი სული» ქარად ხომ არ მიიღო ჩვენმა თავადმა?

ხწავლა ღვთის მადლით არა ფრისა არა ჰქონდა, რომ ჰქონოდა, ეგრე მსუქანიც აღარ იქნებოდა: ხშირია ხოლმე, რომ როცა სული ჭლექდება, ხორცის დღეობა მაშინ არის, როცა სული ყვავის — ხორცი დნება. ამიტომაც ჭლექები უფროს ერთი ჭკვიანები არიან ხოლმე. ჩვენი ლუარსაბი, მკონი, თითონაჲ ბევრს არ იცემდა თავში, რატომ სწავლა არა მაქვსო, სწორედ ამის გამო.

— ეკ ესლანდელი ჭირიაო — იტყოდა ხოლმე გუღმტკივნეულად, თითქმის ქვეყანას ამ ჭირისაგან ებრალებო.

ძანთალიც ბძანდებოდა მისი ბრწყინვალეობა: მის აზრით კაცი ძირ გავარდნილი ქვეყრი იყო, რომელსაც დღე ყოველ უნდა ჩაუარო სორაგი და ჩასსხა სსსმელი, მაგრამ მაინც კიდეც ვერ ააყსო. მისი ბრწყინვალეობა თავის თავსკედ შედგადა თავის ბრწყინვალე გონიერებით, რომა ამ მნიშვნელობას კაცი უსწავლელათაც კარგად ასრულებს, ნამეტნავად ჯოგის და ემის პატრონი, ემისა, რომელსაც ჯოგში დიდი განსხვავება არა აქვს.

— დრო გამოიცვალა, — იტყოდა ხოლმე აღმოჩენებით ლუარსაბი: დრო გამოიცვალა. რაც ეს რაღაც ეშმაკური შკოლები შემოიღეს, პატრონო, ქართველ კაცის ხეირი მაშინ წავიდა. ფერი კი აღარ შეჩნათ ჩვენ შეიღებეს და!.. ჭამით ისინი ვერა ჭსჭამენ, სმით ისინი არა სმენ, რა კაცები არიან? წიგნი იტყვიან? მე თუ წიგნი არ ვიცი, კაცი აღარ ვარ, ქუდი არა მხურავს; ხორცი მე არ მაკლია და ფერი. წიგნი რა ვაყვაცის ხელობაა, — ეკ ქალის საქმეა. გენაცვალე უწინდელ დროს! ეველაფერი მაშინ თავის დონეზედ იყო მოყვანილი, ეველა თავის ქერქში იყო, გენაცვალე!.. კაი ცხენი, კაი თოფი, მარჯვე მკლავი და კაცი იყავ პატრონსანი.

ეჰ, ჩემო ლუარსაბ! ვიცი გულწრფელი კი ხარ, როგორც ეველა ძველი ქართველი, მაგრამ ძველს დროსა ტყუილად შეჭნატრი. რომ არც კი იცი, რა იყო სანატრელი ძველს დროშია? ცხენი განა ესლა კი არ არის? თოფი განა ესლა კი ნიშანში ვერ მივა? მარჯვე მკლავი ცოტაა? ესლაც არის ეს ეველაფერი, მაგრამ ის გული აღარ არის, ის გულის სიმხურვალე, ის თავგამოდება მამულისათვის, რომელიც კაი ცხენს და კაი თოფს კაი საქმეში ახმარებდა. უწინ კაცი აშვენებდა ცხენსაც და თოფსაც, ესლა კი ცხენი

და თოფი კაცს აშვეენებს. ჯარგი იყო ძველი დრო, მაგრამ არც ეს ბესარიონ გაბაშვილის სიტყვების ურიგო: «ერთი მაქვს ჰესკობს ათასს შქონდას» — ესა ვჭსთქვათ და ენა მოვიკვნიტოთ, თორემ. . . .

თუმცა ლუარსაბი ეგრე ჰსწუხდა ქლანდელ დროების ჭირი-საგამო, მაგრამ სახე მუდამ ერთ განსაკუთრებულ სუფელაობით უცინოდა ხოლმე. «ხარი ხართან დააბიო, ან იერს იცულის ან ზნესაო», ნათქვამია. ეს ანდაზა არსად ისე გამართლებული არ მინახავს, როგორც თავად ლუარსაბის სახელშია. ამისი ძვირფასი მეუღლე ენეინ⁹ დარეჟანის სწორედ თავის ქრმის მეორე გვერდი გახლდათ და იუენენ «ერთ სულ და ერთ ხორც», როგორც ბძანებს სამღთო წერილი. მერე რა რიგად: იგივე სიმრგვლე. იგივე სიმსუქნე, იგივე მოცინარე პირი და თითქმის იგივე სისუფელე. ეს ორი ტურფა გვრიტი ერთ სულისანი და ერთ ხორციანნი საგვირველად ტკბილად ცხოვრებდნენ ქვეყნის უგემურ უყანს მოშორებულნი. მამალი იუივლებდა თუ არა, ბედნიერ ცოლქმარს თვალები დაჭყეტილები ჰქონდათ. დარეჟანის მაშინვე წამოფრინდებოდა, ლუარსაბმა კი, ნებიერ ლუარსაბმა, ხანდისხან დაზანტება იცოდა. ქვეშაგებიდგანვე ისე გულგადაღელილი ტანტზედ გადაგორდებოდა ერთის ქშენით, ვაი ვაგლახით და კიდევ რაღაცებით. . . მომხდარა ისე, რომ სადილობამდინაც ამ ნებიერობაში უგემური დრო გაუტარებია.

ქართველები იტყვიან, ვისაც ბაღანი ბლომად აქვს ტანზედ მოადებულიო, ის ბედნიერიაო. მართალიც არის: პირუტყვები სულ იმისაგან არ არიან ბედნიერნი! თუ ეს ტყუილია, ბევრი ჩვენგანი პირუტყვობას რათა ცდილობს? იმისთვისა, რომ პირუტყვები ბედნიერნი არიან, ბედნიერები კიდევ იმისთვისა, რომ ტანზედ ბაღანი აქვსთ.

ლუარსაბის ტანისა კი რა მოგახსენოთ და გული კი, რომ გენახათ, ღორის ჯაგარსავით მოდებუელი ჰქონდა ასე, რომ მრავალ საეჭვო სულელებს შეეძლოთ შიშინაობის ღრის აქ თავი შეეთარათ, მაგრამ... მაგრამ რა? განა ლუარსაბი ბედნიერი არ იყო? იმდენი დღეგრძელობა ამის დამწერსა ჰქონდეს, რამდენი იმისი ტოლი თავადიშვილი იმის ყოფაცხოვრებას შენატროდა. მარტო იმის ტანის ბაღანი სამეოფი იყო, რომ უბედურ კაცში შური აენთო, რომ სხვა არა იყოს რა. თორემ რა უჭირდა ლუარსაბს? ფერი აკლდა, თუ ხორცი? რა, სხვა უხეირო კაცსავით ფიქრი და ზრუნვა ძილს დაუფეთხობდა, მადას წაართმევდა? ფერი კარგი ჰქონდა, ხორცი უკეთესი, სმა, ჭამა და ძილი ხომ რაღა. მეტი რა უნდა ქართველ კაცს, რომელიც ბედს და უბედობას ბაღნით არჩევს და რომლისათვისაც ბედს, თუ მსევდრს დაუნიშნავს, რომ თავისი დღენი ქუდით უნდა ბუხს ერეკებოდეს. მოდი და ნუ დაიჯერებ, რომ «ცუდად ჯდომას, ცუდად შრომა ჰსჯობია.» ე. ი. ბუხის რეკა.

მკითხველო, ხომ არ მოგეწეინა? რასაკვირველია, მოგეწეინა: აქ არ არის არც სიუჟეტულის ეშმაკობა, არც კაცის კვლა, არც უიმედო ქალის ოხვრა, არც წყალში გადავარდნა, ერთი სიტყვით — რაც ამჟენებს გასართველად დაწერილს მოთხრობასა, — ის აქ არაიერი არ არის, მას მოგეწეინება, ამას რაღა თქმა უნდა. მაგრამ ეს უნდა იცოდეთ შენ, მკითხველო, რომ მე ამისა ქვემოთ ხელის მომწერელი მკითხველის გასართველად არა ვჭსწერ ამ უხეირო მოთხრობასა: მე მინდა ამ მოთხრობამ ჩააფიქროს მკითხველი და, თუ მოიწეენს, ამის გამო მოიწეინოს, იმიტომ რომ ფიქრი და მოწყენა განუერყლნი და-ძმანი არიან. მე მინდა, რომ მკითხველმა იმიტომ კი არ მოიწეინოს, რომ გასართველი არ არი, არამედ იმიტომ-რომ ჩამაფიქრველია. თუ ამოდენა

იხეწხა და შეჭსძლო ამ უხეირო წერილმა, მე ამის მეტი არა მინდა რა და არცა მდომეობია, ჩემო მოწეწილო მკითხველო! თუ ვერ იხეწხა, რა ვუყო? ამით ვინუგეშებ, რომ «ცუდად ჯდომას, ცუდად შრომა ჰსჯობია». ამ დალოცვილს ანდაზას რამდენი უხეირო კაცი ხეირიანად გამოჰყავს და გამოუყვანია, მეც იმათში. . . .

როცა ლუარსაბი იმ ზემოდ აღწერილ განცხრომაში იყო, სიკვდილი იყო, რომ ვისმეს მოეშალა ამისი ქეიფი და ნებეირობა ე. ი. ტახტზედ დარბაისლურად და პატიოსნად გადაგორგადმოგორება. სტუმარი ეჭავრებაო, ამაზედ ამბობდა გუგუნიერი ხალხი, მაგრამ განა სიძუნწით მოსდიოდა ეს ამბავი? აბა თქვენგან არ მიკვირს! სიძუნწე და ქართველი ორივე ერთად მოთავსდება? ყინული და ცეცხლი ერთი ერთმანეთს არ დალევენ? თუ ეჭავრებოდა სტუმარი, იმიტომ ეჭავრებოდა, რომ უნდა ამდგარიყო და ტანთ-ჩაცევა. ადგომა კიდევ არაფერი. ეს ისე არ ეზარებოდა ლუარსაბსა: ტანთ-ჩაცემა იყო ამის სიკვდილი. მთელს ზაფხულს ისე გაატარებდა, რომ ჰეჩანგის და მის ამხანაგის მეტს არას მიიკარებდა ტანზედ, თუ თავის ნებაზედ მიაგდებდით, თუ არა, მეტი რა ჩარა იყო. ზამთარში კიდევ ჰეჩანგზედ ქურქს წამოისხამდა, თუ ვინმე დიდი კაცი არ ეწვევოდა, ვსთქვით თუნდა დიამბეგი. ძაშინ, რა დროს ამბავსაც მე ვჭსწერ, დიამბეგი დიდი ბობოლა იყო; ესლან, რომ რაც ეს ოხერი სწავლა შემოვიდა, დიამბეგს დიდ-კაცად არ აგდებენ, თორემ უწინ — უჭ! უჭ! რადიდი ვინმე ბრძანდებოდა. ასეთი დიდი, რომ კინალამ აზნაურის სტუმრობასეც ნათქვამი ანდაზა დიამბეგზედ არ გადაკეთდა: კინალამ დიამბეგის სტუმრობა, ნუ გგონია ხუმრობად არ შეიცვალა. რომ დიამბეგის სტუმრობა, ხუმრობა არ არის — ეს ყოველ გლეხ-კაცმა ძა-

ლიან კარგად იცის დღესაც და ადრევე კი თავადიშვილმაც იცოდა.

დარეჟანი კი არ იყო ეგრე ზანტი, როგორც ლუარსაბი, ამაში კი, ღვთის წინაშე, ისინი ერთმანეთს არა ჰგავდნენ: გამოვიდა, რომ ფერი ერთი ჰქონდათ და ზნე კი არა. რაკი, ბატონო, კნენა თვალს გააჭყეტდა, შავარდენივით გადმოფრინდებოდა ტასტიდან, გადიკრავდა შუბსაფენსა, ზედ წაიკრავდა ჩითმერდინსა, გადიცვამდა ჩითის კაბასა — ხანდისხან სიჩქარისაგან უკუდმაცა — შიშველა ფეხს შეიმოსავდა ჩუსტითა და — ჰერი ბიჭო — დაეშვებოდა ჩაღურისაკენ, სადაც მოსამსახურენი სუფეფდნენ, ე. ი. ვაი ნახრობით და გულში ჩაკეტილ გაბორტებით სულს იბრუნებდნენ. საკვირველიც იყო და სსს-ცილოც ამ ჩვენის კნენის ტუუილ უბრალო ფაცა-ფუცი. ეს ამოდენა დედა-კაცი ჩაგოდრებული, ჩასოჩსლებული ხშირად დილიდამ შუადღემდინ ფეხზედ იდგა და გორგალსავით დაგორავდა. უსაქმო არ იყო, როგორც ჩანს: იქ მუჟღუგუნს წაჰკრავდა საკრავზედ მოფლემარე წირჰლიან გოგოსა, აქ თავში ჩაუტყაზუნებდა ძონძებში გახვეულ ჰატარა მურჩიან ბიჭსა, რომელიც მოქნარებით და ზარმაცად ჰსწმენდა საღამოსათვის ჯერ კიდევ წუხანდელ გაქანილს შანდალსა. აქ იმას გაუწყებოდა — რაზედ? — თითონ კნენამაც არ იცოდა რაზედ; აქ ამას გამოგილანძლამდა — რისთვის? — არც ეს იცოდა კნენამა; დასწევლიდა, დაქალავდა, დასტუქსავდა — ერთის სიტყვით — მოელის ღამის ნატუბარსა წამოანთხევდა ქვეშევრდომებზედ, — და მერე დაღლილი და დაქანცული შემობრუნდებოდა; თუ გოგო დახვდებოდა, ვერ მიათმენდა, რომ ერთი მუჟღუგუნი კიდევ არ ეთავაზებინა, «მეხიკი დაგეცასაც» ზედ დაატანდა, თუ ქეიფი ზედ იყო, — და ეგრე ქანც-გაწვეტილი შეგორდებოდა ოთახში,

საცა ხანდისხან ხოლმე რუმბსავით გაბერილი თავადი გორავდა და, თუ საფეხელი იყო, ჭერში ბუხებსა ჰსთვლიდა. ერთხელ ფრიად ღირს-საცნობი ჰსჯა და ხასი გამართეს. ეს იყო შუა საფეხელის ჰაზანაქებაში, სადილ წინ, როცა დარეჟანმა გაათავა ერთი შემოსენებული გვარი მოგზაურობა და თავში ტყაპუნი და ოფელში გაწეწული შემოვიდა ოთახში. ღუასსაბმა შეხედა და დანახა თუ არა, რომ ოფელი წურწურით ჩამოჰსდის წითურ ღოკებზედ, თავის გულში თქვა სრულად კმაყოფილმა: — კაი ოჯახის ბურჯია, კაი მადლიანი დედა-პატი! გმადლობ, ჩემო გამჩენო, რომ ამისთანა შემახვედრე.

ესა თქვა და კმაყოფილი თავის უბრალო ბედისა გადატრიალდა ერთი გვერდიდამ შეორეზედ ღვთისა და პატის მადლიერი თავადი. ეს გადატრიალება იმის ნიშანი იყო, რომ ღუასსაბს იამა რამე.

— სად იუჯა, შენი ჭირიმი? — ჰკითხა მერე კნეინას: რომ ეგრე დაიღალე?

— როგორ თუ სადა, შენი ჭირიმი? ოჯახობაა, სახლია, კარია, თვალ-უერის ჭერა უნდა, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, მიუგო კნეინამ.

— ეგრე, ჩემო დარეჟან, ეგრე, გეთაუვანე! დედა-პატობაც ეკ არის და.

— მაშ? მიუგო ქებით თავ გაზვიადებულმა ცოლმა: ესე უნდა თვალ-გათაციცებული დაჰსტრიალებდე მოსამსახურესა, თორემ ჭამის მეტს არას გააკეთებს. ბიჭებს მოვლა უნდა.

— მაშ, მაშ!

— ბევრმა არ იცის, როგორ მოეპყრას.

— მაშ, არ იცის, თორემ რომ იცოდეს, კარგია, მაშ?

— ხანდისხან ტყუილ უბრალოთაც უნდა დაჰსტუქსო. რომ

გამოლანძღო კიდეც, ცუდი არ იქნება. აი მე გავლანძღამ კიდეც, გაუჟავრდები, დაგტუქსავ, დაგჭსწეველი, სულ რისთვის? იმისთვის რომ შიში და კრძალვა ჰქონდეს, თორემ შენი მტერი!...

— შენი მტერი!.. ოღონდაც!...

— ეს გლეხები არიან: გაქირ ვირსავით თუ ერთხელ შედგა, მერე, თუნდა შეინდის სახრით მიჭსდგე, ფეხს ვერ გადადგმე-ვინებ, თუ ადრევე დატუქსული არა გყავს.

— ოღონდაც, დატუქსული უნდა გეყვანდეს, მიუგო ხელახლად თავის ცოლის სიბრძნისაგან გაცემბულმა ლუარსაბმა: ოღონდაც, გაქირ ვირსავით შედგება.

— არა, გეთაყვა, ეს რაღა გჭსთქვი, ტყუილია?

— ტყუილი რად იქნება? მართალია. შენოდენა დედა-კაცს სიზმარიც დაჟეგრება, წამოართხა უთავბოლოდ ლუარსაბმა. თითონაც არ იცოდა «სიზმარი» რისთვის ჩააკერა ლაშკარაში.

ორივე დაჩუმდნენ. ლუარსაბმა ჭერს მიაბჯინა თვალები; იქ ჯგუფად ისხდნენ ბუხები. დარეჟანმა მატელის წინდის ქსოვა დაიწყო.

შატარა ხანს უკან ლუარსაბმა წამოიძახა:

— დარეჟან, აბა თუ ჭკვიანი დედა-კაცი ხარ, გამოცადე იფიცარხედ რამდენი ბუხი ზის?

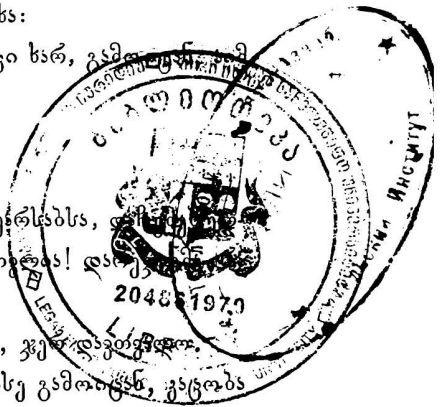
— აბა სადა?

— აი ჭერის ფიცარხედ.

თურმე, ნუ იტყვი, ამ სასაცილო ლუარსაბსა, დასჯა ის რომ იფიქნენ, იმ დროს, ის ბუხები უთქვამს! დასჯა იცოდა.

— რამდენია? თქვა დარეჟანმა: მაიცა, კვირადღეა.

— ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ. აბა ისე გამოიცნა, კაცობა ის იქნება.

— ისე გამოვიცნო? მას კარგი, ოცდა ათი იქნება.

— ოღოლო შენ, ვერ გამოიცან.

— მას რამდენია?

— რამდენია? გითხრა? ანა, არ გეტყვი.

— თქვი, თუ იცი, რაღა.

— თუ კაცი ვარ, ორმოცი უნდა იყოს. ოღოლო შენ, მე გამოვიცან.

— დიხ, გამოიცან . . . დაგიფლია, როგორც იმ დღესა ჭქე-
ნი, ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ.

— შენც არ მამიგვდე, ის კარგი მამა არ წამიწყედეს, რომ
არ დამითვლია.

— მას სიღამ იცი, რომ ორმოცია.

— სიღამ? იქიღამ, რომ გონება მაქვს.

— განა მე კი არა მაქვს გონება?

— შენც გაქვს, მაგრამ კაცის გონებასთან დედა-კაცის გო-
ნება როგორ მოვა? მე ვარაუდით მივხვდი, რომ ორმოცია.

— რომ არ იყოს ორმოცი?

— ჯარბა გადამხდევინე.

— მას დავუთვალათ.

დაიწიეს ცოლმა და ქმარმა ბუხების თვლა. გამოვიდა, რომ
ორმოცდაათზედაც მეტი იყო.

— გამოიცნო?! თქვა ნიშის მოგებით დაჯანმა: დიხ,
გამოიცნო. გონება აქვს ამ ჩემ ბატონს და იმიტომ გა-
მოიცნო.

ღუასისაბს შერცხვა, ცოტად აირია.

— გაფრენილან, თორემ ორმოცი იყო, თქვა სულელმა თა-
ვის გასამართლებლად: სწორედ გაფრენილან.

— უფრო კარგი, თუ გაფრენილან, უფრო ცოტა არ

უნდა დარჩენილიყო? მანდ ორმოცდა ათედაც მეტი აზრის
ესლა.

ლუარსაბი გაიწურა, ეს რა წამოფროხეო, თქვა გუელშია.

რომ ჩააფუჩეხოს თავისი მასეში გაზმა, კბილების კრატუ-
ნით, რომელსაც კნეინა ღიმილს ეძახდა, თქვა:

— დალახვრა ღმერთმა — ეგ ვეღარ მოვიფიქრე ბიჭოს!..
თითქო ოთხჯერ დაფთვადე.

— აკი არ დამითვლიაო.

— შენგან არ მიგვირს! რომ არ დაფთვალა, სოლომონ
ბრძენი ხომ არ ვიყავ, რომ ისე გამომეცნო. როგორ არ და-
ფთვადე, აი დალახვრა ღმერთმა — შემცდარვარ; თორემ გა-
ჯობებდი აი, ჩემო სულიკო! მე და ჩემმა ღმერთმა, გაჯო-
ბებდი.

თქვა და გაცრეებული ლუარსაბი შესარსავით გაუტკბილდა
თავის ამ ჟამად გამარჯვებულს მეუღლესა.

— აკი არ დამითვლიაო, შე ეშმაკო, შენა! მიატანა ღიმი-
ლითვე კნეინამა.

— ხომ გაგიტუდი, შენი კუჭისა, სხვა რა გინდა?

— შენი სიცოხლე და ბედნიერება, ჩემო ტურფავ! რა
უნდა მინდოდეს სხვა.

— დარეჯან!... უთხრა გულნატკენად და მორცხობით
ლუარსაბმა: დარეჯან!... თუ გიუფარდე, ტურფას ნუ შეძახი.

— რატომ შენიჭირიმე? რატომ?

— ჩემოდენა კაცს არ უხდება, შენ გეთაყვანე: ტურფას ჰა-
ტარა გოშიას ეძახიან, ეგ ძაღლის სახელია, ახა რა კაცის საკად-
რისია ეგ სახელი?

— მაშ შენ ჩემი გოშია არა ხარ? არა ხარ განა? მე შენგან
ეგ ჰირველად მესმის, მიუგო გუელ ამომჯდარად დარეჯანმა,

რადგანაც ეგონა, გომიობაზედ რომ სული აიღო, ჰსჩანს გულის აუერია ჩემზედაო.

ლუარსაბი მიხვდა, რომ გული ატკინა და ტუეილ უბრალო-თაც ატკინა; და რომ ის გულ აურილობის ფიქრი გაუფანტოს, უთხრა კბილების კრატუნით:

— ჭო, გეთყუა, ჭო! შენი გომია ვარ, მაშ რა ვარ? შირწყ-ლიანი დედა-კაცი არა ეოფილა ეს დალოცვილის შვილი — თქვა თავის გულში ლუარსაბმა: მოლექსესავით რა ღამასად მოაწყო ჩემი გომიობა! . . . რა ენის პატრონია! . . . როგორ იხერხა?! . . .

თითონაც უნდოდა ერთი ამისთანა ალერსი. მოეწყო რამ, მაგრამ, როცა ეს გატკირება დაადგებოდა, თვალებში სულ ზურგიელი, თართის დოში, ატალა ნივრით და სხვ. გაეჩნებოდა ხოლმე. აბა ამ საგნებით რა ალერსს გამოხატავს კაცი? მაგრამ ლუარსაბმა მაინც კიდეც მოახერხა წელიანი სიტყვა:

— შენ იცი ჩემი რა ხარ? სულის წიწმატი, გულის ტარხუნა, გონების, აბა რა ვჭსთქვა? — თუნდა მარლი იყოს. კარგად არა ვჭსთქვი, ის კარგი და სახელოვანი მამა ნუ წაგიწოდება? კარგი მოწყობა არ იყო?

წამოწომა ესა და მხიარულების ნიშნად დააკრატუნა კბილები თავის შირწყლიანობით აღტაცებულმა ლუარსაბმა. არც დაწყვანი დაჩხა უსიამოვნოდ. ხშირად გაუტარებიათ ამ რიგად დრო ჩვენ ცოლქმარსა. ნეტავი იმათ, მკითხველო! . . .

III.

ლუარსაბმაც კი იცოდა ბიჭების «დაწოკება», როგორც თითონ იტყოდა ხოლმე. მართალია, ცოტა ზანტი იყო, მაგრამ

იმოდენა მამულ-დედულს მოვლას არ უნდოდა? ეს მამულის მზრუნველობა ძალას დაატანდა ხოლმე და წამოახტუნებდა ტახტიდამა. მაშინ უნდა გენახათ, რა ღამაში იყო ჩვენი ლუარსაბი: ფეხ-შიშველა, ლურჯი კალმუხის ქუდით თავსედ, წითელ ზე-რანგის და მის განუშორებელ ამხანაგის სინაბარას, გულ-გადა-ღეღილი, ფაშვიანი, ჩიბუხით ხელში მიგორდებოდა მუაჟრის გადსაუდებელთან და გადაჭსძახებდა ძილისგან გაბოხებულ ხმითა თავის მოუწავს დათოსა:

— დათო! ხორცი სომ ჩამოიტანე ბაზრიდამ (იმ სოფელში ბაზარიც გახლდათ).

— დიას, შენი ჭირიშე.

— რა ნაჭერია?

— ჩაღაღაჯია.

— სამწვადეთ?

— სუკი ვიშოვე, შენი ჭირიშე.

— ძვირ-ფასი კაცია, — გაიფიქრებდა ხოლმე მადლიერი მებატონე. მერე დათოს ეტეოდა: ბარაქალა, ჩემო დათო! თუ კაცმა დაივიწყა, ღმერთი არ დაივიწყებს ბატონის ერთგულ-ბასა. ბარაქალა! შენ ჩემი მარჯვენა მკლავი ხარ, მაგარი მკლავი.

დათო თავს მოიფხინდა ხოლმე და უხეიროდ გაიღიმებდა ამ გვარ ქებასედა.

— მეზვრემ მწვანილი მოიტანა? ჭკითხმდა კიდეც ბატონი.

— მოიტანა.

— ცაწხუნა ხომ არის?

— გახლავს.

— კიტრი?

— კიტრიც გახლავს.

ლუარსაბს იამა, ტახტი რომ ყოფილიყო, ერთი ორჯერ მაინც გადატრილ-გადმოტრილდებოდა.

— მაშ სხელი სავსე ყოფილა, თქვა ბატონმა სიამოვნებით.

— როდისა გხვდებით ნაკლული, შენი ჭირიმე, რომ ესლა იყოს?...

— ეგრე, ჩემო დათო! ბატონის ოჯახის პატივი და სხელი ერთგულმა ემამ ქვეყანას უნდა მოსდოს, ბარაქადა! თუნდ ნაკლული იყოს: უნდა თქვა, რომ სავსეაო. შენ გამოცდილი კაცი ხარ — ეს ყველაფერი იცი.

— ამოდენა კაცი შენ ხელში ვარ და როგორ არ მეცოდინება, შენი ჭირიმე!

— ესლა ერთი ეს ვიკითხოთ, — თქვა პატარა ხანს უკან მზრუნველმა მეპატონემ: ურმები გაისტუმრე?

— გავისტუმრე, შენი ჭირიმე! ესლა თუნდ ორდობებს იქნებიან გაცილებულნი.

— სად გაისტუმრე?

— ყანაში, შენი ჭირიმე!

— რამდენია?

— ოთხი საბატონო და ათი ბეგრისა.

— რატომ ბეგრისა ხუთმეტი არ არის?

— ხუთმეტი ჩვენ კაცებში თავის გაჩენაში არ შებმულა, შენი ჭირიმე, და დღეს საიღამ იქნებოდა.

— ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო, ვეჟო! რატომ არ არის? მე არ ვიცი, ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო. როგორ იქნება? ბატონს სამსახური უნდა, მაშ მე ბატონი აღარა ვყოფილვარ!.. გაგონილს!.. ფიე! ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო. მე უჩვენებ იმათ, რომ მე ბატონი ვარ და ისინი ყმები არიან.

მართლა და ლუარსაბსა თავის დღეში ათი ურმის მეტი

არ შებმია და რაზედ გაწერა ეგრე უწყალოდ? დათოსაც არ ეს-
მოდა ეს წერომა ჩის ნიშანი იყო, გაუგვირდა და ბატონს უუ-
რებს დაუწყო, ხომ არ გაგიჟდაო. დიას, ლუარსაბი კი იქნება,
რომ გაგიჟდეს!.. და თუ ტუეილ უბრალოდ გაწერა, მაგისი სა-
ბუთები სულ გოგრაში ჰქონდა. როგორც ამისი ძვირფასი
გნეინა, ისე თითონაც ძალიანა ჩემოდნა მოსამსახურების და
ყმის მოხმარებასა.

— გლეხ-კაცს ეგრე უნდა მოეპყრას ბატონიო, იტყოდა
ხოლმე დიპლომატი-თავადი: ეგრე უნდაო, რომ ყოველ ცის-
მარა დღეს ეშინოდეს, თორემ, ღოჯის კბენაწსავით, რომ
გლეხ-კაცი ფეხზედ დაისო, თავზედ აგაცოცდებოა. მაშ? შიში
შეიქმეს სიფარულსაო.

ოღონდაც, ჩემო ლუარსაბ, ოღონდაც!

ის კი არ იცოდა ამ ბედნიერმა ადამიანმა, რომ უმიჯნო
და ამ გვარ ტუეილ უბრალო აზილზილებაზედ გლეხებს სულ
სხვა მსჯელობა და დასკვნა აქვსო ხოლმე. ეჰ, შენ რაც უნდა
თქვი, მკითხველო, და ამ ცოლ-ქმარს კი ეგონა, რომ თუ მუ-
ცელი მაძლარი აქვსო, ამ გვარ ყმების მოხმარების ცოდნისა-
განა აქვსო.

ამისთანა სულელობას ჩვენი გულწრფელი თავადი ეძახდა
ბიჭების «დაწიოკებასა». დარწმუნებული იყო, რომ ეს «დაწიო-
კება» ისე აუცილებლად საჭიროა ოჯახისათვის, როგორც სმა-
ჭამა კაცისათვისა. ამიტომაც, რომ შემოვიდოდა ოთახში, თავის
თავის კმაყოფილებით ეტყოდა ხოლმე ცოლსა:

— ძლივს არ გავისტუმრე ურმები (ტუეილიც უყვარდა ჩვენს
ლუარსაბსა), ძლივს! დაღახვრას ღმერთმა გლეხ კაცი! გეყო, მი-
ნამ თავს არ დაადგები და კარგად არ დაჭსკეიფლებ, ხელს კი არ

გაქსძრავს და. გაგონილა! მე რომ არ ვყოფილყავ, ყანა მინდოდა და გვიღებოდა.

— ეგრე, შენი ჭირი, გაუკეთებდა გულს და თავს უფრო მოაწონებინებდა დარეკვანი: ეგრე უნდა. მას აქეთ, რაკი ევამ ადამი შეატდინა, მას აქეთ ნაბიჯები დადის, რომ ჩვენის ოფლით ვუჩი უნდა ვჭამოთ.

— ეგ თავადებზედ ხომ არ არის ნათქვამი, გლეხებზედ არის, მიუგო ლუარსაბმა.

— მაშინ თავადები სად იქნებოდნენ?

— როგორ არა, იყვნენ: ჩვენი გვარი მაშინდელია.

— რას ამბობ? ისე ლაპარაკობ, ასე გონია, არა იცოდე რა. მაშინ ადამის და ევას მეტი არავინა ყოფილა და ადამი თავის თავზედ თავადი ხომ არ იქნებოდა.

— მართლა, ეგ კი ველარ მოვიფიქრე. არა, გეთაყვანე, ის რა ხე იყო, იმათ რომ ხელი მოიპარეს?

— ხე ბოროტისა და კეთილისა.

— ეხლა აღარ არის იმისთანა ხე?

— როგორ არა, ამბობენ, რუსთ ხელმწიფის ბაღში ერთი ოქროს ოთახია, იმაში არის, სულ იაგუნდის ფოთლები ასხია.

— ზურმუხტისა იქნება, გაუსწორა ლუარსაბმა.

— ჭო, მართლა ზურმუხტისაა, ზურმუხტიც ფოთოლსავით მწვანეა; დიახ, ზურმუხტისაა, სულ აღმასები და იაგუნდები ასხია ხილის მაგიერად.

— ნეტავი მაჭამა, აბა გემო იმაში იქნება.

— ძალიან კი მიგიშვებენ: ქვიშაზედ უმრავლესი ჭარი ასევეია თურმე.

— მაშ ხანთქარს როგორ მოუპარვინებია?

— აი როგორ: ერთი ფერია ყოფილა, ფერია აწწივად გა-
დაქტეულა, შაპარულა, მოუგლეჯია ერთი დიდი აღმასი, ჩაუელა-
ჰამს და ისე გამოაწარულა.

— წაუღია, წაუღია! რა ეშმაკი ყოფილა!

— მაშ, წაუღია. მერე დედოფალი შებასნებულა, უნახავს,
რომ ერთი დიდი აღმასი აკლია, მაშინვე რუსთ ხელმწიფისთვის
შეუტყობინებია; რუსთ ხელმწიფე მაშინვე მიმხვდა, რომ ეს
ხონთქრის საქმეა და ომი დაუწყო. ის ომი ხომ დღესაც არ
გადაწყვეტილა.

— მაშ შეჩხა, შეჩხა?

— ვინ იცის? ჯერ ომი არ გათავებულა.

— ნეტავი მე მამეპარა.

— ხომ დაგახჩობდნენ.

— რომ არ შეგატყობინებდი: ჩაველაპამდი და მუცელს
ხომ არ გამიჭრიდნენ.

— გაგიჭრიდნენ კი არა, მეტსაც გიზამდნენ.

— რა ეცოდინებოდათ, რომ მე მაქვს?

— შენი ჭირივე, მკითხავს ვერ იშოვიდნენ, რომ ეკითხნათ.

— მართლა, ეკ აღარ მომაგონდა. დაცა რა გითხრა: აღამ-
მა რომ შეჰამა, ის რაღა იქნა?

— კუნძულელ ხელმწიფეს ზღვაში ეპოვნა თურმე და იმასა
აქვს.

— აბა, დახე ღვთის სამართალსა! მე ეპოვნა, უფრო მად-
ლი არ იქნებოდა?

— მერე ვინ შეგარჩენდა? ორასი წელიწადია თურმე მაშ-
რიუმაღრიბის ხელმწიფე სულ იმისთვის ებრძვის კუნძულელსა.

— აქამდინ ვერ წაართო?

— გერა.

— ზაი, ზაი, ზაი! ღონიერი არა ყოფილა ისიცა!...

— მე კი არ ვიცი, რომ ღონიერი ყოფილა!.. ხელმწიფე და უღონო გაგონილა.

— ირავლი მეფე რომ ყოფილიყო ესლა, ის კი უთუოდ წაართმევდა, დიდ-ვაჟაძეს ამბობენ.

— ის, რასაკვირველია, წაართმევდა, მაგრამ სად არის?

— ცოდო არ არის, ის ესლა მიწაში უნდა ღვებოდეს და შენი მახლი დავით კი ცოცხალი იყოს!

— ახა უეუჩე წუთის სოფლის მუხანათობას! ეგ რა კიდეც, თამარ დედოფალი შავ მიწაში უნდა იყოს და შენი რძალი ელი-საბედი კი მზეს უეუჩებდეს!

— ახა, წუთის სოფლის ანგარიში ეგ არის და, დაატანდა ღუარსაბი და ამოიოხრებდა, მეჩე ისე, რომ, სანთელი წინა სდგომიყო, გააქრობდა.

სად არიან ესლა ამისთანა პოლიტიკები? მეჩე ამისთანა გაჭირებაში რა რიგად ხელს გაგვიმართამდნენ: რამდენი საწერი გვაქვს, ახა ისინი დაჰსწერდნენ, აი!

დილით ღუარსაბი და მისი მეუღლე კენიან დარეჯანი, რაკი მოიცლიდნენ იმ საუცხოვო ოჯახის მოვალეობისაგან, რომლის ნიმუშიც ზევით მოვიხსენიე, მიუჯდებოდნენ ჩაის და ერთი ლაზათიანად გაიბერებოდნენ თბილის წყლით, როგორც ამბობს ჩვენი გლეხ-კაცი; ჰატარა ხანს უკან, ორიოდ გონიერ ბასის შემდეგ, თუნდ იმის მზგავსად, როგორც ზემოხსენებული, სადილო-ბაც მოვიდოდა, ერთი მაშინ მიძებოდნენ «ძველებურათა ჩვენ-ბურჩათა», — და ღუარსაბი რაღაც დადღილ სიამოვნებით წამოიძახებდა ხოლმე გუფწრეფელად: «გმადლობ შენ, უფალო, რათა განმძლე მე». ამას იტყოდა თუ არა და გამოისახამდა პირფარსა, მსწრაფლ სუფრიდამ იქავ ტახტზედ გადაგორდებოდა და სრუ-

ლიად კმაყოფილი თავის ცხოვრებისა. დაიკრავდა მუცელსედ ხელს და იტყოდა რაღაც ტრახანობითა: «მე თუ უსწავლელი ვარ, მე ვიცა... რა ჰქვია... მე ვიცი შიმშილით კუჭი მიდნება, დიხს! მიდნება, ზედაც ემცნევა ჩემ სტომაქსა». გამოსაცდელად ერთი კიდეც დაიკრავდა მუცელსედ ხელსა, თითქო სინჯავსო, კარგად არის გატენილი, თუ არა. და ნახვდა, რომ კარგად არის, როგორც ცხენი, დააკრავს კბილებს მეტის სიამოვნებით. სიგან; «დიხს, კიდეც იტყოდა: ლუარსაბი უსწავლელი განსავსო, იმიტომაც მშიერია». სადილს შემდეგ ძილი, მეტე ისევ გაღვიძება, მეტე ისევ ჩაი, მეტე ვახშამი და ბოლოს ისევ ის სატრფიალო ძილი — და ესრედ ტკბილად და აუზღვრეველად მიდიოდა ამ ორთა უმანკო სუფთა უბოროტო ცხოვრება ამ წუთის სოფელშია, რომელმაც ისე არა ფერხი არ იცოდა ამათის ვინაობისა, როგორც ამათ არა იცოდნენ რა, ჭამა-სმის გარდა, ღვთისაგან განსჩენი ამ მუხანათის წუთის სოფლისა.

IV.

ამ ეოფაში და გონიერ ჭკვის ვარჯიშობაში გადიოდა დილა. როცა სადილს უკან ღაზათიანად გამოიძინებდნენ ცოლქმარნი, როცა საღამოზედ ნიაფი ფრთას გაშლიდა და ბაღის ღობის კლად გამოწოლილი ჩრდილი ეზოს მოადგებოდა, მამინ კნეინა დარეკვანი ერთ ბაღან გაცვივებულ ხაღიხას ჩრდილში გააშლევიანებდა და დაბძანდებოდა ხოლმე თავ-მომწონე ჰატარძლივით თავდახურული, წარბებ-აჭიმული და გამოპრანჭული. ლუარსაბიც თავის განუშორებელ ჩიბუხით ხელში ჩამოვიდოდა — და ქოშებით შიშველ ფეხებსედ, სმირად წითელ ზე

რანგის სინაბარს და უფრო ხშირად ღურჯ კალმუხის დარბაისლურად ჩატეხილ ქუდით ბოლთასა ჰკრავდა გრილოშია.

საღამო ხანი — როგორც მოგეხსენებათ — ჩვენს სოფლებში და ნამეტნავად კახეთში სადარბაზო ხანია. რაც ეს რაღაც წყეული განათლება შემოვიდა ჩვენს ქვეყანაში, რასაკვირველია, მეტად თუ ნაკლებად ეს საქმეური ჩვენს ძველი ჩვეულებაც დაზარადა, ასე რომ ზოგიერთნი განათლებით განაწესდნენ ესა თუ იმ სფეროში, თორემ უწინ კი საღამო ხანი დიდს პატივში იყო. ამიტომაც საღამოობით დარეჯანი ეგრე გამოიპყრობოდა ხოლმე და ასე იფიქრეთ — უკაცრავოდ კი არ ვიყო — საკურთუმესაც კი გაიკეთებდა. მაშინ, როდინდელ ამბავსაც მე ვჰსწერ, ჯერ კრინოლინი არ იყო — და თუნდ უოფილიყო კიდენაც, იმ სოფლადინ ვინ მიახწევინებდა მაგ იუპკების მეუფესა. ვეუფამ კარგად იცის, რომ განათლება ფეს-მძიმედ დადის, ნამეტნავად ჩვენში ასკინკილაობს, და აბა იმ სოფელში ეგრე ჩქარა როგორ მიიტანდა სახელოვანს «საბარდასა». სწორედ გითხრათ, ზიგიერთ სოფლის ორდობეებშიაც ვერ გაეტეოდა ეგ განათლებული კრინოლინი, თუნდ რომ მისულიყო კიდენაც.

— ქალბატონი ადღეგრძელა ღმერთმა, — უთხრა ერთხელ ერთმა ღამაზად მოყვანილმა გლეხის პატარძალმა გრძელ კაკების ქნევით და ცოტად ტუჩების პრანჭვითა,

— აი ღმერთმა გაცოცხლოს, ჩემო ბაბაღევ! რასა იქ, ხომ კარგადა ხარ? მოიკითხა თავის რიგზედ დარეჯანმა, მარტამ ისე კი, რომ პატივი კნეინობისა სრულიად არ დაუმცირებია.

— რაღა რასა ვიქ, შენი კვნესამე? ჩვენებიანთ ვენახში ჩვენი კამბეჩი შაპარულა და მეველეებს დაუჭერათ. ესა ორი დღეა ბაკში ჰყავთ დაჭერილი. ესა, შენი სახელის ჭირიმე, ამას გე-

მუდარები, გვაპატიებინოთ, აგრეთვე ჩვენი ნათელ-მიზანობა დღევანდელბას მოგიმატებს, შენი კვნესამე!

— რა? მითამ გამოვაშვებინოთ?

— ჭო, შენმა მოგე, ახლა ჩვენი ვედრება ეგ არის, ქაღალ-ტონო.

— როგორ იქნება, ჩემო ბაბაღე? ახლა, მართალია, შენ ჩემი ნათელ-მიზანი ხარ, მაგრამ სოფელი აუფანდება; ეგეა მაგას მოჭყვება.

— აგრეთვე ღმერთი ბატონის თავს გიდევგრძელებს, და მაშინ როგორც გნებავთ დამსაქმეთ. აი ესლაც, შენი კვნესამე, ერთი გაბმა აბრეშუმი მოგატყვი, ღმერთი და თქვენი წყალობა თუ კიდევ შეგვაძლებინებს, კიდენაც თქვენი ურ-მოჭრილი უმა ვარო.

ბაბაღემ ჭიბიდან ამოიღო ერთი გაბმა აბრეშუმი და მია-ტოო კნეინასა. კნეინამ გამოატოო და ამოიღო ქვეშ, ზედაც დაა-ტანა:

— ეგ რომ არა ყოფილიყო, განა ისე კი, რაც შემოდიან, არ გაგირიგებდი. ლუარსაბ! ლუარსაბ! დაუძახა ქმარსა, რომე-ლიც შორი ახლო ბოლოსა ჭსტემა და ერთი ორჯერ მსუნა-სავით მაცდურის თვალით გადმოხედა კიდევ მოხდენილ პატა-რძალსა.

ლუარსაბი მოვიდა.

— ქა! ბაბაღეს კამეჩი შეველეებს დაუმწეფდევით და გე-მუდარება გამოაშვებინეო.

ლუარსაბმა შეხედა პატარძალსა, რომელმაც ჩვეულების-მებრ თავი იქით მიიბრუნა. ლუარსაბმა დაკრატუნა კიდევ თა-ვისებურად კბილები სიამოვნების ნიშნად, მითამ-და სავაცდუ-როდ გაიღიმა.

— კამეჩიო!..

— ჭო, კამეჩი—დაატანა დატყჳანმა; აი ერთი გაბმა აბრე-
შემიც მოგართვა.

— მამ კარგი!.. დათო! ბიჭო! დათო! დაიყვირა ლუარ-
საბმა: ჩადი და უზაშს უთხარი, ჩემი ნათლიდედის კამეჩი
ესლავ გამოუშვას, თორემ იქაურობას სულ მტვერს ავადენ.

თქვა, ერთი კიდეც მაცდურად დააკრატუნა კბილები და გა-
მარჯვებულსავით ამყად წავიდა ისევ ბოლთის საცემლად.

— აი აგრემც ღმერთი მაგასეც უფრო მეტს დიდებას და
პატივს მოგცემს, აგრემც გაგაპატიოსნოს ღმერთმა და ერთი
კაი ვაჟი-შვილი მოგცეს და მე ძუძუ მაწოებინოს, შენი კვნესა-
მე, შენი, ბატონო და ქალბატონო!

— ხედავ, — უთხრა დატყჳანმა, როცა ლუარსაბი წავიდა:
ხედავ, რა რისხვა შეუთვალა, იქაურობას სულ აწოიკებს.

— დიდება აქვს, შენ გენაცვალე, და იმიტომ.

— ეგეც ხომ, მაგრამ ხმაც დიდი აქვს სოფელში გაჟარ-
ღნილი. აი დავითი, ჩემი მასლი: იმას კაცად არავინ აგდებს.

— აბა, შენი კვნესამე, იმათ თუხი სად მოჭსწვდებათ თქვე-
ნამდინ, ელასაბედიც მითამ თავადის-შვილის ცოლია და
თქვენცა?

— ახლა იმას ჭკითხე ზოგი, იმისთანა დიდი-კაცი აქ არა-
ვინ არის.

— უი, უწინამც დღე გაუქრება! გუშინ მეზობლიანთსა
გახლდი, იმათი გოგოც იქ მოვიდა. რაც იმან იმაზედ ილაპა-
რაკა, ადამიანისაგან არ გაგონილა.

— რა, გეთაყვანე, რა! ჭკითხა აჩქარებით და მოუთმენე-
ლად დატყჳანმა.

— რაღა რა? ისა, რომ საწყალ გოგოს თავის თითუბით

მოგროვილ ფუფქით ერთი ჩითმერდინი უყიდნია, იმას უნახამს და წაურთმევია. ესლა თურმე თავსედ აკრავს. გოგოს ცოდვით აღარ ვართ, ქაღბატონის მსემა, ისე გუელ-ანატირად ლაპაჩაკობდა ბედ-შავი. მე სომ თქვენი ფეხის ნატერფალიც არა ვარ, მაგრამ მაგას მეც ვითაკილებდი, მამა მიცხონდა!

— უი! უი! დახე იმას, იმ წყეულს! ამას იქით, როგორღა ამბობს, რომ თავადის-შვილის ცოლი ვარო. წართმევა არაფერი, ეგ, რასაკვიფრელია, ქაღბატონის ნებაა: გოგოც ჩემია და ჩითმერდინიც; მაგრამ გოგოს ჩითმერდინის თავსედ შემოკვრა სწორედ თავ-ლაფის დასხმაა. კუმ ფეხი გავიყუ, მეც ნახირ-ნახირო, აი მესიკი დაეცა, ისიც, ამას იქით, ჩვენში ერევა, თავადის-შვილის ცოლი ვარო! სხვა არა უთქვამს რა გოგოსა?

— სხვა არ მოუსხენებია რა.

— ნუ დამიმალავ, ჩემო ბაბაღე! სომ იცი მე შენი მწყალაბული ვარ: თუ უთქვამს კიდევ რამე, მითხარი.

— არაფერი არ უთქვამს, მამიჩემის ცხონებას, თორემ, რომ ეთქვა, რად დაგიმალავთ.

— რა ვიცი? იქნება გეშინოდეს მეთქი.

— თქვენი სთანა მწყალაბული რომ კაცს სადმე ეგულებოდეს, იქ ვიღასი უნდა ეშინოდეს.

— მეც ეგ უნდა მეთქვა, ჩემო ბაბაღე!

— მართალია, გლეხები გახლავართ, მაგრამ ჩვენც გვესმის ეგენი. ვისი უნდა ეშინოდეს, თქვენ აქა შეეცხართ?

— მამ სხვა არა უთქვამს რა?

— არა უთქვამს რა, აგრემც ჩემსედ მიწა ნუ გენახოთ.

— იტყოდა.

— ის ერთი დედის-ერთი შვილი არ გამიმიწოდეს, არა უთქვამს რა.

— მართლაც, შენი შვილი რასა იქს — ჭკითხა მერე დარე-
ჯანმა, რომ ვერა გახდა.

— რაღა როგორ არის, შენი გუნესამე, ქალბატონო! ავად
შენი მტერი გუვანდეს, ავად მე ისა მყავს. რა არ უყავი: ბაღ-
ხეში არ ვახანე, არ შეალოცვინე, შანები არ შევაბი, მაგრამ
ვერადღემა ვერ უშველს, აგრემც არა ეშველოს რა შენს მტერ-
სა! თქვენთანაც კი მამასწავლეს, ვითამ თქვენ უებარი ღოცვა
იცოდეთ, — მიშველეთ რამე, აგრემც მაგიერს ღმერთი გადა-
გისდით.

— მე მარტო შაკიკის ღოცვა ვიცი და დასუნთქვილისა.
განა შენი შვილის სენი — შაკიკია?

— ჭო, თქვენმა მზემ, შაკიკი გახლავთ. ღამის თავი გაუ-
ხეთქოს.

— გოგო, ღამაზისსეულა! დაიფიჭა კნეინამ: წადი სწერ-
კალამი და ქალღდი, ქების ქვეშ რომ ნაბარათეფია, ჩამომიტანე.
მე დაგიწერ ღოცვას, ჩემო ბაბაღევ, დაწერილი ქალღდი იმ
მხარეს დაკარ, რომელიცა ჭსტეივა, ეგრე იყოს ორი სამი დღე,
თუ შაკიკია, გააქარწელებს მაშინვე.

ვერ უეურებთ, მკითხველო, კნეინა დარეჯანი მე უსწავლელი
მეგონა და დახეთ, რაები ჭსტოდნია? ესლა მომაგონდა, რომ
ამისი განაუოფი რძალი ელისაბედი, რომელიც ორგანაც მო-
ვისენიეთ, თურმე ჩუმად ქვეყანაში ღამაზაკობდა, რომ ვითომც
დარეჯანმა ჯადოობაც იცისო, ვითომ სოლომონ ბრძნის წი-
გნიც წაკითხოს და ამიტომაც ღმერთი უწერება და შვილს არ
აძლევსო. ამისთანა ცილის წამებას როგორ დაფიქრებ? მა-
გრამ ელისაბედი კი ფიცით იტყუებოდა, რომ ეგ ეგრეს. მაინც
არ დაფიქრებ: რძალი — როგორც მოგესვენებათ ჩვენის გურ-
თხეულის ცხოვრების ამბავი — რძლის მტერია. განა ამისთანა ტო-

რები მოუგონია ელისაბედს დარქვანზედა? ბოლოს შეიტყობთ, რაებიც მოუგონია.

ამ დროს ძაღლმა, რომელიც შორი-ახლო იწვა და წაყუო ცხვირში მიწაში, დაიყუფა, მაგრამ, რაკი თვალი გახსილა და დაინახა ორი მამავალი დედა-კაცი, ისევ ხმა გაიკმინდა და ღრუნით გაჯავრებულსავით ისევ ცხვირი ფეხებით ამოთხრილ მიწაში წაჭყო. დარქვანმაც მოიხედა ამ ხმაურობაზე და დაინახა კნეინა ელისაბედი და იმის ჩითმერდინით დარბეული გულდაჩაგრული გოგო.

დარქვანი ფეხზედ წამოდგა.

— მობძანდით, ჩემო რძალო! მიაგება სიტყვა ელისაბედს: ძლიერ არ მოგვიგონეთ.

— შენმა სიცოცხლემ, მოცლა არა მაქვს. ეს ისაო, ეს ესაო, სახლია, კარია, ხომ მოგეხსენებათ.

— აქეთ მობძანდით, აქეთ უფრო ნიაფია, მოიპატიჟა დარქვანმა.

— ხელ ერთია, თქვა ელისაბედმა და წაძრო ფეხიდან კროული ჩუსტები, გადმოვიდა ხალიჩაზე და ჩაჯდა ქეთევანის გვერდით.

— ხევა როგორა ბძანდები, ჩემო რძალო? ჩემი მარლი დავით ხომ კარგად სუფევს, — დაიწყო ისევ დარქვანმა.

— კარგად გასლავთ — მიუგო ელისაბედმა.

— შინა ბძანდება?

— ახა ამისთანა დროს, კაცი შინ დადგება მამულის და მოსავლის პატრონი, — უანაშია ეს ორი დღეც იქნება, თქვა რაღაც ნიშით ელისაბედმა და უნებლიეთ შეხედა ღუარსაბსა, რომელიც ბოლთასა ჭსცემდა და რომელსაც ფეხებზედ ეკიდა მოსავლიც და მამულიცა.

დარეჟანს ეწეინა; ამას ეგონა, რომ ელისაბედმა სახრე ლუარსაბისაჲკენ გადმოიქნია.

— რასაკვირველია, ვისაც კაცი არა ჰყავს და არ ახადია, რომ ჩააბაროს სახლის პატრონობა და ვინც ისე გაზდილა პატრობითვე, რომ არც მზე დაჭსიცხამს და არც ავნებს, ის შინ არ დადგება, ჩემი ლუარსაბი მაგას ვერა იქს

— განა მაგასედ მოგახსენე — დაასწრო ელისაბედმა.

— მეც განა მაგასედ მოგახსენე — დაატანა დარეჟანმა: მე მარტო ეს უნდა შეთქო, რომ ჩემს ლუარსაბს ჯერ ისე არა გაჭსჭირებია რა, რომ გლეხ-კაცობა ჩაიდინოს.

— გლეხობა ჩაიდინოსო!... რას ბძანებთ, ჩემო რძალო? არა, თქვენმა მზემ! ვინც მოსაფლის დროს შინ არა დგება, განა იმისაგან, რომ გაჭირებულა, ან გლეხობა ჩაიდინოს და მე-სვეურსავით მკაში ბეგრის ხალხთან ოფლი იწუროს? თქვენც არ მამიკვდეთ. აი თუნდ თქვენი მამლი, — განა გლეხია, ან გლეხობას იღენს, რომ ყანაშია? ხუფაც არა, თქვენმა მზემ! მუშები იქა მკიან და იმას კი, როგორც შეჭყერის თავადიშვილის პატრონობასა, ხელზედ ღამაზი ნაგეში მიმინო უზის და ნადირობს. გუშინ საღამოზედაც, ჯერისთვის რომ ბიჭი ამოვიდა, ერთი აბგა მწყერი გამოეგზავნა. რა სათაკილოა, თქვენი ჭირიმი? მეფეები ნადირობენ და იმისთვის რა სათაკილოა!...

— არა, თქვენმა მზემ, ჩემო რძალო, მე ჩემს მამლზედ არ მომიხსენებია. ისიც ლუარსაბის ძმა არ არის, ერთი სისხლისა და ხორცისა? განა არ ვიცი, რომ სხვებსავით ხელებს არ დაიბებრებს ნამგლის ჭერითა და არც ამ პაპანაქებაში დაისიცხება. განა არ ვიცი, ნამდვილი სისხლის თავადიშვილი ამას ვერ აიტანს, — და სწორეთაც მოგახსენო, არც საკადრისია: თავადს თავადობა უნდა ეტეობოდეს და გლეხს — გლეხობა.

— მართალი ბძანებაა, თქვენმა მზემ!

— ანა და რომ არ იქნება: მთა და ბაჩი ვის გაუსწორების?

— ანუვის, თქვენმა მზემ, ღვთის ბძანებას ვინ წაუყვანს?

ამ დროს ფეხის ხმაურობაც მოესმა დარეჟანსა; მოიხედა და დაინახა თავისი გოგო, ღამაზისსეული, რომელსაც ხელში ეჭირა რაღაც ნაბარათი და თავ-მოტეხილი წამლის მინა, რომელიც საწერელობას თამაშობდა.

— რა დაგემაართა აქამდინ? ის კიდეც წავიდა, უბძანა დარეჟანმა.

— ჯერ კიდეც იქ გახლავთ, ჩაღურშია თაფლუასთან, მიუგო გოგომ.

— მაშ კარგი. თქვა ეს, დაიდო მუხლებზედ ქაღალდი და დაიწყო შაკიკის ღოცვის წერა. ამ დროს ლუარსაბიც მოვიდა ახალუხ და შაღვარ ჩაცმული, მოიკითხა ზდილობიანად თავისი რძალი და გაგორდა იქვე ხალიჩის ახლო მწვანე ბაღახზედ, დაასვენა რა ჩიბუხის ტარი თავის ღირსეულს მუცელზედა, — და დაუწყო პირ-აღმა ყურება გუმბათიან ცასა.

მშვენიერ სურათს წარმადგენდა ეს კრება. აღვსწერ, თუ კი შევიძელ. ჯერ გოგოდამ დავიწყოთ.

სასაცილო რამ იყო ეს ღამაზისსეული: ერთი რაღაც უშნოდ ჩასუქებული, ჯემუხი, ჭუჭყიანი. ტანზედ ეცვა ხამი ჩითის კაბა, ჭუჭყისაგან ვერ გაიჩეგოდა, რა ფერისა იყო; კალთები აქა-იქ გამოემწვარი ჰქონდა ზამთარში ცეცხლთან ახლო გდებისაგან, ბოლოები სულ მომჰალი და შემოფხრეწილი ჰქონდა, დახეულებიდან გამოჩანდა ერთი რაღაც დამჰალ სპინის ნაგლეჯი, კაბის ქვეშ გარშამო ჩამოკიდებული, მითომ და იუზკაა. აი მეხიკი დაგეცა! ამასაც კი ჰსდომებია იუზკა! თავზედ ეკრა

შიგა-და-შიგ ამოფლეთილი ჩითმერდინი, ქალბატონის გამონაცვლი; იმ ამოფლეთილებში მუთაქის მატყელსავით დასოჩსვლილი შავი — უკაცრავოდ არ ვიყო — წილანი დაუვარცხნელი თმა მუჭა-მუჭად ამოშვეროდნენ. ქუსლებ დახოქილი, მუგუზაღსავით შავი ფეხები, წენგოსაგან შეღებილი ხელები, ცხვირ-პირი ქვაბების მურით მოთხუზნული — აი ამ გვარი იყო ის ცხოველი, რომელსაც დარეჟანი «ლამაზისსეულს» ეძახდა და რომელიც გულზე დაკრეფილი დაჭყურებდა ბაღან-გაცვიფრულ ხალიჩას. ხალიჩასეოდ ორი ჰატოისანი და დარბაისელი კნეინა იჯდა, — როგორც მოგახსენეთ წინათვე, — ორი კნეინა, მაგრამ კი სხვა და სხვა ნაირი: ერთი მსუქანი, წითური, მეორე გამხდარი და უფერო. მსუქანი თავჩადუნული სწერს, გამხდარი კი თვალ-და-ფაცეცებით თვალს ადევნებს მწერალის ხელს, იქნება როგორმე შევატუო, რასა ჭსწერსო; ხანდისხან გოგოსაც თვალს უშვრება და თავს უქნევს იმის ნიშნად, რომ «წელან რომ თქვა, წავიდაო, ვიზედა თქვაო.» გოგოც იქიდან ანიშნებს და ელისაბედი ვერ მიმხვდარა. მამინ გოგო პირზედ ხელს იფარებს, თავს იქით მიიბრუნებს, მითამ ეცინება კიდეც, რომ ელისაბედი ცდილობს და ვერ მიხვედრილა კი, და მორცხობს კიდეც, რომ ბატონის რძალთან სიცილსა ჰბედავს. აქეთ ბაღახებსეოდ ხალისიანად ჭქმენს ჩვენი ლუარსაბი, პირ-აღმა წევს, აბოლებს ჩიბუხს და, მინამ თვალში ცრემლი არ მოუვა, თვალს გულმოდგინებით ჩიბუხის ბოლს ადევნებს, ვნახო, ღრუბლემამდინ ავა, თუ არაო. იქით ხალიჩის დასწვრივ, ღობის გადმოღმა, ჩვენი ნაცნობი ქოთავი ძაღლი წევს, ისევ ისე მიწაში ცხვირ-წაყოფილი და ქანც-მიწვეტილსავით თვალზე-დახუჭვილი, ყოველს ხმაურობასეოდ მძიმედ ახილებს თვალსა და გულზედ მოსულისავით ღრინავს, თითქო ჯავრობსო, რომ ძილს უფოთნობენ. შატრა შორი-ახლო ძველი,

ჭუჭყიანი სამოვარი დგას, გვერდით დაჩოქილია გოგოზედ უარესად ჭუჭყიანი, დაგლეჯილი პატარა ბიჭი და, რაც ძალი და ღონე აქვს, უბერავს სამოვარსა. ხანდისხან ისეთის სისხით გადააპარებს თვალსა იქითკენ, საცა ძალდი განცხრომითა წევს და მოსვენებაშია, რომ თითქო შენატრისო უოფა-ცხოვრებასა და გულში ამბობსო: ნეტავი შენ, რომ ძალდი ხარ! ნეტავი მეც ძალდი ვეოფილვიყავი!

ეს საძაგელი სურათი საძაგელის მიწისა სსსაცილოდ ახამება და იმ დიდებულ სამხრეთის ცასა, მის ერთნაირად ღრმასა და ციაცსა კამარასა. რომელზედაც სარტყელსავით მიიგრისებოდა ერთ გაუწევეტელ ზოლად შთების ლაყვარდი გრესილი.

ღრო გავიდა. დაჩვენაზა გაათავა ლოცვის წერა და ბარათი მიჭსცა გოგოს ამ სიტყვის ზედ დატანებით: როგორც გითხარი, ისე მოიქცე თქო.

მერე მოუბრუნდა ელისაბედს და შესაქცევრად ჩამოუგდო ლაპარაკი. ღუარსაბი ისევ ოცნებაში იყო და აბოლებდა ჩიბუნსა.

— ზურის მოსავალი როგორი გაქვსთ წელს? ჭკითხა დაჩვენა.

— თქვენმა მსემ შარშანდელსედ ცოტა. თქვენს მზელს ოცდა ათის ურმის იმედი აქვს, დაიტრახა ელისაბედმა.

— ეგ, ბატონო, კაი მოსავალია. ოცდაათი ურეში ხუმრობა არ არის; ჩვენც მოგვივა მაგდენი, მაგრამ ჩვენ ერთი ორად მეტი ნახნავი გვქონდა თქვენზედა, იტყუვა თავის რიგზედ დაჩვენა.

— რას ბძანებთ, ჩემო რძალო, ჩვენზედ მეტი თქვენ რად გექნებოდათ. ჩვენ დიდი ნახნავები გვქონდა წელსა.

— რად გექნებოდათ? ჩვენ მკათათვის ნახევარში გუთან

გატანილი გვქონდა, თქვენ კი ენკენისთვეშიაჩ აზ გაბატანათ.

— აზა, თქვენმა მზემ, ჩვენ თქვენზე ადრე გავიტანეთ. ჩვენ დიდი ნახნავეები გვქონდა.

— აი, ბატონო, თუნდა ღუარსაბსა ვკითხოთ. ეგ კაცია, მაგას უფრო ეცოდინება. ღუარსაბ! დაუძახა ქმარს კენიანმა.

— რაო? ჭკითხა ღუარსაბმა და მოიღვინა ცოლისაკენ კისერი.

— შენი რძალი ამბობს, რომ ჩვენ ამათხედ ნაკლები ნახნავეები გვქონდაო წელსა.

— ეჭ, რას ამბობ, ჩემო რძალო! წელს ოთხი თქვენოდენა ნახნავეები მქონდა, — მიუგო ღუარსაბმა, ამ გვარებში ღუარსაბმა საშინელი გვეხსა იცოდა: რას ბძანებთ!.. ჩემოდენა მოსავალი კახეთში ორს აზ მოუფა, ქართლშიაჩ ბევრს აზ მოუფა. აი, ნახამ, რამოდენა ფრთა-მოქცეულს წამოვაყენებ კალაზედ, ასეთს წამოვაყენებ, რომ... რომ... აბა რა გითხრათ? თუნდ თორმეტი ამ სახლის ოდენასა, ვაი აზა აქვს ღუარსაბსა! ფიე! ნახნავი იყო, რომ ჩემი იყო. შარშან ვენახისა აზ იყოს, ჩემოდენა ღვინო კახეთში ორს აზ მოუფა, ქართლში ხომ ნახევრის ნახევარიც აზ მოუფა. მამ? თუ ეს მართალი აზ იყოს, საიდანა ვცხოვრობ ეგრე შეფურად? საიდანა? ღუარსაბით ურმებს ხომ ქირაზედ აზ ვგზავნი, თავადიშვილის სისხლს აზ შავირცხვენ. ხომეხი ხომ აზა ვარ, რომ, ქირაობით ვიცხოვრო, თავადიშვილი ვარ, კაი ოჯახის და გვარის შვილი... .

კიდევ რაღაცა უნდა ეთქვა, მაგრამ ელისაბედმა აღარ დაატყდა:

— მართლა, ჩემო მამალო, ღუარსაბი ქირაზედ ურმებს ატარებს?

— მართლა, მაშ? ის შერცხვენილი, გვარის დამცირებელი
ისა!

— ნიკოლოზი ატარებს თურმე, დაუმატა დარეჯანმა.

— მაშ? უზასუხა ღუარსაბმა.

— უი, ლაფი დაესხათ თავსედ, კარგი გვარის მასახელებე-
ლი ისინი ყოფილან, თქვა ელისაბედმა.

— ნეტავი თავადიშვილი მაინც არ იყოს! დაუმატა გუფ-
მტკივნეულად დარეჯანმა.

— ეგ არის და, რომ თავადიშვილია! თქვა წყრომით ღუ-
არსაბმა: თავადიშვილი რომ არ იყოს, ჯანი გავარდეს. ან გლე-
ხი იყოს, ან სომეხი, კიდეც ჭო, — ეგა მელავს, რომ თავადიშვი-
ლია. ძალიან არ წახდა ხალხი, თქვენი ჭირიმეთ! ამასაც შევეს-
წარი, რომ თავადიშვილი ქირაზედ ურმებს ატარებს!

— მერე რა დედ-მამის შვილი, წამოიძახა დარეჯანმა.

— ეგა თქვი და, მიუგო ღუარსაბმა.

— ჭაცმა ეგრე როგორ უნდა დაკარგოს პატივი, თქვა თა-
ვის რიგზედ ელისაბედმა.

— ამას იქით გლეხი და თავადი რით უნდა გაიჩიოს.
გლეხიცა გზავნის ურმებს ქირაზედ და თავადიშვილიცა, ისიც
ქირითა ცხოვრობს და ესეცა. რით უნდა გაიჩიოს? იკითხა
ღუარსაბმა.

— არაფრით, თქვენმა მხემ, დაარწმუნა რძალმა.

— ოღონდაც, რომ არაფრით, კვერი დაჭკრა ცოლმაცა.

— მშიერი, რომ ვეგდებოდე, მშიერი და ასი ურეში მეხმე-
ბოდეს, მე მაგას არ ვიკადრებდი, თავი არ მამიკვდება. შენა, ჩე-
მო რძალო?

— უი, უწინამც დღე გამქრობია, ვიკადრებდი კი არა, მე

ჩემის ხელით თავს მოვიკლავდი. ოხრად დამჩხეს ქირით შემოტანილი ქონება. რა თავადიშვილის საქმეა.

— შენა, დარეჟან? ჰკითხა ესლა თავის ცოლს ცნობის მოყვარე თავადმა.

— არც მე, თქვა დარეჟანმა.

— მაშ არც მე, თქვა ლუარსაბმა იმ სახით, თითქმის ამ სამის აზრით სავი ქვეყნის ბედი გადაწყდა. — არა, დრო ძალიან გამოიცვალა, ჩემო რძალო! გააგძელა სიტუვას ლუარსაბმა: ხალხი წახდა, სისხლი მოითხარა. აბა ჩვენ დროს ვინ მოაფიქრებდა, რომ თავადიშვილს თავი შეერცხვინა და ურემი ექირავებინა. ქვით არ ჩავაქვავებდით? თავზედ ლაფს არ დავასხამდით? მაგრამ ესლა — აი დასწყევლოთ ღმერთმა — სირაჯობენ კიდევ. გაგონილა? თავადიშვილები სირაჯობენ!.. ოჰ, ღმერთო, რატომ წარღვნა არ მოვა? სომხები გახდნენ, სწორედ სომხები: ესლა ის და აკლიათ, ადლი ამოიხარონ იდლიაში, სოფელ-სოფელ იარონ და «სავაჭრო, სავაჭრო» იძახონ.

— მაგასაც იქმონენ, თქვენმა მზემ, თქვა ელისაბედმა: მე კი ღმერთმა ნუ შემასწროს იმ დროსა და!

— იქმონენ, თავი არ მამიკვდება, იქმონენ, წარმოჭსთქვამწუხარებით ლუარსაბმა: ბატონო! სისხლი რომ აღარ არის? წახდა სისხლი, მოითხარა.

— მართლა რომ წახდა, ღატანა დარეჟანმა.

— აი მაგალითად: გუშინ ზაქარიას ცოლს რა უქნია! წამოიძახა ენა-ჭარტალა ელისაბედმა: იცით რა უქნია? ბიჭს გაუჟავრებია... ზაქარიას ცოლი ხომ ანხელია?..

— მე რა რიგი? საშინელი, დაჭკრა კვერი დარეჟანმა.

— ბიჭს გაუჟავრებია, დაიწყო ისევ ელისაბედმა: — გა-
მოსდგომია, წაუძვრია ფეხიდან, ჩუსტი ყოფილა, თუ ქოში —

ქაში იქნებოდა — ამდენი უცემია, ამდენი უცემია, რომ დაუსიებია თურმე.

— ანა, თუ ღმერთი გწამს? ჰკითხა გაკვირვებულმა ლუარსაბმა.

— თქვენმა სიცოცხლემ!

— ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ! იქნება პატარა ბიჭსა ჰსცემს?

— კიდევ ეგ არის, რომ ანა. პატარა ბიჭს რომ ჰსცემოს, ეგ არაფერი: აი მეცა ვჰსცემ ხოლმე, თქვა ელისაბედმა.

— მეცა, თქვენმა მცემ, თქვა დარეჯანმა: პატარა ბიჭი და გოგო სულ ერთია. როგორც ქალბატონმა რომ გოგოსა ჰსცემოს, არ დაიძინებს, ისე პატარა ბიჭსა რომ ჰსცემოს, არაფერია.

— რასაკვირველია, ჩამართო სიტყვა ელისაბედმა: პატარა ბიჭის ცემასევე ვინ დაიძინებს. ის კი ვაჟკაცი კაცი გზღებიათ, ახა ქალი რომ გაუკაცს შეებას, ვერაფერია თქვენმა მცემ.

— დიდება შენდა ღმერთო ჩემო, თქვა ჰიზფერის-წირით ლუარსაბმა: ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ: დედა-კაცმა ისე თავზედ ხელი უნდა აიღოს, რომ გაუკაცსა ჰსცემოს. ცემა არაფერია, მაგში ბატონს ვინ დაჰსძინებს, — იმისი ბატონი არა ვარ, რომ მინდა ვჰსცემ, მინდა ანა; მაგრამ კაცმა კაცს უნდა ჰსცემოს, დედა-კაცისაგან რომ ანა თქმულა, რომ არ გაგონილა? აი გოგო ჰყავს, გოგოს რამდენიც უნდა ჰსცემოს, ეგ საკადრისია, კაცს კი . . . ღმერთო დამისსენ ქვეყნის ცოდვი-საგან.

— ეგ რა კიდევ. . . უნდა დაეწყო კიდევ ელისაბედს ჭორო-კანაობა, მაგრამ ამ დროს ჩაიც მართლაც.

— სიტუვა კი არ დაივიწყეთ, ჩემო რძალა, უთხრა და-
რეჟანმა: ჩაი შიირთვით.

— შიირთვით, სულ ერთია, უზასუხა ელისაბედმა და წა-
მოაგლო სტაქანს ხელი.

ჩაი ჩამოარიგდა.

ელისაბედმა მოსო ცოტა თუ არა, ისევ დაიწყო გაწვევტილი
სიტუვა:

— ამას მოგახსენებდით: იმ წუწკს ნიკოლოზის იცით
რა უქნია? თავის მუხლისათვის არშეიება დაუწევია, ერთხელ
ბინდი ყოფილა — აქ რაღაც წაჭსჩურჩულა დარეჟანს ყურში —
ბიჭებს დაუნახავთ, ქალბატონისთვის შეუტეობინებიათ, ის სა-
წყალი ქალიც მისულა და გულს შემოჭყრია. აი, ბატონო! ..

— მართლა?

— თქვენსედ მიწა არ მენახოს! მოაჭორა ელისაბედმა და,
მითამ ნიკოლოზის ცოლზედ გულიც შეჭსტკივა, დაუმატა:
მე ის საწყალი ქალი მეცოდება, თორემ ნიკოლოზს თუნდა
თავშიც ქვა უხლია.

— საშინელ დროებას არ შევესწართ, თქვენი ჭირიმეთ!
მართალის გულით ჭსთქვა ლუარსაბმა: სწორედ მეორედ-მოსვლა
მოახლოვდა: ვაჟო! ქალს ქალობა აღარ ეტეობა, კაცს კაცობა.
ტყუილად კი არ მოგვეჩვენებიათ ეს კუდიანი ფარსგვლავები, ერთი
ღვთის რისხვა რამ უნდა მოვიდეს. რომ არ გაგონილა, ყურით
და ენით არა თქმულა ქალისაგან ვაჟკაცის გალახვა და ქრმისაგან
ეგრე აშკარად მაგისთანა ამბები. ხირცხვილი აღარ არის,
ესლანდელ დროში ჰირში წყალი გაგვშრომია.

— არა, ისე ჩემად მოეხდინა მაინც იმ სულის მტერსა, კი-
დეკ არაფერი იქნებოდა, თქვა დარეჟანმა.

— ჩემად რომ მოეხდინა, ვინ რას იტყოდა? — გააწვევ-

ტინა სიტყვა ღუარსაზმას: განა უწინ კი არ იყო მაგისტანა ამბები, ხორციელები არ იყვნენ თუ; მაგრამ უწინ სულ დაფარული იყო. ისე დაიჭრდნენ საქმეს, რომ ხორციელ ადამიანს არ გაატეხებდნენ — ბევრი მაგისტანაები მომხდარა უწინაც, მაგრამ ახა ერთი შეგიტყვით რამე? სულ ისე ჩუმად და გონიერად იცოდნენ უწინ ყველა იერი, ამიტომ რომ პირში წყალი ჰქონდათ. ესლა, ბატონო, არაფერის აღარა ჰსცხვენიათ. ნამუსი აღარ არის, არა. წახდა ქვეყანა.

— სწორედ მეორედ-მოსვლის ნიშნებია, დაუმატა დარეჟანმა.

— სწორედ. აი ერთი კიდევ რა შევითყუე; გოგო და ბიჭი დაითხოვეთ, მოგახსენებთ, თქვა ელისაბედმა.

გოგო და ბიჭი დაითხოვეს. ელისაბედმა შემთავლო თვალი გარეშემოსა და ნახა რომ არაფერი არ არის, მიჰდა ახლო. ღუარსაზმა ყურები დააწყვიტა და ახლო მოიწივა, დარეჟანმაც ყურთან ღეჩაქი გადაკეტა, რომ კარგად გაიგოს.

ელისაბედმა დაბალ ხმით დაიწყო :

— ან წინაზედ რომ კუდიანი ვარსკვლავი ამოვიდა, ხომ გახსოვთ?

— დიახ, მიუგეს ერთ ხმით ცოლქმარმა.

— იმ დღეს თურმე გველეშაში გამოჰსდგომოდა მზესა, ისიც ხომ გაიკეთ?

— დიახ, დიახ, გავიკეთ! წამოიძახეს ერთად შეშინებულმა ცოლმა და ქმარმაცა.

— იმ კუდიან ვარსკვლავზედ და გველეშაზედ ხომების ტერტერებს თავიანთი კარაბადინი გაუშლიათ და უთქომთ, რომ — აქ უფრო ხმა დაიდაბლა — და უთქომთ, რომ თავადი-შვილებს უმები ჩამოკრთმევათ.

— ვაი შენს ღუარსაბს! წამოიძახა ფერ-წასულმა ღუარსაბმა: ეგ რა თქვი, რა? აკი მოგახსენეთ, ბატონებო, რომ წარდგენა უნდა მოვიდეს მეთქი. აი ღვთის წყრომა სულ ჩვენივე ცოდვებისაგან მოგვევლინა. მამა-ჩემი ზაალ ნუ წამიწყდება, რომ წაყალ, ზაქარიას ცოლსაც, ლევანსაც, ნიკოლოზსაც წიხლ ქვეშ გავიგდე, რომ ეს ამბავი სულ იმათი უნარია. ქვეყანას შაფერი და სახლ-კარინად ამოვბუგავ. კიდევ ატარონ ქირაზედ ურმები!

— რაზედ გაცხარდი, შენ გეთაყვანე! მიატანა ღუარსაბს ცოლმა: ხონების კარაბადინს როგორ უჯერებ. შარშანწინ კი არა თქვეს, რომ დედამიწა რომ ხარის რქაზედა დგას, იმ ხარს ერთი რქა მოჭსტეხიაო და ქვეყანა უნდა გადმოვრუნდესო, მაგრამ ტყუილი კი გამოდგა. გარეჯელ მკითხავს ეთქო, რომ არც რქა მოჭსტეხია და არც არაფერიო.

— მართლა, ეგ კი აღარ მამაგონდა, თქვა ესეაკი დამშვიდებულმა ღუარსაბმა: ჭორო იქნება. აბა გეთაყვა, მეფის ნაბოძებს სომხის კარაბადინის სიტყვით ვინ წამართმევს. თუნდ ეგ არ იყო, რიდას თაყადიშვილი ვიქნებით, თუ უმაც არ გვეყოლება: კარაბადინი კი არა, ხოლმონ ბრძნის წიგნიც რომ იყო, არ დავიჯერებ. ან რა დასაჯერია?

— რასაკვირველია, დასაჯერი არ არის, მაგრამ გლეხობაში ეგ ხმა გავარდნილა,—ეგ ცუდია, თქვენმა მზემ, თქვა ელისაბედმა.

— ხმა გავარდნილა, მე ვიცი, თათქარიძობას წამართმევენ, შარშან კი არ იახდნენ, რომ სიძიოს ბატონები უმებად შეიცვლებიანო, უმები ბატონებათო; ვენაცვალე ღვთის მადლს, იქაც ისე არიანო ბატონი ბატონათა, უმა უმათაო, როგორც აქა. ინგლისის ხელმწიფეს ბარათი ჩამოუგდიაო ფრანგის ხელმწიფისთვის, რომ «ნუგეშინიანო, მეცა და ჩემ დიდ-კაცებ-

საცაო აქ უფრო დიდი პატივი გვაქვსო, მინამ მანდაო. ნუ დაიჯერებო, რასაც მანდა ებედობენო.»

— რასაკვირველია, ეგ აგრე იქნება: ბატონ-უმობა ღმერთს დაუწესებია და თიოანვე ღმერთი რად მოშლის? გენაცვალე ღვთის დიდებას! — თქვა დარეჟანმაცა.

— უფლისა უფალსა და კეისრისა კეისარსაო, სახარებაში ჭსწერია: კეისრები ჩვენა ვართ, დაუმატა ელისაბედმა

— მართალი ბძანებაა, ჩემო რძალო! სახარების სიტყვას ვინ წაუვა? მიატანა დარეჟანმა.

— არავინ, თქვენმა სიცოცხლემ! დამტკიცა ელისაბედმა და წამოდგა შინ წასასვლელად: მშვიდობით ბძანდებოდეთ!

— მშვიდობით, ჩემო რძალო! ბიჭებში კი ხმა გაბგდეთ, რომ ტყუილია თქო, ურჩია ღუარსაბმა.

— თქვენც რომ ეგრე ქმნათ, ცუდი არ იქნება: გლეხები არიან, მალე დაიჯერებენ ტყუილსაც და მართალსაც. მშვიდობით, გამოესალმა და წავიდა ელისაბედი. თან აედევნა დაჩაგრული გოგო.

— ღმერთო, რა შეჭორა!... რა ენა-ჭარტალა!... ქმარს უთხრა დარეჟანმა ელისაბედზედ.

— ის რა მაიგონა, თქვენი ჭირიმეთ, ემები უნდა ჩამოგვერთოსო! დაჭკრა კვერი ღუარსაბმა.

— შენ ხომ მაშინვე დაიჯერე.

— კარაბადინმა თქვაო, მოდი და ნუ დაიჯერებ; ის კი, ღვთის წინაშე, არ მამაგონდა, რომ გარეჯელ მკითხავს ბევრჯელ გაუცრუებია სომხური კარაბადინი.

— გონება სადა გქონდა?

— ეჭ, შე დალოცვილო! აქა მქონდა, მაგრამ ვერ მამაგონდა. ხუელ რომ მაგონდებოდეს, რაც გამიგია, მეტი რაღა მინდა:

ხოლომონ ბრძენი ვიქნებოდი. თუნდ ეგ არ იყო, ქვეყანაზედ რა ვიცი რამდენი ეშმაკის მანქანებაა, ეგეც იქნება ერთი იმათგანი იყო, ვეჟო! ცოდვილ ქვეყანაზედ რა არ მომხდარა ჩვენის ცოდვებისაგან? ეგეც შეიძლება, რომ მოხდეს, მაგრამ სიფთხილეს თავი არ აჭსტეივია, ნათქვამია: ხმა გაფაგდოთ, რომ ტყუილია.

— რასაკვირველია, ცუდი არ იქნება, ჩვენ მაგითი რა დაგვაკლდება?

— არაფერი, შენმა მზემ! — ესლავ დაფუძახებ დათოსა და ვეტყვი. დათო! დათო! დაიფვირა ბატონმა.

— ბატონო! სადღაც შორიდან მოისმა დათოს ხმა: ესლავ გაიხლებით.

ცოტას ხანს უკან დათოც მოვიდა და ჭკითხა ბატონსა:

— რას გვიბძანებთ?

— იმას, რომა, ყმები ჩამოგვერთმევია, რომ ამბობენ, ტყუილია. გესმის, თუ არა? ყველას უთხარი, რომ ტყუილია. ხელმწიფეს მოუწერია, რომ დაფახობო, ვინც იტყვის, რომ ეგ მართალია, ვინც გუნებაში მაგას გაიტარებსო. გაიგე?

— გავიგე, შენი ჭირიმე! უპასუშა დათომ: განა მაგას ვინა ფიქრობს? აი რაღაც გოგო-ბიჭები მიჭქარავენ, შენი ჭირიმე, იმათ ვინ დაუჯერებს. წვრილ-ფეხობის სიტყვა რა დასაჯერია. იუბედებენ, იუბედებენ და დაჩუმდებიან.

— ეგრე თქვი ხოლმე სხვაგანაც, ჩემო დათო! ან რა კარგი იქნება თქვენთვის, რომ ჩვენ არა გუვანდეთ.

— შენი მტერი ყოფილა, ჩვენ ვიქნებით, შენი ჭირიმე!

— რაც უნდა იყო, მამასავით გპატრონობთ.

— დიას, შენი ჭირიმე! სწორედ მამა ბძანდებით და ჩვენ შვილები ვართ. თუ ხანდისხან გაგვიწყრებით, აგვიკლებთ,

წაგვართმევთ—ეგ რა? სულ ჩვენის სიკეთისათვის არის ხოლმე, განა მამა შეიღოს არ გაუწყრება?

— ოღონდაც რომ გაუწყრება, მაგრამ შეიღო ისევ შეიღოა, მამა ისევ მამაა ხოლმე.

— მართალი ბძანებია. სხვას არა აქვს მაგის მიგნება, ამბობს, რომ რაც ჩემია, ჩემი უნდა იყოსო, ბატონი რად უნდა გვართმევდესო. ის კი არ იცინა, რომ თუ ბატონი ართმევს რასმეს, სულ იმათ სიკეთისათვის ართმევს. სამ მოგესხენებათ, გლეხ-ჩატი რეგვენია.

— ოღონდაც, რეგვენია, ჩაერივა დარეჯანი: მაშ ბატონი რისა არის, თუ არ დაჭსტუქსავს, არ წაართმევს? თუნდა ეგ არ იყოს, უცხო სამ არ ართმევს, ისევ თავისივე ბატონია.

— მართალი ბძანებია; მამაა, უცხო რად იქნება? დაუმატა ეშმაკობით დათომა.

— დიდი და პატარაობა სად არ არის? თქვა ლუარსაბმა. აი თუნდა თითებზედ დაიხედე: ერთი დიდია, მეორე პატარა. რისთვის? ამისთვის, რომ ღმერთს აგრე გაუჩენია, დიდი და პატარაობა ყველგან უნდა იყოს. აბა დაიხედე.

— განა არ დამიხედნია, შენი ჭირიმე! დიდიც არის პატარაც, მაგრამ, დაილოცა ღვთის სამართალი, ისე გაუჩენია, რომ ერთმანეთს არ უშლიან, თქვა ცბიერმა დათომა.

— მაშა? ყველგან არის დიდი და პატარაცა, ახლა როგორ იქნება, რომ ჩვენში არ იყოს. ან რა დასაჯერია? გააგძელა ლუარსაბმა და ვერ გაიგო კი დათოს აზრი.

— ვისაც თავში ტვინი აქვს, აკი არ იჯერებს, შენი ჭირიმე, ვინც უტვინოა, ისინი მოგახსენებენ, რომ მართალიაო.

— როგორი მართალია? დაატანა დარეჯანმა: ხელმწიფისათვის ან ჩვენ რა დაგვიშავებია, რომ უმეები ჩამოგვართოს,

ან თქვენ რა შეგიმატებიათ, რომ გაგააწყტონ. ეს როგორ ვერ მოიფიქრეთ?

— მითამ მოგახსენებენ, შენი ჭირიმე. ჭკვიან კაცებს დაუწერიათო, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო. ტყუილი უნდა იყოს.

— ტყუილია, მაშ რა არის? დაიფიქრა ლუარსაბმა: ახა რომელი ჭკვიანი კაცი იტყოდა მაგას, თუ არ იუდას კერძო?

— აი, მეზიკი დავაყარე იმისთანა ჭკვიანს! მიაყარა ქაქულა დარეჯანმა.

— თუ ეგ მართალია, გარეჯელ მკითხვეს, იცოდა უთქვამს? ჭკითხა ლუარსაბმა.

— არა, შენი ჭირიმე! რა მოგახსენათ?

— ასა, რომ ტყუილიაო.

— ახა იმისთანა გულთმისანს მოდი და ნუ დაუჯერებ, დაუმატა დარეჯანმა.

— მე ეგ ჯერევე ვიცოდი, შენი ჭირიმე, რომ ტყუილია; ახა უბატონოთ რა ხეირი დაგვეყრება? უბატონო საყდარსაო ეშმაკები დაუბატონებიათ, გლეხები იტყვიან ხოლმე. ჩვენც ეგრე მოგვივა. ახლა ამითი გვატყუებენ თაყაღებსაც, და გლეხსაც, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, თორემ რა დასაჯერია?

— თუ მე არ ვიქნები, ქვეყანა თუნდ ძირიანად ამოვარდნილა, თუნდ ბოღბელისა არ იყოს, «ქვა ქვაზედაც ნუ იქნება», თქვა ლუარსაბმა: ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, თუ მე და შენ არ ვიქნებით, ქვეყანა რად გვინდა? ჯანნიც გავარდნია. არა, დათო?

— დიას, შენი ჭირიმე! სულ ტყუილია. მე ბევრისათვის მითქამს, რომ ტყუილია და როდის მიჯერებენ.

— შენ უთხარი, რომ თითონ ბატონმა თავის პირით მიბძანა თქო, მაშინაც არ დაჯერებენ? უბძანა ლუარსაბმა.

— მაშინ კი რაღა ეთქმით, შენი ჭირიშე!

— ეგრე, ჩემო დათო! ყველას უთხარი.

— ბატონი ხარ, მაშ გიხსლოთ?

— წადი.

დათო წავიდა; ვინ იცის გულში როგორ ეცინებოდა ამ პირმოთნე ემასა?

— არა, გული დააჯერა, რომ ტყუილია, უთხრა დარეჯანმა, როცა დათო წავიდა.

— ჭკვიანი კაცია, დააჯერებდა, უბასუსა ლუარსაბმა.

V.

— ყველა-ყველა და ამაღამ რა გვაქვს გახშმად? ერთს სჯამოს ლუარსაბმა თავის ცოლსა ჭკითხა, როცა ქათმების შესხდომის დრომ მოახწია: დარეჯან! არ გეუერება, დედა-კაცო? ამაღამ რა უნდა ვჭამოთ?

— რატომ რა უნდა ვჭამოთ, გენაცვალოს დარეჯანი! ღვთის წყალობა ბევრი გვაქვს, ანუგეშა დარეჯანმა.

— მაინც?

— სადილიდამ დარჩომილი კაი ცივად ძროხა გვაქვს, კარგი ღორის სუკებიც, კარგი. . .

კიდევ უნდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ ღორის სუკების ხსენებაზედ აღტაცებულ ლუარსაბმა სიტყვა გააწვევტინა:

— უჰ, უჰ, უჰ! ეგ ღორის სუკები, შენმა მზემ, რომ რათაც უნდა ღირს. სხვა? ძე ამაღამ როგორღაც მადახედა ვარ.

— ზურგიელიც გვაქვს, ღვინოები რომ იყიდა, იმისი ფეშქაშია. ასეთია, რომ ქონი გასდის.

— უჭ! ებეც კარგია. სხვა?

— ყველი, ჰური და კაი გული.

— არც ეგ არის ურიგო, შენმა მზემ: ჩვენისთანა ვახშიმი ხელმწიფესაც არ ექნება.

გაიკეთა ჩიბუჩი მადა წახლისებულმა მებატონე და მინამ სანატრელს ვახშიმს მოიტანდნენ მოუთმენელად წინა და უკან პატარა ოთახში ბოლთასა ჰსცემდა. ხანდისხან რაღაც თქმულს გართული უეცრად წამოიძახებდა: «ღორის სუკები? შენმა მზემ, რომ კარგია!»

ვახშიმსაც, როგორც ყველაფერსაც ამ წუთის სოფელში, ბოლო მოელებოდა. გამაძლარი და ტანტყედ გადაგორებული ღუარისაბი ახლა ხვალისათვის დაიწყობდა ზრუნვასა. მას? ოჯახის კაცი იყო.

— ესეც ვახშიმი ღვთის მადლით გადავაგორეთ, ახლა ხვალინდელ დღისათვისაც ვითიქროთ. ხვალაც ჰკმა გვინდა, დაღოცვილს ღმერთს ეგრე გაუჩენია კაცი. ხვალ რაღა ვჭამოთ?

— ხვალ? ჩათიქრდა დარეჟანი, — ვითომც და ძნელი გამოსაჩეკი საქმე მიანდეს: — ხვალ? დაიცა ერთი მოვიგონო... ხვალ? არტალაზედ როგორა ხარ?

— უჭ, უჭ! შენმა მზემ, კარგი რამ მოიგონე. არტალაზედ? ვაცივითა ვარ, ვაცივით, უზასუხა მსუნაცხავით სულწასულმა კნიაზმა: ბარაქლა, დარეჟანი! ერთი კარგი მსუქანი არტალა, ჩვენი თედოს მოხარშული, ნივრით — ერთ სახელმწიფოთა ღირს, მე და ჩემმა ღმერთმა. ეგ ძალიან კარგი. სხვა? მარტო ეგ რას გვეყოფა.

— ერთი კარგი ჩიხირთმა? ჰკითხა მაცდურის ღიმილით კნინამა.

— ჩიხირთმა?.. ჰა, ჩიხირთმა?.. ანა, გეთაყვა, ბოზბაში ჰსჯობია, მიუგო მცირე დაფიქრების შემდეგ ლუარსაბმა.

— ახლა მაგას დაიყინებ. რითა ჰსჯობია?

— ვა!.. ტყემლის მუყავით გაკეთებული ბოზბაში?!..

ისეთის ხმით წამოიძახა ლუარსაბმა, თითქმის უკვირსო, ეს ამისთანა უბრალო ჭეშმარიტება, როგორ ან ესმის ამისთანა ჭკვიან დედა-კაცსაო.

— შენც ან მამიკვდე, ლუარსაბ, კარგად გაკეთებულ ჩიხირთმას ბოზბაში ანა ჰსჯობდეს.

— ვა!.. უფრო გაკვირვებით შეჭყვიან ლუარსაბმა: ტყემლით გაკეთებულ ბოზბაში ჩიხირთმა უნდა ამჯობინო?... შენს ჭკვასედ ანა ხარ, დედა-კეცო! ჯერ ისე ბოზბაში რა არის, რომ ტყემლით რა იყოს... რას ამბობ? რასა? ერთი მსუქან ბოზბაში ამოვლებული ჰურის ლუკმა მთელ ქვას ჩიხირთმას მი-
რჩევნია; ამის უკან შენ უნდა დამაჯერო, რომ ჩიხირთმა ჰსჯობია? მაშ კაცი აღარა ფოთილვარ, ქუდი აღარა მხურებია.

— შენ ერთი ახირებული კაცი ხარ: რასაც იტყვი, იტყვი; რომ კაცი ვეღარ გადაგათქმევინებს? ან იყო რომ ცოტა წყენით ან უთხრა დარეჟანმა დანიებულს ლუარსაბსა.

— მაშ? კაციც მაგისთანა უნდა. ის ხომ კარგია, დღეს ერთი თქვას, ხვალე სხვა? თქვა ლუარსაბმა, შემოიყარა დოინჯი და გამარჯვებულსავეთი ამაყი შესედულობა მიიღო.

დარეჟანმა იგრძნო, რომ ლუარსაბმა საბუთიანად დაიჭირა და შერცხენილმა ბანსედ სიტყვა გადაგდო:

— მაშ შენ ბოზბაში ამჯობინებ?

— ვამჯობინებ.

— მაშ შენ ჰიბში გეყო აზა გქონია, ეხლა კი გუფხედ მოსუფსავითა თქვა დარქჳანმა.

ლუარსაბი აიტკიცა, მაგრამ თავი შეიკავა და არ იყო რომ მაინც ცოტა წყენით არ უპასუხა:

— შენ აზა გქონია, რომ ჩინირთმას ამჯობინებ, თორემ მე ხომ ბოზბაში მიჩჩენია.

— აბა რას მიედ-მოედები? ეხლა კი გაანჩხლდა დარქჳანი: ბოზბაში როგორა ჰსჯობია ჩინირთმას, რომ, როცა ჩინირთმა მომაგონდება, ჰიბში წყალი მომიფა, თუ მშიერცა ფარ, მაშინ უფრო; ბოზბაშხედ კი — აზა, მაშ ჩინირთმა ჰსჯობნება. ახლაც დაიყინებ?

ისეთ გუფდაჯერებით და ზაფრიანად წარმოჰსთქვა ეს კნეინამა, რომ, ასე გონია, უნდა ეთქვას: «შე სუფელო, ამისთანა საბუთი მაქვს და შენ კი მაინც შენსას ამბობ?»

მაგრამ არც ამის მოჰინდაჰირე იყო სუსტის ჭკვისა, რომ ის საბუთი უფრო ძლიერ საბუთით არ დაერღვია. მართალია, ჰირველშივე ძალიან ჩაფიქრდა, მაშინვე ვერ მოახერხა, რა ეთქვა, მერე კი — ღვთის წყალობა თქვენა გქონდეთ — უოჩაღად ლუარსაბმა იმას მიუგო.

— მაგ სიტყვაზედ ჰსდგესარ? ჰკითხა ჯერ ლუარსაბმა და ფეხზედ წამოდგა.

— გჰსდგევარ.

— მაშ კარგი: შენ ხომ ჩინირთმა მშიერს მოგგვრის ჰიბში ნერწფესა, მე კი ბოზბაში — მაძღარსაცა. აი თუნდა ეხლა: მე ხომ ამაღამ შენზედ ბევრი მიჭამია, მაგრამ რომ მაგონდება ჰირთამდინ ჰურჩაყრილი, ჩაუყუყუნებული ბოზბაშით სავსე მათლახა, თუ ზემოდამაც ერთი კარგი კანჭი აძევს!... რას ამბობ, დედა-კაცო? მე მოგიკვდე, თუ შენ გესმოდეს რამე: ბოზბაში

წინიანების მეფეა, როგორც თარითი თევზებისა. შენ რა იცი, დედა-პატი ხარ.

— ახა შენ კაცმა როგორ უნდა დაგიჯეროს, რომ ეგეც არ იცი: ორაგული თქმულა თევზების მეფედ და არა თარითი... ახა, სულ ეგრე ტუუი ზოლმე, — უკიუინა ნიშის მოგებით გახარებულმა კნეინამა, რომ ტუუილში დაიჭირა.

შერცხვა ცოტად ლუარსაბსა, მაგრამ არ შეიმცნია და გაიძახა, რომ ჰატივისათვის რაც უნდა დაეშროს, უნდა დამტკიცოს, რომ თარითი არის (მეფე).

— ახლა მაგას დაიუიებ. თარითა, მეოქი.

— ორაგული.

— ეჰ, თარითა, თავი არ მამიკვდება, არც ესლა დაიჯერებ.

— ორაგულია, ორაგული! დაჭსძახა კნეინამა.

— ახა საიღამ იცი, რომ ორაგულია?

— შენ საიღამღა იცი, რომ თარითა?

ამ კითხვამ გააბა ლუარსაბი მახეშია. ძერე რა რიგად! ხსნა არ იყო, ძალიან კი უნდოდა მოეგონა რამ, უნდოდა ეთქო კიდეც, რომ «კარაბადინში ჰსწერია»; მაგრამ მოაგონდა, რომ დარეჟანი უფრო ნაკითხია, ველარ გაბედა.

დარეჟანი ჭკვიანი დედა-პატი იყო — როგორც იცის თითონ მკითხველმა — ნახა რომ ლუარსაბმა ჰასუხი ვერ მოუხერხა, უფრო და უფრო დააყარა თავმოწონებით:

— მითხარ, საიღამ იცი? მამა? რაც არ იცი, ნუ იტყვი. ახა ესლა თქვი: ჩინირთმა არა ჰსჯობია?

დარეჟანმა იფიქრა, რომ ეგრე დაჭერილი ლუარსაბი თუ გატუდება, ესლა უნდა გატუდეს; ამისთანა გაჭირებაში თუ დაიყოლიებს ჩინირთმის უკეთესობაზედ, თორემ სხვა დროს ვეღარა. ამიტომაც ეგრე უეცრად გადავიდა ისევ ჩინირთმაზედ.

ლუარსაბი დაგვიღონდა, მკითხველო! ისევ თავ-ჩადუნული იდგა, როგორც პატარა ბავშვი, როცა შაქრის ქურდობაში დაიჭერენ. არ იცოდა, რა ექნა. ჭკობნობდა, რომ ცოლმა დაიჭირა, აჯობა, მაგრამ ამის კისრად ალება ეთაკილებოდა, სხვა დროს იქნება დათმო, მაგრამ ესლა, რაკი საქმე სახუმარი აღარ იყო, რაკი ჯაბრზედ შედგა, ესლა დათმობა სათაკილო ეგონა. მართალია, იყო წუთი, როცა ისე დამარცხებული ნახა თავის თავი, რომ თითქმის დაპირა კიდეც ჩიხირთმის უკეთესობის აღვიარება, მაგრამ ამ დროს თვალ-წინ წამოუდგა მარტოქლავი მათლახა ლავაზ ჩყურდილის ბოზბაშისა, მოაგონდა ზემოდამაც გადახირული ბატკნის კანჭი, ამან გაიტაცა ისევ ლუარსაბი: ამის სუფს დონე მოემატა, გული გაუმაგრდა, დაავიწყა სირცხვილიც, დამარცხებაც, გამარჯვებაც და ათქმევინა ეს ღონიერი სიტყვები:

— მე არ ვიცი, თუნდ რომ მართლა ორბგული იყოს თქმული თევზების მეფედ, მაინც კიდევ ბოზბაშში ჭსჯობია ჩიხირთმისა.

— ჩიხირთმა, ადამიანო!

— ბოზბაშში, დედა-კაცო!

— ეჰ, წელანდელი არ იყოს, მტყუანი ხარ და არა ტყდები, უთხრა ყვედრებით დარეჟანმა.

— შენა ხარ მტყუანი.

— დახე? შენ არა თქვი, თართიაო?

— მე ეგ არ მითქვამს — ეგ შენა ჭსთქვი, იცრევა ლუარსაბმა და თავის სიტყვა თავის ცოლს გადააბრალა. მე ორბგული ვჭსთქვი.

— დახე, დახე, თქვენი ჭირიმეთ!.. ეს რა მაიგონა? წამოიძახა ესლაკი სწორედ გულზედ მოსულმა დარეჟანმა.

— ამდგენი იყვირე, წამდენიც გინდოდეს! დაბლა ხმით უთხრა ლუარსაბმა და წავიდა, რომ ტარედ გავიდეს. კარებში რომ მივიდა, ერთი კიდევა ჰქსოქვა:

— მე რატო უღი ვჭსოქვი. თქმა იმისი და ამისი გარედ გასვლა ერთი იყო.

— მტუენს?.. მიჭსძახა გაკაპასებულმა ამ უსიწცხვილო-ბისკან მოთმინებიდან გამოსულმა ცოლმა: გაუწერეს წმინდი გიორგის მადლი და ნეკრესის ღვთის-მშობლისა!

ლუარსაბმა ყუჩი არ ათხოვა, თუ ვერ გაიგონა, არ ვიცი, ეს კი ვიცი, რომ ამ წყევლამ დარეჟანსა მშვიდობიანად ჩაუთრა.

ხშირად შუადამედინ ცოლქმარნი გაცხარებულნი და გაჭარბებულნი ამისთანა ღრმა აზრებს ამტკიცებდნენ. «დღეს რა ვჭამოთ» იტყოდნენ დილით; «ხვალ რა ვჭამოთ» იტყოდნენ საღამოზედ. ეს იყო იმათი სულის საზღო, ეს იყო იმათი გონების ვარჯიში, ეს იყო იმათი აზრის აღებ-მიცემა.

რად იცოდნენ ამათ, რომ თავისის ქცევით, თავისის ცხოვრებით არისებდნენ ღმერთსა, რომელსაც თავისი სული ამათთვის შთაუბერია.

— გაჟო! მე ვარისხე ღმერთსა? გეტყოდათ გაცნობით ლუარსაბი: წირვა-ლოცვას მე არ ვაკლდე, კაცი მე არ მამიკლამს და კაცისათვის მე არ მამიპარავს, — რაზედ ვარისხე ღმერთსა?

მართალი ხარ, ჩემო ლუარსაბ, შენ კაცი არ მოგიკლავს, კაცისათვის არ მოგიპარავს — ერთის სიტყვით — რაც არ უნდა გექმნა, არ გიქმნია — ესეც კარგია: უარაწაობას ეგა ჰსჯობია; მაგრამ ეხლა ეს უნდა გკითხო: რაც უნდა გექმნას, ის კი გიქმნია?

— დიას, მეტყევი შენ: მისვამს და მიჭამია, არც ერთი დღე მშიერი არა გუოფილვარ.

— ძითამ ჰასუხი ეკ არის? წირვა-ლოცვას არ ვაკლდებიო. რა გამოვიდა? იქ უოფელთვის გსმენია ჩვენთვის ჯვარცმულის ქრისტეს სიტყვა: «ვითა მამა ზეცის იყავ შენც სრულიო». აბა ან ერთს წამს შენს სიტყვებში მაგისტრის ცდილხარ? არა, შენ მაგისტრის არა ცხოვრობ: შენ იმისთვის ცხოვრობ, რომ ჭამო და სვა და არა იმისთვის ჰსჯამ და სვამ, რომ იცხოვრო ე. ი. ეცადო, რომ ვითა მამა ზეცის იყო შენ სრული.

VI.

ოცი წელიწადია თურმე, რაც ღუარსაბი და დარეჟანი ერთს უღელში შებმულან და ერთის ბედის კაღთის ქვეშ ამოფარებულან. საოცარი ამბავია ამათი ჯვარის-წერა. ჯერ ღუარსაბი თავის ძმასთან — დავითთან გაუერელი იყო, როცა ოცის წლისა შესრულდა და მოინდომა ცოლის შერთვა. ძალიან მოინდომა, მაგრამ არ იცოდა ვისი ქალი შაერთო; მდიდარიც უნდოდა, კაი გვარიშვილიც და მსეთუნახავიცა. ამავის მექონი ქალი ჩვენში ძვირია. ღუარსაბს ჯერ კი თვალი ეჭირა, იქნება შემხვდესო და, რომ ვერსად ვერა ჰპოვა, გაიძრახა გულში შაიგეროს პტეელის ბუზმენტებით ჩოხა, ბუზმენტებითვე განიერი მაუდის შაფვარი, ერთი ოცრიოდ თუმანსაც თავი თავს მოუყაროს და ჩასუდი-ყო ქალაქში იმ ფიქრით, რომ ერთი ოცრიოდჯერ ქუჩა-ქუჩა გააქანებ დროშასაო, იქნება ერთი მდიდარი კაი გვარის და ოჯახის შვილის ქალი ბადეს მოხვდესო, თუ არა და სომხის ქალები ხომ იქ არიან, ათასს თუმანს წამოვიღებო. ბოლოს

შეიტყო, რომ შორს წასვლა საჭირო არ არის: თავად გძლადეს, დიან პატიოსან გვარის და კაი ოჯახის შვილს ერთი მზეთუნახავი ქალი უნის გასათხოვარი და ზედ ზურგზედ ორასი თუმანი თეთრი ნაღდად აკერია. აუფორთხლდა ღუარსას გული, გაუჟდა გვერდებში და დღე მუდამ საამუშაოდ უღიბებოდა, მაგრამ არ იცოდა როგორ მოეხდინა საქმე. უშველა ღმერთმა და ერთს დღეს მაჭანკალიც გაუტყვრა.

მაჭანკალი, გძლადესიგან მოგზავნილი, გახლდათ ერთი მოხეტეხული, დაბნეული, ღარიბი და ქვრივი დედა-პატი, რომელიც მას აქეთ, რაც ქმარი მოჰყდომოდა, ამ პატიოსანის ხელობით თავს ირჩენდა. ამას «სუტ-გნეინას» ეძახოდნენ იმიტომ, რომ ამისი უბედური ქმარი მთელ სიცოცხლეში კნიაზობას ეძებდა და ვერ დაიმტკიცა, ჩვენც ეგრე დავუძახოთ.

დიდი ენა-მეტყველობის სახელი ჰქონდა გავარდნილი თავადიშვილებში ამ სუტ-გნეინას, ამისთანა გამოცდილი შუამავალი თურმე ორიც არ დადიოდა დედამისის ზურგზედ. ამიტომაც ბლამად იღებდა ფეხის ქირასა, მაგრამ ეს იყო კაცგი, რომ რაკი იკისრებდა საქმეს, ბოლოსაც მოუღებდა. აი გძლადესაც ეს ამოერჩევა, ხუთი თუმანი ბეი მიეცა და ხუთმეტსაც დაჰპირებოდა, როცა საქმეს გაარიგებს. თუმცა გძლადემ გამოგზავნა ღუარსაბთან, მაგრამ გამოცდილმა სუტ-გნეინამ ისე აჩვენა თავი, რომ მითამ ჩემ თავად მოვედიო, რომ ღუარსაბსაც დაავალოს და დაჰსცინცლოს რამე.

ეს მოხდა ერთი აზნაურშვილის სახლში, რომელმაც ჯვარი დაიწერა და ქორწილში სხვათა შორის ღუარსაბიც დაჰპატიჟა. ის სუტ-გნეინა ამ აზნაურშვილის მამიდა იყო. ქორწილის მეორე დღეს სადილს უკან, ჩვენი ღუარსაბი შექვიფიანებული წავიდა და ფანჩატურში დაწვა. მზე დაწურვავზედ იყო, როცა

ვიდაცამ ხელი ჭკრა და გააღვიძა. ღუარსაბმა გააჭყიტა თვალები და დაინახა ერთი პატროსანი ხნიერი დედა-კაცი. წამოხტა მაშინვე ფეხზედ.

— დაბძანდით, შენი ჭირიმე, მოისვენეთ, უთხრა სუტკენინამ: უკაცრავათა ვარ, მოსვენება დაგიფთხეთ, მაგრამ დედოტქვენის მეგობრობა და ხათრიჯამი რომ მაგონდება, ის პატრივი და სიუვარული, თქვენსედაც გული შემტკივა, აი ამოდენა (დაბლა ხელით აჩვენა) ხელში მჭკრისხართ, მითამაშებხართ. დედა-თქვენი და მე დიდი მეგობრები ვიყავით, უერთი-ერთმანეთოდ ვერ გაგვეძლო, დიდი სიუვარული გვექონდა ერთმანეთისა: დები რად იქნებიან ისე, როგორც ჩვენ ვიყავით. დედა-თქვენი ხომ არ გახსოვთ?

— არა, მე მაშინ ორის წლისა ძლივა ვყოფილვარ, მიუგო ღუარსაბმა, რომელმაც არ იცოდა ჯერ, რა ამბავია და ან რა უნდა ამ კენინასა.

— რასაკვირველია, არ გეხსოვებათ. ის უბედური ღმერთს რომ თავის უმანკო სულს აბარებდა — იმის დამკარგავი მე ცოცხალი რაღათა ვარ, ეჰ, მადლობა ღმერთს, იმის ნებას ვინ წაუყა — რომ უმანკო სულს აბარებდა, მე მაშინ ფეხთით ვეჭექი. ყველანი დაითხოვა ჩემ გარდა. მამა თქვენი მგონია მაშინ მიცვალებული იყო.

— არა, ჯერ მასეკან თუნდ ექვსი წელიწადი იცოცხლა, მიუგო ისევ ღუარსაბმა.

— მართლა, მართლა, რამ დამავიწყა? — თქვა სუტკენინამ, მითამ და მართლა დაავიწყდა: აი სიბერე რა არის, ხსოვნამ მიდალატა. დიახ, ცოცხალი ბძანდებოდა. დახე ჩემს გონებას! თავის პირით არ მიბძანა: «დაო სორემან! ვიცი რა სიუვარული გაქვთ შენ და ჩემ ცოლსა, წადი ფეხთით დაუჯეგ, იამება, შენ

რომ გნახავს. ისე ჩემი ნახვაც არ იამება.» დიას, ეს მამა-თქვენი სიტყვებია. მამა-თქვენი დარბაისელი კაცი იყო, დიდი პატრიარქი, სასულიერო და უფლებსაგან პატივცემული. დიდი შიშ-კრძალვა ჰქონდათ იმისი განა მართო საქრისტიანოში, საღვთოშიც; დაღისტნამდინ იმისი სახელი გავარდნილი იყო, რუსებისაგანაც დიდი პატივი ჰქონდა. აბა თქვენ რა გეხსმებათ, პატარა იუფით. ჭო, რას მოგასვენებდით? ... ჭკითხა ლუარსაბმა.

— რომ მამი-ჩემის სახელი დაღისტნამდინ გავარდნილი იყო, რომ რუსებისაგანაც დიდი პატივი ჰქონია, უპასუხა ლუარსაბმა.

— არა, ეგ ხომ ვიცი. რაზედ დავიწყე, ის დამავიწყდა, ვეღარ მომიგონია, აი ბატონო, სიბერე ეს გახლავთ: წუთის წინად რას ვლანაჩაკობდი არ მახსოვს, მამი-თქვენი სიკვდილი — ოცის წლის ამბავი, რომ არ მახსოვდეს, რა საკვირველია.

— თორმეტის წლის ამბავი გახლავთ, გაუსწორა ლუარსაბმა.

— თუნდ თორმეტისა, მაინც საკვირველი არ არის. რაზედ დავიწყე ლანაჩაკი? ... ჩაფიქრდა სუტ-გენინა, მითამ და არ იცოდა რაზედ დაიწყო. იცოდა, ძალიან კარგად იცოდა, მაგრამ ფიქრობდა ისე როგორ მახსენოს, რომ ლუარსაბმა ტყუილში ვეღარ დაიჭიროს, როგორც მამის სიკვდილში დაიჭირა. ლუარსაბი გაშტერებული იდგა და სულ არ ესმოდა, რა განძახებით მოსულა ამასთან გენინა და რა განძახებით ლანაჩაკოს.

— ჭო, მართლა! წამოიძახა სუტ-გენინამ ფიქრის შემდეგ: იმის მოგასვენებდით: ცხონებული დედა-თქვენი რომ უმანკო სულს უთაღს აბარებდა, უკვლანი დაითხოვა ჩემ გარდა და, როცა მართლკანი დაფრჩით, მიბძანა თავის სიწინოზის ხმით: «მე, ჩე-

მო გულისთადო მეგობარო სორეშან, დიდი ხნის სიტყვებზე აღარა მჯექს. ვიცი, რომ ჩემი სიუყვარული დიდი გაქვს, აი ეს შენ და ეს ჩემი ობლები, შენ იყავ ამათი დედა.» ეს რომ ბძანა, ვუი უბედურების მნახველს — გული ამოუჟდა. მეც ღაპადუბით წამომივიდა ცრემლი, ბევრი ვიტყვით. მეჩმე ხომ განუტევა კიდეც ის ანგელოზის სული. მე როგორც თავზარდაცემული ისე გიჟსავით დავრბოდი, თურმე ეტონათ ვერ ავიტან მწუხარებას და ჭკვიდამ შევჭსტდე. დიდი სიუყვარული გვქონდა, ესე ვიყავით, თითქმის ერთი ხორცი გვაქვსო და ერთი სული. დედა თქვენც ასეთი დედა-კაცი ბძანდებოდა, — დაუმკვიდროს ღმერთმა სასუფეველი — ასეთი დედა-კაცი ბძანდებოდა, რომ ყველას ხატსავით უნდა ელოცნა. ასეთი რამ იყო! სადღა არიან ესლამისთანები! ჩვენც ვიტყვით, დედა-კაცები ვართო!... მესამეს დღეს ქრისტიანულის წესით მივაბარეთ მიწასა იმისი ნათელი გვამი. დიდი სამღვდელო იყო მოპატიუებული, მოგასენებენ, მამა-თქვენს გვამის გასაპატიოსნებლად არქიელიც უნდოდა მოეწვია, მაგრამ დროშის ცხენები ვერ იშოვეს, რომ გაეცხავნათ. თქვენ ერთი ბეწო ობლები დარჩით, თქვენ და დავითი პატარები იყავით. თქვენ მაშინვე შამიყვარდით, თქვენკენ მაშინვე გული უფრო მამიწევდა, არ ვიცი რად. დათიგოც ხომ იმისი ნაშობი შვილი იყო, მაგრამ თქვენ ჩემთვის სხვა იყავით. მე ხომ თქვენ არ გეხსოვები?

— არა, არ მახსოვხარ.

— აბა, რასაკვირველია, არ გეხსოვები, შენ სამის წლისა იქნებოდი, როცა მე ქმარი მამიკვდა — ვაი იმის დამკარგავს — მას აქეთ შინიღამ ფეხი არ გამომიდგამს, — ვარ ესე უნუტეშო, უნატრონო ქვრივ-ობხერი; სიხარული ჩემთვის სიხარული აღარ

არ, ქვეყანა ჩემთვის სულ შავებშია ჩაცმული. მაპატივეთ გად-
ნიერება, იქნება თავი მოგაწყინეთ. რა ვქნა? ბედისგან დამწვარ-
დადატული ვარ, დარდები მეშლება ხოლმე. რაღა გააკეთებო,
მოკლე სიტყვა ჰსჯობია. თქვენ სამის წლისა იქნებოდით, რომ
მე ქმარი დავკარგე. მოგშორდით და მასაქეთ აღარ მინახვი-
ხართ, მაგრამ გულისთ ისევ თქვენთან ვიყავი, ვისაც კი თქვენე-
ბურს შევხვდებოდი, თქვენს ამბავს ვკითხვამდი. ერთ ღამეს, აი
ეს სამი თვეც არ იქნება — დამეძინა. გნახოთ — ღრმა ძილში
რომ ვარ — ერთი სასწაული მომეწვინა. ერთი მშვენიერი ანგე-
ლოსი, შექმთფენილი, განწმენდილი და გასპეტაკებული თვალ-
წინ გამომეცხადა. სიზმარს მოგახსენებთ, მაგრამ ასეთი სიზმა-
რი იყო, რომ აქამდინ ცხადი მგონია — «სორეშან! მიბძანა
სულმა ცხოველმა: მე შენი გულითადი მეგობრის სული ვარ,
განწმენდილი და გასპეტაკებული » მაშინვე მუხლზედ მოვეხ-
ვივე დედი-თქვენის სულსა, დედა-თქვენი ბძანდებოდა. — «მუ-
ხლზედ ნუ მეხვევი, მიბძანა ხელახლად: მე შენგან გული მტკი-
ვა: რად დანებე თავი ჩემს დავითს და ლუარსაბსა? დავითი
კიდევ არაფერი, იმან ცოლი იშოვა და დაბინავდა, ლუარსაბს
რატომ არ ჰპატრონობ?» სამი ღამე ერთი ერთმანეთზედ მო-
მეველინებოდა და სულ ამას მეტყუოდა ხოლმე. ეგრე გახლდათ,
თქვენი დაუტირებელი არ მოვკვდე! თუნდ ეგ არ ყოფილიყო,
მე როგორც მოგახსენეთ — უფლისა წინაშე აღთქმა მივეცე, რომ
დედობა გაგიწიო, და აი დღეს მოვიდა ის დღე. თქვენ ემაწვი-
ლი კაცი ბძანდებით. მე რა წამსაც დაგინახეთ, მაშინვე მივხვდი,
რასაც გაუგოებია ის საწაული ქალი. ღმერთმა შეარცხვინოს
შენს მხარ-ბეჭთან ყარამანის მხარ-ბეჭი და სიტურთე ცარიელი-
სა, გონიერება გარდანქმანისა. თვალი მოგკარით თუ არა, მა-
შინვე მივხვდი, რასაც აუნთია ცეცხლი იმ უბედურ ქალის გულშია.

უბედურს ვამბობ, იმიტომ-რამ იქნება თქვენ იმაზედ ანტ კი ფიქრობთ, ის კი იქა დნება.

ლუარსაბს იამა, ისე უნებლიედ ქუდი უფრო ჩაიტყეს, კი-სერი მოიღერა, წვრილ, ახალ აშლილ უღვაშებს ხელი გადუსო, წელში გასწორდა და მხარ-ბეჭი მოიმაჩვია. ისე იამა, რამ პირველ ხანში, ვერ მოახერხა სიტყვის თქმაცა. ჯერ არ იცოდა, რასაკვირველია, ის ქალი ვინ იყო, მაგრამ მაინც იამა.

— ანტ კი ქალია ურიგო, დაიწყო ისევ სუტ-გნეინამა: როგორი ყაჩაღი შენა ხერ, იმისთანა საღბიხურამან ის არის; სწორედ ცარიელ და ნესტანდაყვანი იქნებით, ორივე ერთად რომ შეგყაროთ. ანტ გვარი და შთამომავლობა აქვს ცუდი. მუხრან-ბატონთან ერთ ფურცელზედ არის იმათი გვარიც ჩაწერილი. კაი ქალი, კაი გვარიშვილი, კაი ოჯახი, სახელგათქმული ნათესავობა, — ბიძა ერთი მამოლი ჭყავს, მეორე დიანბგია თათრებში, ფუელიც აქვს ნაღდად, მეტი რა გინდა? მეჩე დედიშენის სურვილიც არის. ის ანგელოზი წუხელიც მომეფლინა და მითხრა: «ეგ უთუოდ მოახდინე!»

— ფული რაერთი აქვს? ჭკითხა ლუარსაბმა.

— ორასი თუმანი ექნება.

— ნაღდად?

— სულ ბაჭყალო ოქრო; შინა აქვს ჰარკში შეკრული.

— გძელაძიანთ ქალი ხომ არ არის?

— თქვენ ვინ გითხრათ?

— მე ვიცი.

— მაინც?

— ვიცი ის არის, განა მე კი გულში არა მქონდა იმ ქალის სახე, მორცხვსავით ჩაიღიმებდა ამ სიტყვებზედ ლუარსაბმა.

— საიღამ, გინახამს თუ?

— თვალთაც არ მინახამს, მაგრამ ისე ვიცი.

— მაშ ნებას დამრთამთ თქვენ მაგიერ ვილანაჩაგო? რა რიგად გაუხარდება ქალსა!

— თორემ მამას კი არა, თქვა სუტ-კნეინის ქებით გაზვიადებულმა ლუარსაბმა.

— არ გაუხარდება. თქვენმა მზემ! გაუძნელა ძალად საქმე სუტ-კნეინამ.

— მაშ იმისაგან არა ხართ მოგზავნილი?

— რას ბძნებთ? იმისაგან რომ ვიყო, საქმე კათაგებულის იქნებოდა, რაკი თქვენი ნებაც არის. ისა არის, რომ თითონ მამა დიდს უარსედ დგას.

— უარსედ დგასო!... წამოიძახა გულნატკენმა ლუარსაბმა: რაში მიწუნებს მითამ? გვარი იმასედ ცუდი არა მაქვს და ღვინო. მითამ რაო?

— ეხლა, ხომ მოგესვენებათ, რიხიანი კაცია.

— როგორ არა იქს, მაგრამ დიდი ცდა და ხერხიანობა კი უნდა.

— მაშა შეიძლება დაკიეოლიოთ?

— ვინ იცის? ეგ ხერხედ ჭკიდია, მაგრამ მაინც კიდევ დემეტრე იცის: ჯიუტი კაცია.

— ხერხი კიდევ თქვენი საქმეა.

— მართალია, მაგრამ მარტო ჩემი ხერხი რასა იქს?

— სხვა რა უნდა? რაც შემეძლება ჩემ კისერზედ იყოს. მადლის გადახდა ჩვენც ვიცით.

— უი, შენ გათაყვანე, შენა! მაგას ვინ მოგასვენებს? გულ-უხვობაში თქვენი გვარი დიდი ხანია გათქმულია, განა არ ვიცი; თუნდ ეგ არ იყოს, დედი-შენის შვილს, მე უნდა გამოგართო რა-მე, მაშინ შემერგება ლუმეა? არა, გათაყვა, მე მაგას არა ვიქ—ეგ

შენ იცი. მაგრამ... მაგარი ეს არის, რომ «ქრთამი ჯოჯოხეთის ანათესა», ერთი ოცნად თუმანი მოგინდება, რომ იმისი მას-
ლობები შემოვისუიდათ. ერთი კაცია იქ, იმისი სიტყვა გძე-
ლასიანთ მოსესათვის ბეჭედა, ფირმანია სწორედ. იმას უნდა
ხსას დაულობთ.

— ეხლა სად ვიშოვო მე ოცი თუმანი? უთხრა ცხვირპირ
ჩამოშვებულმა და დაღონებულმა ლუარსაბმა.

— მაგასედ ნუ შეჭსწუხდები: შენ თამასუქი მამეც და ფულის
მე გიშოვი.

— ბატონი ხარ. აი თუნდ ეხლავ, — წაატანა სიტყვა გახა-
რებულმა ლუარსაბმა.

— სუტ-გენინამ, რომ ნახა ესე ადვილად ლუარსაბის და-
ყოფება, იფიქრა, სულელი ყოფილა, რატომ ბლამად არ უთხა-
რიო და, რომ გაასწოროს შეცდომა, ეს მოიგონა:

— ეს კი უნდა იცოდე, ჩემო შვილო, რომ დიდს სარ-
გებელს გამოგართმევენ.

— დიდსა? ძაინც რამტონს?

— თუმანზე შვიდ შაურს.

— რა ვუყოთ, მივცემ. «ტოგორც გიჭირდეს, ისე გიღირ-
დესო» ნათქვამია.

— მაშ ყური დამიგდე: შენ ჯერ უარზედ დადეგ, ვინც რამ
უნდა გითხრას, ფეხი მაგრა დააჭირე, იქნება იმ ქოფას, რომა
დაყაბუდდება, ჭახრაკი მოუჭიროთ, მეტი დაფსტეუფოთ, გესმის?
მე სულ შენთვის ვამბობ, თორემ მე რა მეტება. ხომ გესმის?

— მესმის, როგორ არ მესმის! ფეხი უნდა დაფსტირო.

— მაშ ეხლა მე ვიცი. სვალ დილასე თამასუქს მოფამზადე-
ბინებ, შენ ხელი მიაწერე და მეტე მე ვიცი.

— თამასუქი წინ მოგცე?

— მაშ ფუფს ისე ვინ განდობს. მე რომ მქონდეს, ან და-
გიჭერ — ხომ იცი. დედი-შენის შვილს როგორ დაგიჭერ, მაგ-
რამ მე ქვრივ-ოხერს ვინ მამაბადა, სომესს უნდა გამოვართო.
აბა სომესი, ხომ იცი, რა ურიაა.

— ვიცი, ვიცი.

— მე რე, როცა გაფრიგებ, მეც ერთი ქვრივ-ოხერი ვარ...
ერთი ორჯულ ზურს მაინც მაჭმევ — შეაბრალა თავი სუტ-კენი-
ნამა: შენი გვარი დაწდამანდობაში და ზურმარხილობაში გათქმე-
ლია.

ლუარსახს იამებოდა ხოლმე, როცა ეგრე იხსენიებდნენ
ამის გვარსა. ოღონდ ეს გეთქვა და ჩოხას გაიხდიდა და შენ ჩა-
ტაცმევდა.

— ერთი ეს მითხარ, ქალი როგორია? ყველა-ყველა და ეს
გი დაგვაფიწვდა, მოიგონა ბოლოს ლუარსახმა.

— წიგნი და ხელ-საქმეში კარგად გაწურთვნილი, მეტი
რა გინდა, უპასუხა იმანაც.

— წიგნი რად მინდა? რა, ბრძნად ხომ არ დავსომ!... შენ
ერთი ეს მითხარ, მადლიანი სახე აქვს? ფერზედ როგორ არის?

— მაგას ნულარა მკითხავ, კალმით ნახატია.

— მაშ რაღა, ფეხი დაფაჭირო? ჭკითხა ლუარსახმა, რომელ-
საც სუტ-კენიანის უკანსკელ სიტყვებზედ სიხარულმა და წა-
დილმა ტანში მეტად საამურად გაურბინა.

— დიახ, ფეხი დააჭირო. ამას შენთვის ვამბობ, რადგანაც
ჩემს დაზედ უკეთესის შვილი ხარ, თორემ — თითონ შენ იცი —
მე გამოარჩილა არა მაქვს რა. ჩემის სულის საცხოვრებლად მი-
ნდა მოვასდინო ეს საქმე, თორემ მოსე გძლავძე მე არას მამცემს.
ნეტავი დაფიქრო და დედი-შენის შვილის ბედნიერება მო-
ვასდინო და გამოარჩინას ვინ იკითხავს!

— ჩემ კისერზედ იუოს კვა. ღამაზია? ჭკითხა ღიმილით კიდევე ღუარსაბმა.

— გითხარ, კალმით ნახატია შეთქი.

— ორასი თუმანიცა აქვს?

— იქნება შეტიც. — ეგ მე და შენზედ ჭკიდა.

— იქნება შეტიცო!... ჰა, თქვენ რას იტყვით, — ცუდი არ იქნება, ისე თქვა ღუარსაბმა, თითქო რჩევას ესლა აპირაბსო.

— შენ როგორღაც გუელში ჯერ არ გადაგიწევია, როგორც ვხედავ, — დაატანა ცბიერმა სუტ-კნეინამ, რომ გამათქმევინოს, გუელში კარგად გაუჯდა, თუ არა; თუ გაუჯდა, კიდევე დაჭსტუეუოს რამე.

— ეჰ, რას ბძანებ?

— როგორ რას ვბძანებ? თუ გუელში არა გაქვს, ნუ შემარცხვენ, ესლავ თავი დამანებებინე.

— თავი როგორ დაცანებებინო, რომ იმ ქალის სიყვარული გუელში ნაღვერდალსავით ჩამიდდე. აბა როგორ დავანებო თავი? მითამ რაში დავიწუნებ?

— მას გაფათვეო?

— გაფათვეო.

— უი, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი! ძლივს დედი-შენის მოვალეობას და უფლისა წინაშე აღთქმას არ შევასრულებ, თუ მოსე გძელადი ძალიან არ გაგვიჯიუტდა.

— ის კაცი, რომ თქვი, მოისუიდე, მეც აქ ფეხს დავატერ.

— ნეტავი იმის შეტი ქრთამი არ დაგვეხარჯოს! იქნება სხვასაც მოუნდეს.

— შუაზედ გაუყავ ოცი თუმანი.

— უი ჩემ თვალბეს! ჰა, როგორ იქნება? უბრალო კაცის შვილები ხომ არ არიან, ათ-ათ თუმანში ხელი გაისყარონ, თა-

ვადი-შვილები აჩიან, სახელ-გათქმულები, იმათი მოსუიდეა ადვილი არ არი. აი როგორ გეტყობა, რომ ჯერ ემაწვილი ხარ.

— ოცის წლისა ჯერ სრული არა ვარ, იტყუვა ლუარსაბმა: სრული იყო.

— ისიც ჩვიდმეტის წლისა იქნება. სწორედ გვრიტები იქნები. უი, ნეტავი კი იმ პედნიერ დღეს შევესწრა, რომ თქვენ ერთად მხარი-მხარ მსხდომნი გნახოთ და! ბეჭი არ შემოგნატრებენ!

— მაშე ერთი აუჩქარე, თუ მართლა ეგრეა, თუ ღმერთი გწამს, შეეხვეწა მოუთმენელი ლუარსაბი.

— ნეტავი ეგ ჩემ აჩქარებაზედ იუოს დამოკიდებული და მაღე მტერი მოგიგვდეს, მაღე მაგას ბოლო მე მოუღო, მაგრამ ის წყეული მამაა საქმე. ღმერთი მოწყალეა, ნუ გეშინიან.

ეგრე გათავდა პირველი მოციქულობა სახელგანთის მოციქულისა. ლუარსაბს ამ დღის აქეთ ცხადივ თუ სიზმრად სულ ის კალმით ნახატი ქალი აგონდებოდა და ორას-თუმნაინი პარკი. საღერდელი მეტად აეშალა, სურვილმა მეტად აადულა, ასე რომ, როცა მოიგონებდა, ერთს ღაზათიანად გაიზმორებდა და ამას იტყოდა მსუნაგსავით ტუჩის ღოკვითა: «კალმით ნახატი ქალი, ორასი თუმანი ბაჯადლო ოქრო და იქნება მეტიცო... ჭა! რას იტყვი, ლუარსაბ, ურიგო არ იქნება, განა? ამასზედ არის ნათქვამი: «ბედი მომეცი და თუნდ სანახვეზედ გადამაგდეო!»

VII.

თუმცა სუტ-კნეინამ თავის ანგარიშების გამო საქმე ცოტად გააგძელა, მაგრამ მაღე უნდა გათავებულიყო, რადგანაც

ორივეს მხრივ ნების დართვა იყო. სუტ-გნენის ანგარიშების
 გარდა, ერთი სხვა სიფათიც მოსდევდა ამ საქმეს: ქალი პირველი
 რომ ოცის წლისა იყო და ამბობდნენ ოცდა-ერთისადაა — ეკ
 აჩაფერი, ამაში შეიძლება კიდევ სერსიანად მოეტყუებინათ,
 ცხენი ხომ არ იყო გბილებზედ შეეტყუოთ, მაგრამ ჭირი ის იყო,
 რომ მეტად მახინჯი გახლდათ. აბა აქ როგორ მოატყუებ? თვა-
 ლებს ხომ არ აუბამ? მართალია, შეიძლება პირველში სხვა
 ეჩვენებინათ, მეტე, რაკი ჯვარის-საწყრად მოვიდოდა, ძალად გა-
 დაჭსწერდნენ ჯვარსა, მაგრამ სუტ-გნენისა ეშინოდა: მეტე ხომ
 თმით მათრევენო. თმით თრევა კიდევ აჩაფერი, რომ კარკად
 გამოჩრჩმა შეიძლებაო, ოცი თუმანი აბა რა ფულის! მარ-
 თალია, ლუარსაბსაც ჩამოართო ბართი, მაგრამ რაკი ამისთანა
 მახეში გააბამდა საწყალსა, მეტე როგორღა მივიდოდა ფულის
 გამოსართმევად? ხომ უზიარებლად დაახსობდა. ეჩივლა და ბა-
 რთი დიამბეტან წარედგინა, რა გამოვიდოდა? ლუარსაბი გააბა-
 თილებინებდა, თუ არა და ნახევარს დიამბეტი წაიღებდა. მაგ ნა-
 ხევარს ჯანი გავარდეს, ოღონდ საქმე არ გამოაშკაროს გულ-
 ზედ მოსუღმა ლუარსაბმა. რომ გამოაშკაროს, მაშინ რა ეშვე-
 ლებოდა სუტ-გნენისა? ხომ ცხენში დაიჭერდნენ. — «არა,
 იფიქრა გნენისმა: ეს ბართი კიდევ აქა მქონდეს: როცა დრო
 მოვა, შევუთვლი, თუ მამცა ხომ რა კარგი, თუ არა და ჯანი
 იმასაც გავარდეს — ერთი სიტყვით — ეს ბართი ან ჭო არის, ან
 არა. საჭიაროდ საქმე რად გავიხადო. სიფთხილეს თავი არ
 ასტკივს: ისევ ისა ჭსჯობის, მოსე გძელადეს ათიოდ თუმანი
 ნაღდი — აი ეკ მიეფარს! — მოვამატებინო და გაგებო ლუარსა-
 ბის მოტყუება. თორემ იქ ჩივილი, ერთი დავი-დაწაბა ასტყდე-
 ბა, იქნება საქმეც გამოაშკარავდეს, ამას იქნება კიდევ სხვა საქ-
 მეებიც ზედ შემოგეტონ — ერთი ხათაბაღა რამ გამოვა, რათა?

არა, ებ ჩემი საქმე არ არის: მე მიევაძრს «ჩისტად» საქმის დატყობა.

ეგრე მომართული იყო სუტ-გნენა, როცა გძელძიანთ სოფელში შევიდა ამისი ურემი, მითამ და ერთ რაღაც ძველ საუ-
დარში ღამის სათევად მოვიდა. მეორეს დილას თითონ მოსე
გძელძე მოიჭრა და სუტ-გნენა თავის სახლში შეიპატოიყა.
დაიწყო ღაპარაკი.

— აბა, ჩემო დვიდო დასედ უფრო უკეთესო დამო! ქალია,
თუ ვაჟი? ჭკითხა მოსე გძელძემ.

— ვაი, რომ ქალია, უპასუხა შეწუხებულსავით სუტ-გნენამ.

— როგორ? არ ირთამს?

— არა.

— ძანც რას ამბობს?

— ქალი არ მოჰსწონს — ნუ გეწეინებათ კი — მახინჯი
არისო.

— ვაი შენს მოსეს! განა უნახამს სადმე?

— არა, არსად არ უნახამს, მაგრამ შეუტყვია.

— თუ არ უნახამს, მაშ კიდევ შეიძლება საქმე დავატრი-
ალოთ.

— აბა როგორ?

— თუ შენ შემეწევი, ჩემო დამო, და ჩემ ჰერ-მარდის არ
დავიწყებ, საქმეს ღამში მოვიყვანო.

— აბა გეთაყვა, მე რაღა თხოვნა მინდა, ხომ იცო, ჩემს
თავს შენის სამსახურისათვის არ დავსოგავ.

— მაშ, თუ ეტრეა, დამატა.

ადგა მოსე, გავიდა გარედ და პატარა ხანს შემდეგ შემოი-
ყვანა ერთი მშვენიერი, მოხდენილი ახალგაზდა გოგო. დააყენა

სუტ-გენიის წინ, ხან აქეთ შემოატრიალა, ხან იქით, მერე უბძანა, რომ გარედ გავიდეს.

გამოცდილი სუტ-გენიის მიხვდა რასაც მოასწავებდა ეს ამბავი, მაგრამ თავი მოიკატუნა, მითამ და აჩაფერხი იცის. მოსე გძელაძე მოვიდა და მოუჟდა ისევ გვერდით.

— როგორ მოგეწონა? დაიწყო გძელაძემ.

— ერთი ტურფა რამ არის, უმანკოებით მიუგო მანკიერმა სუტ-გენიამ.

— უფრო კარგი იქნება, რომ ჩემის ქაღის ტანისამოსით მოვრთოთ.

— რასაკვირველია: ერთი ორად მოემატება სიგეკლეტე.

— ახლა შენ რას იტყვი, რომ ნიშანის მომტანს ეს გოგო ღამაზად მოართული ჩემი ქაღის მაგიერად ვაჩვენოთ? ჭკითხა მოსემ და თვალი თვაღში გაუყარა, რომ ჰასუხი იქ ამოეკითხა.

— მერე სასიძო ხომ მოვა ნიშანის მერედ, იმას რაღას უხამ?

— იქამდინ ვინ დაატლის? მესამე დღესვე ჯვარის-წერა დავენიშნოთ. სადღა მოიცდის, რომ ქაღის სანახავათაც მოვიდეს?

— მერე ხომ მაინც ჯვარის-საწერად მოვა?

— მერე შე ვიცი. შენ ოღონდ მანამდინ დამეხმარე, მერე ჩემ გისერხედ იეოს: ძალად ჯვარს გადავწერ.

— არა, გეთაყვა, მე მაგ საქმეში ხელი დამიბანია, მე მაგას არა ვიქ, ესლავ გუეხნები.

— რატომ?

— აბა იმას გაუგია, რომ მასინჯიაო...

— მაგის ფიქრი ნუ გაქვს, გააწევეტინა სიტყვა მოსემ: ნიშანის მომტანი რომ ამ გოგოსა ნახავს, მივა და ეტყვის: რას მიჭქარავო, იმისთანა ქაღი ჩემს თვალებს ჯერ არ უნახავსო.

თუნდ ეგ არ იყოს, ერთი ხუთიოდე თუმანი და იმისი ჯანი. ასეთს ავაღაპარაკებ, რომ...

— ძმას გამოგზავნის.

— უფრო კარგი. რასაც თავის თვალთ ნახავს, თუნდ ქრთა-მი არ იყოს, ის არ უნდა უთხრას? თორემ ფულიც ხომ არა მშურს.

— არა, გეთუვანე, მე მაგ ცოდვაში არ ჩაუდგები. აი შენი ბეთ მოცემული ხუთი თუმანი, მე კი ხელი დამიბანია.

ამოიღო ორი ოცდა ხუთ მანეთიანი ასრიგნაცია და მიჰსცა მოსეს გამოქნილმა მოციქულმა.

— მაშ მღალატობ?... უთხრა გულის სატკენად მოსემ: მაშ ჩემი ოჯახის დაღუპვა გინდა? მაშ ჩემი საწყალი ქალი არ გებრალეობა? ეჰ! მუხანათო წუთის სოფელი!... სულ ტყუილი ეოფილა: ჰურ-მარლიცი, პატივის-ცემაც, სიყვარულიც, მეგობრობაც!... ეჰ, შენი ნებაა!... ეს კი იცოდე, რომ გულში უხამ-წასმული ისარი გამოიყარე, სპილენძის ტყვია მომარტყი, ურჯულო ლეკსავით ქრისტიანი სული წამწყვდინდე.

მოსეს ეგონა, რომ ამ სიტყვებით მოუღებო გულსაო, ის კი არ იცოდა, სუტ-გნეინა რა კნეინა იყო! სუტ-გნეინა კი იქნებოდა, რომ სიტყვით მოტყუებულყო!... სუტ-გნეინას თუმიცა გულში ეცინებოდა, მაგრამ სახე შეიჭმუხნა, მითამ ჰსწუხს კიდევ და ვერა უშველია რა.

— შენ ნუ მომიკვდები, მოსე, უთხრა მწუხარეს ხმით კნეინამ: და იმ შენი სახის ჩემ უბედურს ქმარს პირშავად არ შევეყრები საიქიოს, რომ შენის ოჯახის სამსახურისათვის მე თავს არ დაფიზოგავდი, მაგრამ სამსახურიც არის და სამსახურიც.

— რა ვუყოთ რომ არის?—მიუგო ეხლა კი ცოტად იმედ-მოცემულმა მოსემ, რადგანაც შეატყო, რომ სუტ-გნეინა დაყო-

ლებას აპირებს: რა ფეოთ, რომ არის? განა ჩვენ კი არ ვიცით სამსახურის გადახდა? რა უმადური მე მიპოვე? ოცია თუმანი არ დაგპირდი, ოცდა-ხუთი იყოს. შე დალოცვილო!

— არა, გეთაყვა, ფუფუნად ხომ არ არის საქმე: თმით მათრევენ სიბერის დროს, სულს წავიწყებენ.

— ოცდა-შვიდი იყოს.

— არა, გეთაყვა, ფული რა სახსენებელია: საქმე დიდი გასაბედავია.

— ხომ მოხერხება შეიძლება? ოცდა-რვა იყოს.

— არა, შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ თავს ვინ გამოიმეტებს?

— ოცდა-ცხრა იყოს, უმატებს ნელნელად მოსე და ყოველ მომატებაზედ ხედავს, რომ სუტ-გნენა რბილდება.

— ძალიან თავის გამოიმეტება კი უნდა, თორემ შეძლებით რა არ შეიძლება.

სუტ-გნენამ, ხელოვანმა სუტ-გნენამ, ძალიან ცბიერობითა ჰსთქვა ეს უკანასკნელი სიტყვა: თითქმის, მოსე რომ ფულს უმატებს, იმას ყურსაც არ ათხოვებსო, და მარტო იმასა ფიქრობს: შეიძლება, თუ არაო. დიდი ხანია იცის სუტ-გნენამ, რომ შეიძლება, მაგრამ კარგა მსუქანი ლუგმის ამოფლება უფერადა, რაკი ქვაბში ხელს ჩაჭყოფდა ხოლმე. მოსეს რომ არ დაესწრო, თითონ სუტ-გნენა ეტეოდა მაგას, ესე მოვიქცეთო. კალმით ნახტიაო, უთხრა და ამისთანა მახინჯს ხომ არ დაანახებდა? სწორედ მაგისთვისაც მოვიდა, რომ მოსესთან არჩიოს, ისე კი, რომ ფულიც მეტი გამოარჩეს. რაკი მოსემ დაასწრო, გამოარჩომის საქმე ნახევრად გარეგადა, სუტ-გნენას კიდევ გაუხარდა, ეხლა მე უარზედ უნდა დავდგეო, თქვა გულში: და თუ გამოარჩომას, აქ გამოვარჩებიო.

— ოცდა-ათი იეოს, დაუმატა კიდევ სწორე გზაზედ დამდგარმა მოსკემ: მეტი კი აღარ შემიძლიან.

— რატომ? დაიწყო ისევ თავისებურად კნეინამ, რაკი ოცდა-ათამდინ აიყვანა: რატომ? შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ ნიშნობაში მეც უნდა ვიყო, რომ, თუ მოხერხდეს, კარგად მოხერხდეს. ეს არის ჭირი, რომ ამ კაბით ხომ ვერ მოვალ?

— კაბაც შენი ჭირის სანაცვლო იეოს, დაასწრო გახარებულმა მოსკემ, რაკი ნახა, რომ სრულიად დაიყოლია: კაბა ჩემ კისერზე იეოს.

— მაშ უფრო მათხოვე, რას გეტყვი: მე იმას ნიშანის მოსატანად ძმას გამოვაგზავნინებ; შენ გოგო ღამაზად მორთო — ეცადე აზვინ გაგვცეს—სამ დღეს უკან კი უთუოდ ქორწილი უნდა მოახდინო. მოაგონე რამე, რომ ემაწვილმა ქალის ნახვა არ მოასწორო. ძეგე ხომ შენ იცი, ჩემი საქმე მაშინ გათავებუელი იქნება.

— ნიშნობის ღამეს ფუფს სრულად ჩაგაბარებ, ესლა თუნდა ეს ხუთი თუმანი ბე ისევ წაიღე.

— აზა, ათი თუმანი მიბოძე, რა ვიცი, იქნება, როგორ დამჭირდეს, აქ ხომ არ გამოვიქცევი.

— შვიდ თუმან ნახევარი იეოს ჯერა.

— ათი მიბოძე. ისევ შენის საქმისთვის მინდა, შენს საქმეს მოვახმარებ, თუ გამიჭირდა. ჩემთვის ხომ აზა გთხოვ.

— რა? ეს ათი თუმანი იმ ოცდაათ თუმნის ანგარიშში არ გინდა წაიღო თუ?

სუტ-კნეინამ გაიცინა.

— მაშ, ქა?

— ჭო, კვლე თქვი, მე მეგონა მართლა ეს ცალკე გინდა, რომ ჩემ საქმეს მოახმარო.

— აჩა, გეთაყვანე, იმის ანგარიშში მიმაქვს. საკაბე კი მაღე მიბოძე, რომ შაკერვა მოვასწრო.

— აი, ათს თუმანს მოგართმევ, იქიდან შეიკერე და მერე გაგვსწორდებით.

სუტ-გენიან დაჯახულდა, მაგრამ მოტყუვდა კი.

რადა გავაგძელო, მოსემა და გენიანმ ესე დააწყეს საქმე და სწორედ ეკრეთაც ბოლო მოუღეს. კაი ბადე დაუტეს ღუაჩსაბს და კარგადც გააბეს.

ორი კვირა რომ გავიდა, ღუაჩსაბმა აღტაცებულმა, რომ საქმე გარიგდა, კარგის ნიშანით თავისი უფროსი ძმა დავითი გამოისტუმრა. დიდის ყოფით მიიღეს დავითი. ხალხი მოსემ არ მოიწვივა, სრულიად არავინ, რომ ეშმაკობა არ შეუტყონ, ღუაჩსაბსაც მიჭსწერა, ნურავის შეატყობინებო. აი ის წიგნი ნამდვილი, თავის ღირსებით და შეცდომებით:

«ჩემო ბედნიერო აღმატებულო გვაროვანო სიძეო:

«თუმცა დიდათ ბედნიერი ვარ რომელიცა რომა შენგანა ვარ დღეს მოხუცებული ბედნიერი და გული ჩემი სიხარულით აღავსე ნეტარითა სიძოლობითა თქვენითა და თვალი ჩემი ახილუე რომელიცა რომა დაინახა ისევ გაზაფხული მუხთაღისა სოფლისა ამისა ფრიად სიხარულში ვარ რომელიცა ესლა ვარ ჩემო აღმატებულო გვაროვანო სიძეო რომელიცა გთხოვ გამოგზავნო ნიშანი რომა საქმემ არ დაიგვიანოს დიდი ხალხი არ გამოგზავნო რომელიცა რომა მე მოხუცებული კაცი ვადა ვარ სწეული და ჰატივი და მასლათი და ქეიფი რომელიცა აქ მე აღარ ძალმიძს რომელიცა ფრიად შეაწუხებენ ქორწილში რომელიც თქვენ იქნებით ჩემ სახლში მასპინძელი დიან დიდი ხალხი მოვიწვიოთ თქვენცა დიდი და ჰატიოსანი ნათესავობა გუჯვთ რომელიცა არც მე ვარ უნათესავო და ბლომად შეგუაროთ ისე როგორათაც

რომ შეჭერის დიდებულს გვაროვნობასა თქვენსა და ჩემსა ოჯახს სახელ კაცინაობასა ჩემსა:»

«სხვებზე ბძანდებოდეთ ბედნიერებით იესო ძე ღვთის მიერ ვითხოვ თქვენს ბედნიერებას რომელიცა რომა მსურს ნახვა თქვენი თქვენი სიმაჟრი ბრწყინვალე თავადი მოსე ნოშტყვანის ძე გძელაძიანთ გვარისა:»

რასაკვირველია, თავაზიანი ღუაჩისაჲ ამ წიგნის შემდეგ აღარ გაგზავნიდა ბევრს ხალხსა. მარტო ერთი ღაფითი და ერთი კიდევ ვიღაცა გამოირტუმრა, რომ ახალი სიმაჟრი, რადგანაც ავით არის, არ შეაწუხონ. ღაფითს კი დაახარა, რომ ფუფუნად კარგად მოილაშჩაკოს, როდის ჩაბარებენ, და მეტე ქალი კარგად გაშინჯოს.

დიდის ჰატოვით მიიღო მოსემ ღაფითი. ქალის მაგიერად ის მშვენიერი გოგო მოართეს და ღაფითს ისე აჩვენეს. ღაფით გაგიჟდა რომ დანახა და გულში არ იყო რომ შურმატ არ გაუარა, ნამეტნავად თავისი მჭლე ცოლი რომ მოატონდა ამასთანა. ვახშამუდ რომ ისტდენ — მარტო ოთხნი იყვნენ — ღაფითი და ამასთან მოყოლილი ის ვიღაცა, თითონ მოსე და ამისი მოზდილი შვილი. კნენინაც თუმცა მოსესთან იყო, მაგრამ ქალთან ივანშმა. მოსემ ბოდში მოიხადა, რომ ხალხი არ დაუშატიყა ამასთანა ბრწყინვალე გვარიშვილებსა.

— რა ვქნა, შენი ჭირივე, უთხრა ღაფითს მოსემ, ჩემო ახალ მოყვარევ! ავით ვარ, თესლიბს ვერ გავუწევდი, სიძუნწეში არ ჩამოართო, შენი ჭირივე! აბა ჯერ ავთიმოფი კაცი რა არის, მეტე მასპინძელი რა უნდა იყოს. თორემ იმდევნი სიკეთე ღმერთმა შენ მოგცეს, რამდენი ნათესაობა და მახლობლობა მე შეუვადეს. მაგრამ ჩემი მსურებლები რა ქეიფს გასწევდნენ. ისევ ის ვამჯობინე ნუ დაუშატიყებ მეთქი. ამ ნიშნობამ ისე

შინაურულად ჩაიაროს, ქორწილი კი ჩემ კისერზედ იყოს. ქორწილისა რა ბძანა ჩემმა სიძემ?

— რაც ჩქარა იქნება, ისა ჰსჯობიაო, უზასუხა დავითმა: ჰიბოქრობაში ნუ ჩამომართმევთ და ეს ქალი რომ ნახოს იმან, იმ წამსვე ჯვარს დაიწერს, თავი არ მამიგვდება!

— მსეთუნახავი ყოფილა, დაუმტა სტუმარმა.

— რაქნა? მადლობა ღმერთსა, ღმერთმა ეგ მომიცა და, — ყველაფერი ღვთის ნებაზედ ჰკიდა — თქვა მოსემა: მიხარია, თქვენმა მცემ, რომ ქალი მოგეწონათ.

— ღმერთმა აცოცხლოს ჰატარძალი! წამოავლო ჯამს ხელი დავითმა: ღმერთმა ტკბილად შეაბეროსთ ერთმანეთი!

— მადლობელი ვარ, თქვენი ჭირიმეთ! დაუკრა ყველას თავი მოსემა: მაშ რაც მალე იქნება, ისა ჰსჯობია!

— იმან ისე მოგახსენათ, უზასუხა დავითმა: მეც — სწორედ მოგახსენათ — მაგას ვურჩევ ჩემს ძმასა. რაღა გავაგძელოთ საქმი.

— ჩემი ფიქრითაც ეგრე ჰსჯობია, თქვა მოსემა: ქალი აქა დნება — მამისაგან კი არ უნდა ითქვას ესა, მაგრამ შორეული ხომ არა ხართ, თქვენთან რა დავმალა — ქალი აქა დნება. . .

— ის კიდევ იქ, თქვენმა სიცოცხლემ! წაართო სიტყვა დავითმა.

— მაშ, როცა მიბძანებთ, მაშინ იყოს ქორწილი, ჰსთხოვა რჩევა მოსემა.

ერთის სიტყვით — გადასწვევით, რომ სამშახათს საღამოზედ სიძე უნდა მოვიდეს და იმ დამესვე ჯვარი დაიწეროს. მეორე დღეს დავითმა ფულზედ ჩამოუგდო ღაშაჩაკი. მოსემ დააჯერა, რომ ქორწილის მეორე დღეს ორასს თუმანს სულ

ბავშვადღო ოქროვებს თავის ხელთ მიაწმევს, ხელი ხელს და-
ჭკრეს, დავით — მეორე დღეს პატარძალი აღარ ჩვენებს — შინ
წამოვიდა და მოსე თავის სახლში დაწნა. როცა მოსემ ცხენზედ
შესო და გამოისტუმრა დავითი, როცა მარტო დაწნა, ხელები
დაიფშვინტა მეტის სიხარულისაგან და თქვა ღიმილითა: ეოხა-
დათ წავიყვანე საქმე. ესლა ჩემი წუხილი მარტო ის არის, რომ
ხუტ-კენიანს ხრიკი მოუგდო, ერთი მიზეზი რამ მოგუგონო,
რომ ფული აღარ მივცე იმაზედ მეტი, რაც მიმიცია, თორემ,
იმისაგან რომ მოგტუფდე, სირცხვილია.

ამ ფიქრში იყო, რომ ხუტ-კენიან — მოსეს ცოლი არა
ქეჴანდა და ჯალბობას კენიან თამაშობდა — რომ ხუტ-კენიან
წინ მოეგება გახარებულად.

— ჭა, რა რიგად მოვიდა საქმე! — უთხრა ხუტ-კენიანმა:
მომიღოცავს შვილის ბედნიერება. დიდი ჯაფა კი გაუჭსწიე.
ხულ ვიწურებოდი — შენზედ მიწა არ მენახოს — ხულ ვიწურე-
ბოდი, რომ ან აი ესლა შეიტყობენ მეოქი, ან აი ესლა და და-
ვიღუპები, მაგრამ მიშველა ღმერთმა და ვერ შეიტყეს.

— ეჭ, შე დალოცვილო! — უპასუხა მოსემ: იწურებოდი,
ასე გონია, პირველად ჩაგედინოს ამისთანა საქმე. იწურებო-
და! . . . თქვენი ხელობა მეტი რა არის? იწურებოდა! . . .

ხუტ-კენიან შეკრთა.

— არა, ხუმრობ, თუ მართლა მეუბნები? ჭკითხა შემკრ-
თაღმა ხუტ-კენიანმა.

— მაშ არა და გეხუმრები.

— ესლა განა?

— ესლადა და უწინადა.

— ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, თუ ეგრეა, მე კი გამო-
სტუმრე და მეტე შენ იცი.

— საცა გინდა წაბანდი, ხელს ვინ გიჭერს.

— რასაკვირველია, ხელს არავინ დამიჭერს, მაგრამ დაპირებული მიზნად და ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, რაც გინდა ილაპარაკე ჩემზე: გული არ მეტკინება.

— დაპირებულიო! . . . რაც მოგეცა იმასაც ვნანობ და გგონია კიდევ მოგცე რაღა.

— ახლა ეგ ნამუსია! მოხუცებული დედა-კაცი ფოშტის ცხენისავით მათრიე, ქვეყანაში თავი შევირცხვინე, საქმე საქმეზედ მოვიყვანე და ესლა მაგას მეუბნები?! ნამუსია!

— დარწმუნდი, თორემ . . .

— არა, ნამუსია! . . . შენა გკითხავ, ნამუსია!

— ის კი ნამუსია, რომ აგიღია ფეხი, სოფლად-სოფლად დადიხარ და მაჭანკლობ, ნამუსია! შარშან რომ ათ თუმნათ შენი დისწული გასათხოვარი ქალი დიამბეგს მიტყვარე, ნამუსია! როცა დაორსულდა, შენ რომ წამალი მიეცა და მუცელი წაუხდინე, ნამუსია! . . .

ხუტ-კნეინას გული ეელში მოეპჯინა, თავისი სიფთხილე, გამოცდილობა ამ გვარებში და გულის სიგრილე დატკარვა.

— მაშ თუ აგრესია — დაიფიცა გაკანასკნულმა ხუტ-კნეინამ — შენი ფეხი დამკარ თავში, შენი ფეხი, თუ ეგ საქმე არ დაგიხლართო!

— შენი ღეჩაქი დამხურე თავზედ — ამ შექარაზედ მშვიდობიანად უპასუხა მოსემ: შენი ღეჩაქი, თუ ესლავ გომურში არ დაგამწევდიო, მინამ ქორწილი არ გათავდებო. რას მიზამ! მიჩიფლებ თუ? არა მგონია, შენი თავი სადიამბეგოდ გახადო: ცოდავ ბევრი გაწევს კისერზედ, სულ ერთი ერთმანეთს ზედმიეკეტება, და მაშინ ციმბირშიაც აღავი არ გექნება, შე ტყუილო კნეინავ, შენა! ეს ის დიამბეგი კი არ არის, რომელსაც გოგოს

გაუჩივრებდი სოფელში და ბურთოსავით ხელში ათამაშებდი! ის დრო წავიდა.

გერც ამ სიტყვებმა მოიყვანეს თავის გონზედ გამწარებული სურთ-კნენი. ის ისევ ისე სიმწარისაგან გონება-მიხდილი იყო, თორემ გაჭაფრების და მუქარის მაგიერ ისეთ ნაირად მოიკატუნებდა თავს, ისეთ ნაირად მოუკვდებოდა ხელში, რომ ყველაფერს გააქარწყლებდა. ესლა კი ჯავრისაგან, როგორცა ვჭსოტევი, გონება დაბნეული ჰქონდა, იმიტომაც მაინც კიდევ შეჰყვირა:

— დამამწევდე!... უი, მეხიკი დაგეცა მაგ უხეირო თავ-ზედ! დამამწევდე რა, შენი მოახლე გოგო ვარ, ან შენი გომ-ბიო ქალი!...

— რაო? აი თუ გოგოზედაც უარესი არა ხარ. მე ესლავ გაჩვენებ, როგორც გაგისტუმრებ გომურში — უთხრა სუმრობა გაშვებით მოსემა: შენ რომ ჩამოგახსოვ კიდევ, ხმას არავინ გამცემს. მაგრამ სიფთხილეს თავი არ ასტკივავო, მევე რომ არა დამაბრალო რა, ესლავ მიჩვენე ჯიბეში რა გაქვს.

მივარდა სურთ-კნენის ჩვენი მართალი კნიაზი. სურთ-კნენისა ჯერ გაუძლიანდა, ბოლოს კი — ღვთის წყალობა გქონდეთ — იკადრა ერთის ღურჯის ხელსახოცის ამოღება, რომელშიაც რაღაცები ესვოვა. სურთ-კნენის გაფითრდა და პირი გაუშრა. ვე-ღარა უთხრა რა. მოსემ გაშალა ხელსახოცი და თავისი ათი თუ-მანი იქ გამოჰკრული ისევ ხელუხლებელად ნახა, მაშინვე ჯიბეში იკრა. ერთი რაღაც ქაღალდიც მოხვდა ხელში. გაშალა, თამასუქი იყო, ის თამასუქი, რომელიც სურთ-კნენისა ღუარისაბს დაჰსტეუ-ვა. მინამ მოსე ამ საქმეში იყო გართული, სურთ-კნენისა თავისი ხერხი, ეშმაკობა, გამოცდილება დაუბრუნდა. იფიქრა სურთ-კნე-ნამ: «ამ ყვირილს და მუქარას თავი უნდა დავანებოო, თორემ

დამწვედევას გამიმართლებსო. თუნდ დამამწვედიფოს, აწათერი, სუთი-ექვსი დღე სიზმარსავით გაირბენს; შინ მივჭსწერ, რომ მზითვეს უმზადებ მეთქი და ქორწილამდინ ველარ გადმოვალ. ვინ რას შეიტყობს, ოღონდ ეგ ათი თუმანი მაინც დავიბრუნო! ეგ მაინც არ დაშეკარგოს!...» ამ ფიქრებმა თვალის დახამხამების უმალ გაუჩინეს გონებაში სურცს, მაგრამ კი მოხერხებულს განიხსნა.

— ეს ვინ მოგცა შენ? ჭკითხა მოსემ და ახვენა თამასურქი. სურც-გენიანს მზათა ჭქონდა პასუხი.

— ახლა, შენ არ დაიჯერებ, რასაკვირველია, რომ ეგ თამასურქი თუ ჩამოვართვი, ისევ შენი საქმისათვის ჩამოვართვი. თუ ვინიცობაა, რომ მოვატყუეთ, ქალი ის არ ვახვენეთ—ეს შეეტყო და უარსედ დამდგარიყო, ამ თამასურქს ვახვენებდით და ვეტყოდით: დაიწერე, თორემ დიამბეგს წარუდგენთ და სულ ნაღდს დაგათვლევენბო. აი რისთვის ჩამოვართვი. შენ ხომ არ დაიჯერებ, გაჯაფრებული ხარ, მაგრამ მე კი გული ძალიან შემტკივა შენთვისა.

— თუ ეტყა, რატომ აქამდინ არ მახვენე?

— რომ ვახვენო მეთქი, ვიფიქრე, ვაი თუ ამის იმედით საქმეზედ მუყაითობა იმისთანა აღარ გაჭსწიოს მეთქი. რა ვიცო? სოცრიელები ვართ.

— ახლა მაგითი გინდა მამატყუფო განა?

— აკი გითხარ: არ დაიჯერებ მეთქი. კაცს რაკი ერთხელ და ერთხელ ესტიბარი წაუხდება, აღარ დაუჯერებენ. მეც ისე მამდის. შენა გგონია, გატყუებ? თუნდ რომ გატყუებდე, ეგ ბაწათი შენ მიიწთვი, ორასს თუმანში გაუბარე და მე ეგ ათი თუმანიც მიეოფა, ჩემო კარგო!

— შენ მაგითი მე ვერ მამატყუებ. ეს ბაწათიც მე დამჩება,

ეს ათი თუმანიცა და შენ კი გომურის მაგიერად ხელაში დამ-
გამწევდევ, რომ ჯვარის-წერამდინ არ გამტე. მეტე რაც გინდა
ქქენი. ბიჭო! დაიფიცა მოსემა.

ბიჭი მოვიდა.

— ეს ტყუილი კნენის წაბბანე ხელაში, ხალიჩაც მიაწოვი,
მუთაქაც, ქვეშაგებიც. ჰური და ღვინო არ მოაკლოთ, ეს კი უნ-
და ქნათ, რომ გარედამ კლიტით უნდა გადაკეტო და გასაღები
აქ მომართო. თუ ეს ამბავი შეუტყვია ვისმე, ვაი თქვენი ბრალი!

ბიჭი არ გაიძრა, ჯერ ტყუილი ეგონა.

— არ გეუფრება შე... შვილო! დაუჭყვიფალ მოსემა.

ესლა კი იკადრა ბბანების დაჯერება. მივიდა, წააფლო ხელი
და გამოჭსწია საწყალ სუტ-კნენისას, რომელიც ესლა კი ისე
მაიკუნტა, ისე მაიკუნტა, რომ მუშტის ოდენა გახდა, მაგრამ
მანინც კი იმედი არ დაჭკარგა, რომ გააქარწყლებს ამ ამბავსა და
მშვიდობით გადარჩება. კიდევ სიტყვა მოიხერხა ეშმაკურად და
უთხრა მოსესა ისე, ვითამ აქ არაფერი ამბავია:

— უი, შენ კი გენაცვალოს ჩემი თავი! ტყუილი გაჯავრება
რა რიგად გიხდება! ამ სულელ ბიჭმაც დაიჯერა, ასე გონია,
მართლა უბბანე. გლეხ-კაცია, ვერ მიხვდა, ნუ გაუწერები, შენ
გენაცვალოს ჩემი თავი!

ამისთანა ოსტატობამ კინაღამ მოსე არ გააცინა. ბიჭიც
გაშტერებული შედგა. ბევრი კიდევ სხვა ოსტატა სუტ-კნენი-
მა, მაგრამ ვერაფერმა ველან უშველა: ხელაში დამწევდიეს,
შინ კი წიგნი მიჭსწერა — ჯერ კი მოსემ გადიკითხა — რომ აქ
მზითვეს და საკერაფებს უმზადებო და ოთხშაბათამდინ ნუ მომე-
ლოდებითო. ეს მიჭსწერა, შევიდა ხელაში, დაჯდა ხალიჩაზედ
და დაიწყო ტარის დართვა, რომელსაც საცა წავიდოდა, თან
წაიღებდა ხოლმე. ესე იყო, მითამ და აქ არაფერია.

VIII.

როცა დავითი შინ მივიდა, საღამო ხანი იყო. ამისი ცოლი ელისაბედი და ლუარსაბი ეზოში ღობის ჩრდილში ისხდნენ. თვალი შეასწრო თუ არა, ლუარსაბი წამოხტა, მიეგება ძმას, ვერაფერი კი ვერა ჭკითხა, იმიტომ რომ ჰსცხვენოდა. დავითი ცხენიდან ჩამოხტა, გაისწორა მოშვებული ჩაღსაგრაფი, მოვიდა, ცოლს არც კი მიემშვიდობა და წამოწვა ხალხიანად.

— როგორ მოგეწონა სასიძლო? ჭკითხა ცოლმა. ლუარსაბმა უერები აიტყვიტა.

— მცეთუნახვს რომ იტყვიან, ის არის, მიუგო დავითმა: მე იმისთანა ღამისი ქალი ჯერ არ მინახვს.

ლუარსაბს გაუხარდა, ელისაბედს ეწეინა: ჩემზედ უკეთესი იქნებაო.

— ძაბთლა, გეთაყვანე? ჭკითხა ლუარსაბმა.

— შე ნუ მამიკვდები, იმისთანა ქალის მნახველი არა ვარ. ამის მეტე ცოლს შეხედა და შერით დაუმატა: მე რომ ვატარა კიდევ მომეცანდა, სხვა რიგად წავიდოდა ჩემი საქმე.

— რა? შენ შეირთამდი თუ? წაყვედრა გულფარდლიანმა ცოლმა: უი შენ თვალებს! შენთვის მეც არ ვემეტებოდი ჩემს ბედსა. მამა ჩემი განა რომ უარზედ იდგა, შენისთანაღი მთხოულობდნენ!

— უარზედ იდგა, მე ვიცი, რუსთ ხელმწიფის შვილს მიგცემდა. იმისიტ მადლობელი იყავ, რომ გავბრეყვდი.

ესე სიტყვა სიტყვანედ შეჰყვნენ და ერთი კაი ღაზითანი ჩხუბი მოუვიდათ, ასე რომ მოგეწონებოდათ. ელისაბედს იმ

დღითვე შურით აეგოს გული და შეიძულა ჯერ თვალით არ ნახული რძალი.

«მალე ჩემი მტერი დაგკნეს, მალე მე ის დავაგკნო, — ამბობდა გულში ელისაბედი: ამ სახლში ჩემზედ უკეთესი და ჩემზედ უფროსი არა ვინ არ უნდა იყოს. ჩემი ქმარი უნდა მუვედრიდეს იმის სილამაშეს?! უი, უწინამც დღე გაჭქრობია. ასეთ ეპალს გაუყრი თვალში, რომ დღენი გაწეველინო!»

ელისაბედი ქორწილში არ წავიდა.

ქორწილის ღამეს დიდი ამბები მოხდა. მოვიდა სიძე დიდის მყერიონით, ძმაც თანა ჰყვანდა, სწორედ სამშაბათს დღეს, იმ დღეს საცოლო არ აჩვენეს, რასაკვირველია. მოესაც შეეყარა დიდი ხალხი. უგანძრახვო არ იყო ეს ხალხის შეყრა მოსეს მხრით. ჯერ ახლა კი მართალი ქალი გაისტუმრეს საუდარში. როცა ეველაყერი მოამზადეს, მერე მიიშატიყეს საქმროცა. როცა შევიდა ღუარსაბი საუდარში და თვალი მოჰკრა თავის საცოლოსა, ელდა ეტა. მოუბრუნდა თავის ძმას დავითს, თავაზსაც და ზდილობასაც თავი დანება და უთხრა: დავით, აკი მზეთუნახავია?

ხალხს სიცილი წაჭსქდა, ჰატარძალი საწყალი ცეცხლსავით ანთო და ტირილი დაიწყო, დავითი წინ წადგა. რომ დანახა ერთი უმგზავსო ჰატარძალი, ღვდელს მიუბრუნდა:

— ძამაო! ჯერ სხვა იწერს ჯვარს, თუ ეს რა ამბავია!

— გნიაზი ღუარსაბ თათქარიძე და დარეჟან მოსე გქელადის ასული იწერს, მიუგო ღვდელმა.

— ჰატარძალი სად არის?

— აი ეგა ბძანდება.

— ღუარსაბ! დაუძახა ძმას დავითმა: მოგვატყუევეს, ეგ ის არ არის, ჯვარი არ დაიწერო.

მთელი ხალხი გაოცდა. ლუარსაბი დადონებული და უფრო გაფითრებული გამოვიდა საუდრიდგან, მთელი მაცრიონი გამოჰყვა. ცხენები მოიკითხეს, უნდა წამოხულიყვნენ. ცხენები დაემაფათ. შეატეობინეს მოსეს, რომ საქრემ ჯვარს არ იწერსო. მოვიდა მოსე და თან მოიყვანა მრავალი ხალხი.

— კნიაზო დავით! ეს რა ამბავია! უთხრა გაჟავრებული-ვით მოსემ: ქალი საუდარშია და საქრემ ესლა დადგა უარზედ? აქამდინ სად იუპვით, თუ არ გინდოდათ ჩემი ქალი? ვინ გეხვეწებოდათ? თქვენისთანა ოჯახის შვილები შეხვეწებოდნენ, რომ არ მიეცეტი!

— აი, ბატონო, ქალი მანდ არის და ვისაც გნებავდეთ, იმას მიეცით. ჩემი ძმა კი მაგის შემოთვალე არ არის, მიუგო თაფ-გამოდებით დავითმა.

— ეხლა განა? როცა მთელმა ქვეყანამ შეიტყო, რომა ჩემ ქალს ირთავს შენი ძმა, როცა შენმა ძმამ საუდარშიაც შეიყვანა ჩემი ქალი? არა, თავზედ ლაფს არავის არ დაუვასხმევინებ! ან უნდა ჯვარი დაიწეროს, ან არა და აქედამ ცოცხლები ველარ წახვალთ! გატონილა? სიძე სახლში ჩამიდგეს, ქალი საუდარში შეიყვანოს და ჯვარი აღარ დაიწეროს!...

— ის კი გატონილა, რომ პატარძალი შეცვალონ! ეს შენი ქალი არ არის.

— ხალხო და ჯამათო! დახე, რომ ველარა მოუგონიათ რა, იმას ამბობენ, შენი ქალი არ არისო, დაუძახე ხალხს მოსემ.

— მაშ ვისია, თუ მაგისი არ არის, გაიხმაურა მოსეს ხალხმა: ჩვენ ფიცს მოგცემთ.

— არა, ბატონებო, ჩემი ძმა ჯვარს არ იწერს. თუ ძალა-ზედ დადგებით, არც ჩვენა ვართ ლხჩრები, წამოჭსთქვა დავითმა და ხანჯალი მოიმართა.

ქალები, ვინც კი იყვნენ საყდარში, სულ აქეთ-იქით მიიფანტნენ, ნახეს, რომ იმათი აღაგი არ არის. პატარძალი კი და ორი ვიღაც ბებური მოსემ საყდრიდან არ გამოაყვანინა, იმედი ჰქონდა, რომ როგორმე მოახდენდა ჯვარის-წერას.

— მაშ მოსე თავადიშვილი აღარ ყოფილა, წამოიძახა მოსემ: თუ თქვენ ჩემი ოჯახი შეგარცხენინათ, ჩემი ცოცხალის თავით მაგას არ ვაკადრებ ჩემს გვარს, რომ თათქარიძეებს საყდარში ქალი გამოუპატიურონ, ჯვარი უნდა დაიწეროს.

— არ დაიწერს.

— უკანასკნელი სიტყვაა?

— უკანასკნელია.

— დავით! შეცნად გადასხვაფერა სიტყვა მოსემ და ხმაც მოუჩილა: აქეთ მობძანდი.

დავითი გაჭყვია. იქით ორნივ გაშორებით გადგნენ. მოსემ ამოიღო ხუთი თუმანი და უთხრა ხმადაბლა დავითს:

— ეს ხუთი თუმანი, დაჩუმდი შენ რა გინდა? შენ ხომ არ ირთამ?

დავითი დაჩილა.

— ხუთ თუმანზედ ძმა როგორ გაყვიდო? უპასუხა დავითმა.

— შვიდი იუოს.

— ან შვიდად.

— რვა იუოს!

— გერც რა თუმნად.

— მაშ რამდენი გინდა?

— ათი მაინც იუოს.

— ცხრაზედ რას იტყვი?

— არა, ათი.

— ეჰ, ჯანი გავარდეს: ათი იუოს.

ამოიღო ათი თუმანი და მიჰსცა. დავითმა ჯიბეში ჩაიდო.

— მე კი დავიწყებდი და ჩემი ძმისა შენ იცი, უთხრა ღიმილით დავითმა.

— ოღონდ შენ დახუმი, და ერთი ორიოდე კაცი თქვენი მაყრიონიდანაც დაიყოლიე და ლუარსაბს მე მოუხერხებ.

— ბატონი ხარ. მაგის პირობას გაძლევ.

— მაშ ხელი დაჭკარ.

დაჭკრეს ხელი ხელს და საწყალს ლუარსაბს ძალად გადასწვრეს ჯვარი იმ ღამესა. მოსემ არც დაპირებული ორასი თუმანი მიჰსცა, იმის მაგიერ ის თამასუქი დაუბრუნა, სუტკინიანს რომ წაართო, ლუარსაბს არ მიჰყვანდა ცოლი, მინამ არ გამისწორდებოდა, ბოლოს ესეც — რომ ვერა გახდა რა — გარემოებას დაემორჩილა და წამოიყვანა შინ თავისი დარეჟანი.

ელისაბედი სიხარულით აღარ იყო, რომ ლუარსაბმა მზეთუნახავის მაგიერ გონჯი ცოლი მოიყვანა. «ჭი, ვენაცვალე ღმერთსა! ეტყოდა ხოლმე ქმარსა ელისაბედი: ჭი, ვენაცვალე! ჯერ ჩემზედ უკეთესი უნდა შეერთო და მეტე ჩემთვის ნიშანი მოგეგო! ჭი, ვენაცვალე ღმერთსა!» ბოლოს ხომ — როგორც მოგესხენებათ — ცოლების მოწყალებით ძმებს ჩხუბი მოუვიდათ და გაიყარნენ.

IX.

ჩვენმა ლუარსაბმა ესე დაიწერა ჯვარი. თუმცა ძალადობით მოხდა ესა, თუმცა მზითვეშიაც მოატყუეს და მზეთუნახავის მაგიერ მახინჯი დარეჟანი შეერთეს, მაგრამ — აღბათ შუბლზედ ებ მკეწრაო — იფიქრა და დაემორჩილა ბედის-წყრასა. ბოლოს ხომ — შენც იცი მკითხველო, რომ ამათ ერთმანეთი შეუყვარდათ.

ამათ კი ისე ეგონათ, რომ უყვართ ერთმანეთი და სხვისა კი არ ვიცი. «ფერი ფერსაო, მადლი ღმერთისაო» ნათქვამია, ფერი ფერს შეწედა და ერთმანეთი შეიფერეს. ეს შეფერევა ჩვენში ცოტასა აქვს მიღებული სიუყვარულად? კარგი რომ არის ქართველი კაცი: ბედსაც და უბედობასაც თანასწორად ემოწნილება სოფელს; არც ერთისთვის გაიხეთქს თავს და არც მეორისთვის დაიწყოებს ბრძოლასა, — და არის ისე უკვლავან ერთნაირად გულგრილი და შეუპოვარი. ამ გულგრილობას და შეუპოვრობას კმაყოფილება და აღიდეგება; კმაყოფილება კიდეც — ვიღაცამა ქსოქვა — ბედნიერება არისო. ბევრჯელ უთქვამთ დაბზაისელთ მოხუცებულთ ჩემთვის, რომ ახალ თავობას იმითი მანინც ვჯობივართო, რომ ჩვენ ცოტას ვამოფილებიცა ვართო. მე კი დავეჩუქებულვარ და გამიფიქრია: «კმაყოფილება კაცის მამაკვდინებელი სენია. ბედნიერია ახალი თავობა, თუ მართლაც ის კმაყოფილება არა აქვს. იმედი თუა სადმე, ამაში უნდა იყოს.» უმადლონი ჰქვარდებიან მას, რაც არის, იმიტომაც იმათში უფრო ბევრია ბედნიერი, მადლიანი კი ძნელად: ამათ ყოველთვის უკეთესი უნდათ იმიტომ, რომ კარგს უფრო კარგი მოსდევს თანა, «მსჯობს მჯობი არ დაელებო» ნათქვამია.

ჩვენი ცოლქმარნი კი ამისთანანი არ იყვნენ: ამათ თავიანთ ცხოვრებაზედ «მჯობი» ცხოვრება არ ეგონათ ქვეყანაზედ. ესენი კმაყოფილნი იყვნენ: ვალი ამათ არ ემართათ და ვახში, დავა არავისთანა ჰქონდათ და დარბა, მხოლოდ ერთი ჯაფრი ედოთ გულშია: შვილი არა ჰყვანდათ. აი ღუარსაბი ორმოცის წლისა და დარეჯანი ორმოცდა ერთისა შესრულდა, რომ ღმერთმა შემკვიდრე არ უბოძათ. ბევრჯელ გადაფურცლა კნეინამ კარბადინი, ბევრი რაღაც ბაღახ-ბუღახი მიირთო და ღუარსაბსაც დააღვინა. მაგრამ ვერა ეშველათ რა. «ცუელიად თავს რად

იხეთქენ — ამბობდა ხოლმე ამათზე ღვარძლიანი ელისაბედი: ტუილად რად იხეთქენ? სოლომონ ბრძნის წიგნს რომ ჩა-
ახულებულებდა ხოლმე და ჩუდიანობდა — ეგ იმან ჩაჭსცხო თავშია. ღმერთმა მაგათზედ გული აიყარა, ესლა აღარა ეშველებათ რა.»

ჩვენი ცოლქმარნი კი იმედს არა ჰკარგავდნენ. შეიტყეს, რომ ქალაქში ერთი მკითხავია, ის შეიტყობს უშვილობის მი-
ზეხსნაო. თუმცა შვილდოსნობის დრო გადასვლოდათ, მაგრამ მაინც კიდევ ქალაქისაკენ კაცი აფრინეს, თან გაატანეს ერთი კარგი ბაღდადი, რომელზედაც — როგორც მოგვხსენებათ — უკითხავს მკითხავი იმას, ვინც თითონ ვერ მივა და რომელიც, რასაკვირველია, მკითხავს დარჩება ხოლმე. სამს დღეს უკან ბიჭმა პასუხი მოუტანათ, რომა «თქვენზედ ხატია გამწურადია. ძერე რომელი ხატი? თელეთისაო, ასე თქვა მკითხავმაო». ეს რომ გაიგეს ცოლქმართ, ერთ დროს და ერთხმად პირჯვარის წერით წამოიძახეს:

— საიღამ სად მოგვიკითხა! დიდება სახელსა უფლისას!

თქვენ და ისევ პირჯვარი გადიწერეს.

— დალახვრა ღმერთმა! საიღამ სად მოგვიკითხა! ისევ გაიმეორა ლუარსაბმა.

— ხატზედ «დალახვრას» როგორ ამბობ?

— ღმერთო ნუ მიწევენ, ღმერთო ნუ მიწევენ! რამდენჯერმე პირჯვარი გადიწერა სხაპასუხით: აი დალახვრა ღმერთმა, და-
ჩვეული რომ ვარ, ისე თავის თავად ითქმის ხოლმე, ღმერთო ნუ მიწევენ!

— ახლა რას იტყვი, ლუარსაბ, წავიდეთ?

— შორს რომ არის?

— რა ვუყოთ? აღბად ნება ღვთისა ეგ არის.

— მოდი, აქვე ნეკრესის ღვთის-შობელი ვიღოცოთ.

— თელეთის ხატს ეწეინება, მე დავიბარეო, აქ კი არ მოვიდნენო და იქ კი წავიდნენო, იტყვის.

— მართალია, ეწეინება. გული მოუვა, აი მე ხომ კაცი ვარ, მეც გული მამივიდოდა და ის ხომ ხატი ბძანდება — ვეწაცვალე იმის მადლს! — უფრო გული არ უნდა მოუვიდეს?

— ეგ არის და.

— მაშ რა ვქნათ?

— უნდა წავიდეთ.

— შორს კი არის, თუ შენც იტყვი.

— ახლა თუ მივდივართ, ნულარ ამაღლებ — გვიწეენს.

— მართლა, მართლა! ნუ მიწეენ, აგრემც დიდება შენსა სხელსა, ხატო თელეთისაო! გაიხლები, გაიხლები და თაყვანსა ვცემ სხელსა შენსა.

დაიჯერეს მკითხავის სიტყვა, თედოს შეაბმევინეს ურემი, გადაფარეს ფარდაგი, ერთი კარგი ცხვარი დააკრეს ურმის ბოლოს, ახსენეს ღმერთი და ერთს მშვენიერ წაფხულის დილას შეუდგნენ ქალაქის შარა გზას. ურემში ისხდნენ კნეინა დარეჯანი და მისი მოახლე ლამაზისსეული. ერთი ბიჭი და ლუარსაბი თავის წითელს ულაყ ცხენზედ მჯდომი ნელნელა აედევნენ უკან ფეხ-მძიმე ურემსა. მეომარის თვალადობა ჰქონდა ამ ჟამად ჩვენს უამისოთაც სავარელს ლუარსაბსა, თუმცა კი, როგორც ბამბის ტომარა, ისე იდო ცხენზედა. წელზედ ერტყა ქართული ხმალი და გძელი ლეკური ხანჯალი, უკან ჰქონდა სკვადიანი დამბაზა. შავი შადის ჩოხა ეცვა, იმისი კალთები ფაჟაცურად ამოტარებული ჰქონდა ჩოხის ჯიბეებშია. შარვალში იჯდა, შარვლის ტოტები ჩაეკეცნა მაღალ ყელიან ყარაბაღულ თეთრ ჩექმებში, წვიგებზედ ჰტყელი ჩაღსაკრავი გძელ ფოჩებიანი სირაჟსავით შემოეკრა. თავზედ ეხურა ლურჯი ყალმუხის ქუდი კახურად ჩა-

ტუხილი და შუბლთან შიგ შეკეცილი, რადგანაც ცხელი — ერთის სიტყვით — ხელის პირი ზედ წამოცმულ ვაშლით, რომ ამოღებული სჭეროდა, თავიდან ფეხმდინ ორშაბათის უეინი იქნებოდა.

ამ ყოფით ავიდნენ თელეთში მესუთე დღეს, ილოტეს და მეორე დღესვე დაბრუნდნენ. ქალაქს რომ ჩამოუარეს და შეუდგნენ კახეთის გზას, კნეინა დარეჯანმა შეატყია ზურგი კოფასა, წამოიჩოქა და გამოხედა ქალაქსა. ლუარსაბს ურემში ეძინა. ისიც გააღვიძა.

— ლუარსაბ, ერთი შეხედე, რა ამბავია. ამოდენა ქვეყანა გაგონილა, რომ აქ არის! დიდება შენდა ღმერთო! სულ ქვეითკირის შენობა უნდა იყოს.

კნეინას ქალაქი ჯერ არ ენახა.

— მაშ არა და წნული იქნება.

— ერთი შეხედე და, რამდენი საუდრებია!...

— გიტი. განა არ ვუოფილვარ?

— პირველად რომ ჩაკიყვანეს, კენჭები არ ჩაგაყლავეს? *)

— როგორ არა? სამი ასეთი კენჭი ჩაყვლავე, რომ ძლივს მოვიწეო.

— აღარ დაგცადა ქალაქმა?

— არა, რადან დამტდიდა, რომ კენჭებ-ჩაყლავული ვიყავ? რომ არ ჩამეყლავა, მაშინ სხვა იქნებოდა.

— ეგ ხომ აგრეს. კაი სანახავი კი უნდა იყოს!

— კარგი როგორ არ არის, მთელი მილეთის ხალხი სულ

*) ჩვენში ზევრსა ჰსწამს, რომ, თუ ვინც პირველად ქალაქში ჩადის და კენჭს არ ჩაყლავს, ქალაქი დაჰსცდისო. მეც, ამის დამწერს, გადამაყლავეს ერთს დროს.

მანდ დაწაწალებს: თათარი, ეიზილბაში, ურია, ოსი, სომეხი, რუსები ხომ რაღა, ბუხსასკით ირევიან.

— მართალია, რომ აქ კაცს თავს მოჰსტრიანო და მეჩე ისევ გააცოცხლებნო?

— მართალია, მაშ? ეგ კიდეც რა! რაღაც მოუგონიათო, ფიცრებს თავისთავად სეჩხავსო.

— ახლა ეგა თქვი.

— თავი არ მამიკვდება.

— როგორ? ისე თავის თავად?

— თავის თავად.

— არც კაცია, არც ადამიანი?

— არა.

— მაშ ხერხი ვის უჭირავს?

— ეშმაკს და ქაჯს, ღმერთმა ნუ იცის რუსების თავი!

— რუსების მოგონილია განა ეგა?

— მაშ არა და შენი მარჯლის დაფითისაა!

— დიდება შენდა, ღმერთო! თვალთ-მაქციობას რომ თავ-
მაშობენ, ისიც გინახავს?

— აბა რომელი?

— აი გაჰყენებულ ცხენსედა რომ კაცი დადგება, იმ კაცზედ
კიდეც კაცი, იმაზედ კიდეც კაცი და კიდეცა და კიდეცა.

— ეგ რა არის? მე კი არ დავდგებოდი ხოლმე გაჰყენებულ
ცხენსედა ჩემ ჰატარა ბიჭობაში!... დაიკვეხა ღუარსაბმა.

— აი შენმა მზემ! შენ კი იქნებოდი, რომ დამდგარიყავ.

— ღმერთმან იცის! ეხლა კანი აღარ მამდევეს და სიმარდე,
თორემ ეხლავე გიჩვენებდი.

— ნუ იკვეხ, ხომ ვიცი, ჩემო კარგო, რაცა ხარ.

— განა კვეხნისთვის ვამბობ? მე იმისთვისა ვჭსთქვი, რომ

ეგ რა თვალთ მაქციობაა მეოქი. მაგაზედ უფრო ბევრი ასეთია, რომ . . .

— მაინც?

— რა ვიცი, რამდენი რამ არის.

— თქვი რაღა, მეც ვიცოდე.

— ბევრია.

— მაინც?

— რა ვიცი, რამდენი რაღაცეებია . . .

— მაინც?

— ეჰ, ვინ მოჭსოვლის? ბევრია. ნეტავი შენ! რა რიგად ჩამოცხა! უჰ!

რომ არ იცოდა, რა ეთქვა ჩვენ უბოროტო ლუარსაბსა, სიტყვა გადასხვადებდა. მოიხდა ყალბუხის ქუდი, შუბლიდან და სხიდან იმითი ჩამოიწმინდა ოფლი. მერე გააკეთებინა ჩიბუხი და ჩიბუხის წვეაში ისევ ხვრინა ამოუშვა, მერე ასეთი. რომ რამდენიმე დღის უძილო ეგონებოდა კაცსა.

X.

მეხუთე დღეს შინ მშვიდობით მოვიდნენ ჩვენი ბედნიერნი ცოლ-ქმარნი, თან მოჭყვათ, რასაკვირველია, იმედი, რომ შვილი გაუჩნდებათ. მაგრამ გავიდა სამი თვე, უმაწვილმა მუცელში არ გაიჩურჩუნა, გავიდა ექვსი თვე, კაბა არ დაუვიწროვდა დარეჯანსა, გავიდა ცხრა თვეც და დარეჯანს მუცელი არ აჭსტივდა. დარეჯანი მაინც იმედს არა ჰკარგავდა: ამდენი სხვა-და-სხვა ფერის და სხვა-და-სხვა ნაირად შელოცვილი ქვები შეიბა და კაბის უბეზედ დაიკერა, რომ მართლა იმედი უნდა ჰქონოდა, და ჰქონდა

კიდეც. თუ აქამდინ არ ეყოლა, ის იმიტომ, რომ ლუარსაბმა ხატს ღამუნათა და წაყვედრა, «შოღს არისო». თორემ ეს დამუნათება და წაყვედრება არა ეოფილიყო, ესლა შვილი ეჭადებოდა დარეჯანს კალთაშია. ლუარსაბი ავ გუნებაზედ იყო. ეგ არაფერი, რომ შვილი არ უხნდებოდა და ხატმა მოატყუვა: დაიბარა და არ მიჰსცა კი შვილი. ამის ჯავრი ის იყო, რომ დავითს, ამის ძმას უთქვამს: «ის რხერი როდის იქნება ჩაძლდეს, რომ იმის მამულზედ გინაფარდოვო.» ესა ჰკლამდა ლუარსაბსა, თორემ შვილის უყოლიობა ამისათვის კიდეც დიდი უბედურობა არ იყო.

ერთხელ ესე დაღონებული აქეთ ტანტზედ გულდაღმა იწვა ლუარსაბი, იქით ტანტზედ კიდეც კნენა დარეჯანი წინდასა ჰქსოვდა. ძალიან ცუდს გუნებაზედ იყო. სმა-გაემენდილი ჭერს გაუშტერა თვალი და თეიქრობდა. სულ იმაზედა თეიქრობდა, როგორ მოახერხოს, რომ შვილი გაუჩნდეს? — «განა შვილი ამისათვის მინდა, რომ მართლა შვილი შევანდეს — ამბობდა თავის-თავად: შენც არ მამიკვდე! დავითის გამოკვავრებით მინდა, ის არ მინდა ჩემს მამულზედ გავახარო. იმისი ჯავრი არ მინდა შევირჩინო, თორემ ეს ჯაბრი რომ არ იყოს, ძალიანაც არ გინადვლიდი, რომ შვილი არა შეავს. ცოტანი არიან უშვილონი განა? მეც იმათში ვიქნებოდი. დავითი არ მინდა გავახარო, დავითი!»

ეს რომა თქვა თავის-თავად, გადმოხრუნდა დარეჯანისაკენ დაღონებული და მწუხარე ხმით უთხრა:

— ახლა დავითს უნდა შერჩეს ის სიტყვები!... უნდა ჩვენს მამულ-დედულზედ გავახაროთ!... დარეჯან! შენი ჭირიმი, თუ გიუფარდე, თუ გიუვარდე აი! ერთი ვაჟი-შვილი შობე, დავითის გამოკვავრებით მანცა შობე, რომ სხვა არა იყოს რა. ოღონდ

იმისი ჯავრი კი ამომავრევიანე და მერე თუნდა მამკალ. შენი ჭირიმე, შენი დედა-კაცობის ჭირიმე! თუ გიყვარდე, აი!

— გშობამ, შე ნუ მოუყვდები ჩემს თავს, ვშობამ თუ აგრეს! — უპასუხა კნეინამ ისე, ასე გონია, მართლაც ამის ხელში იყოს შვილის შობა: წუხელის სიზმარში ერთმა მოხუცეპუღმა კაცმა — ფეხებამდინ უმტყვერო ქაღალდივით წვერი ჰქონდა — ერთი წამალი დამალევინა და შითხრა: გამრავლდი, ვითარცა აკობო! მე მაშინვე მუხლზედ ვემთხვივე, შენ მაგიერთაც ვემთხვივე.

— მართლა? — წამოიძახა იმედ-მოცემულმა ლუარსაბმა: ისე თჳალითა ნახე?

— აი, როგორც შენ გხედავ.

— შენი ჭირიმე!... მაშ იმედია, დარეჟან-ჟან!

— მაშ ქა!

— ოჰ, შენ გეთაყვანე, შენა! — დაიჟერა და გაიღიმა ლუარსაბმა: როგორ გითხრა?

— გამრავლდიო, ვითარცა აკობო.

— აკობო ვინ იყო?

დარეჟანმა არ იცოდა, ვინ იყო. ისე კი გაეგო, შგონი წირვა-ლოცვაზედ, აკობოს სხელი, და ვინ იყო, რა იყო, როდის იყო, ამაებისა არ იცოდა რა. მაგრამ არ ცოდნა ითაკილა, ისევ რაღაცა მოჰორობა იჩივს «არ ვიცის» თქმასა. როგორც ამ გვარ შემთხვევაში ეველა ქართველმა იცის ხოლმე.

— ვინ იყო? იკითხა დარეჟანმა: წირვა-ლოცვაზედ მაინც არ გაგიგია!... აბრაამის მძახლის განაყოფის შვილი იყო.

— ახლა. გამრავლდიო ვითარცა აკობო, შითამ რაო?

— შითამ ისაო, რომ გამრავლდიო, — აუხსნა დარეჟანმა.

— აი ვენაცვალე იმის ენას! მაშ იმედია?

— კიდე! ნუ იცი შენ ეგ, ნუ! ნუ ხარ უჯერო, ცოდვას.

— აღარ ვიქნები, აღარ, ოღონდ შენ შვილი შობე. თუნდა ენასაც მოვიკვნეტ, ოღონდ კი დავითს ნუ გაახარებ.

— ღმერთთა მოწყალე! გეუბნები არ გაახარებ შენთვის.

— ახ, ნეტავი კი მართლა შობო-და.

— კიდე! ნუ ხარ უჯათი, წმინდა კაცის სიტყვასეოდ რო-გორს ხარ უჯერო, რა დაგემატა?

— აი დალახვრა ღმერთმა! ჩემ-თავად გუელში უნდა შე-თქვა — ღმერთთან იცის — და აკი კიდეც წამომცდა, ახ, ნეტ...

— კიდე!

— ფუი, დალახვრა ღმერთმა! კინაღამ კიდეც არ წამცდა!.. ასლა შეტად რომ მინდა, იმიტომ, თორემ... ეჭ, გადავბრუნ-დები, დავიძინებ, თორემ, მე რომ ვიცი ჩემის ენის ამბავი: ერთ კიდეც წამომაროშინებს რასმეს და ღმერთი მიწეებს.

— თელეთისა არ იყოს! იმდენი ამუნათე, იმდენი იძახე, შოალს არისო, რომ გაგვიწყობ და, აი, დღესაც შვილი არა გვყავს.

— ძერე აკი მამინვე შევეხვეწე, ნუ გაჯავრდები შენთვის. რა-ტომ არ მამატივას! რა ვუყოთ, რომ «შოალს არის» შენთვის ერთ-სეჲ წამომცდა? ერთი აღიღო ღვდელსაც შეჭსტდებაო.

— კარგი, კარგი! რაც იყო, იყო; ესლა მანინც არ აწეინო.

— მამ დავიძინებ.

— შენი ნებაა.

ღუარსაბი გადატრიალდა და ჰატარა ხანს უკან ერთი მადლი-ანი თავისებური ხვრინვა ამოუშვა.

ნეტავი არ დაეძინა. ძილში საშინელი სიზმარი ნახა. ნახა, რომ დავითი სიხარულით აღარ არი, რომ ამას შვილი არ უჩნ-დება; დადის უველგან და სულ იმას იძახის: ის ოხერი როდის

იქნება ჩაძაღღდეს, რომ იმის მამულებზედ ვინაფარდოფო. ჭს-
ტკიკა გული ღუარსასხა, ჟაფრი მოსდის, გული ეელში მოე-
ბჯინა. რა ქნას? — «ღმერთო! ამბობს სიზმარში გუღნატკე-
ნად ღუარსაბი: რა დაგიშავე, შე დალოცვილო, რომ შვილს არ
მაძლევ? მიბძახე და აკი გაიხელ თელეთს სალოცავათა, თორმეტ-
სახაზიანი ცხვარი დაგიკალ, ორი სახაზის წმინდა სანთელი ავინთე.
სხვა რა ვქნა? წირვა-ლოცვას უაზისოთაც არ ვაკლდებოდი,
მარხვა მე არ გამიტკენია, ყოველ წელიწადს წმინდა ზიარება
მიმიღია და აღსარება მითქვამს. ახა ჩვენ ღუღელსა ჭკითხე, თუ
მე ცოდვამიქნია რამე. დავითის ღუგმად უნდა გამხადო?!... რაც
იმას ქვეყანაზედ ცოდვა ჩაუდენია, ვინ მოჭსთვლის? შარშან
ივანე ნათლი-მცემელის თავის მოკვეთის დღეს ხორცი უჭამია,
პურის ნატყხს რომ მიწაზედა ხედავს, არ აიღებს და არ ემ-
თხვევა. იქნება ფეხიც დაადგას და გასრისოს კიდევცა. უკურ-
თხველ უურძენსა ჭსტამს, ფერისცვალობამდის არ მოიტდის
ხოლმე, აღდგომა დღეს ღუღელს არ მოუტდის, რომ სუფრა
უკურთხოს, ისე მივარდება ხორცეულს, როგორც დათვი, ამი-
სთანა მსუნაგია; ზიარებით კი ეზიარება ხოლმე, მაგრამ რა გა-
მოვიდა? ხაში დღე ემზადება, მარტო საში დღე, ახა ეს რა
ზიარებაა. ეს ეგულა იგი — შე დალოცვილო ღმერთო — და მა-
ინც კიდევ იმისაკენა ხარ! დაილოცა შენი სამართალი! ჭო მართ-
ლა, ერთი კიდევ დამავიწყდა: ერთი მწევარი ჭყავს, თავის თეფ-
შში აჭმევს ხოლმე, ქრისტიანი კაცი გაა. მე ხომ ამისთანას
არაფერსა ვცოდავ, რად მიწერები? მერცხალი გინდა იმას
დაჭსძლევს ხოლმე *), ოფოფი გინდა იმას დაჭსძლევს, გუგული,

*) არის ამისთანა ამაოდ მორწმუნოება ჩვენში, რომ თუ ღვინო და-
ლეული არ შეხვდი პირველად მერცხალს, მერცხალი დაგძლევს. კვიცი

კვიტი — რაც გინდა, ყველაფერი ბოროტი იმასია. მე კი — ღმერთო ხომ შენ იცი — არაფერს არ დაუძლევივარ, რად მიწერები? იმისთვის, რომ თელეთში წასვლაზედ ჭოჭმანობა დავიწყე? აკი მაშინვე მოვინანიე!...»

ეგრე უჩიოდა ღმერთს სიზმარში ლუარსაბი. მეგრე ნახა, რომ მითამ ღმერთმა მიიღო ეს ჩივილი საბუთად და გული მოიბრუნა ლუარსაბისაკენ, აი მითამ რვა თვეც არის, რაც დარეჟანი ორსულაა. ერთი თვეც, ერთად ერთი და ლუარსაბს შვილი ეყოლება და დავითს კი თვალი დაუდგება. უხარბან სიზმარში ლუარსაბს, რომ ამის ჩივილმა გაჰსტრა, სისარულით ფეხზედ ვეღარ დგება. დავით და იმისი ცოლი ჯაფრით აღარ არიან. ლუარსაბს ისე შვილი არ უხარბან, როგორც ისა, რომ დავითი და ელისაბედი ჯაფრითა აღარ არიან. ორი კვირაც მითამ გავიდა, აი ორი კვირა კიდევ და დარეჟანი დაწვეს. უხარბან, უხარბან ლუარსაბსა, მაგრამ—აი უბედურობა—ლუარსაბი უეცრად ავათა ხდება და ძალიანადა ხდება ასე, რომ მითამ მოკვდა კიდევ. მაგრამ ისე კი მოკვდა, რომ ყველაფერი ესმის და ყველაფერს ჭკობნობს. ესმის, რომ დარეჟანი საშინელის ხმითა ტირის და სოფლის მომტირალე დედა-კაცები მწუხარე ბანს აძლევენ. ესმის, რომ იქით სადღაც კუთხეში დავითი და ელისაბედი იცინიან, ხტან და ლუარსაბის ავეჯულობა თავის სახლში გადააქვთ. ლუარსაბს სისხლი ეელში მოსდის, უნდა წამოდგეს, მაგრამ იცის, რომ მკვდარია და იმიტომ არა დგება. — «ხვალ

რომ ღაინახო, მაშინვე ქვაზედ უნდა შედგე, თორემ დაძლეული იქნები, ოფოფს თავ-ღავარცხნილი უნდა დახვედ და სხვ. ლუარსაბს, როგორც ათასს სხვას, ეს დაძლევა ცოდვა ჭკონია, ამიტომაც ეგრე გულმოდგინეთ დავითს ღმერთთან ახეზლებს.

მამულებს ჩავიბარებო», — იძახის ხმა-მადლა დავითი. ლუარსაბი იწურება ამ სიტუვასედა, იტანჯება, უნდა თქვას, რომ «ნუ მიტყე-
ცემთო, დარეჟანი ორსულად არის, შვილი ეყოლებაო», მაგრამ
იცის რომ მეგდარია და არას ამბობს. საშინელ მდგომარეობაშია
საწყალი ცოცხალ-მკვდარი ლუარსაბი. რა ქნას აბა მეგდარმა? —
«გაი, რა დროს მოვკვდი!... როცა დმერთმა შვილის მოცემას
ინება, მაშინ! — ამბობს სიზმარში თავის-თავად ლუარსაბი: ახ,
ნეტავი ესლა კი გავცოცხლდე და!...»

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი კუბოც მოიტანეს, აი ჩა-
სვეენეს კიდეცა და კუბოში ჩადებული და მოთთული დასვეენეს
ტანტყედა. მესამე დღეს დედლებიც მოვიდნენ, აჭსწიეს კუბო-
და წაიღეს გალობითა და ტირილითა. ამ გალობაში და ტირილ-
ში დავითისა და იმის ცოლის მსიარული სიმღერა ესმის ლუარ-
საბს. ესმის ეს ყველაფერი, ჰგრძნობს, რომ ანდერძიც აუგეს
და სასაფლაოზედაც წაიღეს, უნდა თქვას: «ნუ დამარხამთო»,
მაგრამ იცის, რომ მეგდარია და არას ამბობს. აი მიწაში ჩაუ-
შვეს საწყალი ლუარსაბი, ესმის, რომ საფლავის ჰიზრედ დავი-
თი დგას და ეუბნება დიამბეგს: ხვალ მამულები უნდა ჩამაბარო-
ვო. ელისაბედი კი უჯავრდება: რას ბოღამ? სახვადიოდ რად
ისდი საქმესა, განა დღეს კი ვერ ჩაიბარებ? ლუარსაბს ეს ყველა-
ფერი ესმის, ხენეშის, წვალბოს, იტანჯება, ცივ ოფელს ასხამს,
განკალებს, თრთის ცალკე შიშისაგან, ცალკე ჟავრისაგან, რომ
დავითსა ჩჩება ბურთი და მოედანი. — «ახ! ნეტავი კი ესლა
გავცოცხლდე-და!» — იძახის გულში ლუარსაბი.

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი მიწაც მოაყარეს, ჯერ
მუჭა-მუჭად მიწა ცვივა და კუბოს ფიცრებზედ რახარუხი გააქვს,
მერე შეატყო, რომ ნიხბითაც დაუწიეს მიწის ყრა. ლუარსაბს

უღონდება გული, სული ეხუთებოდა, ჭაერი დაეშო და აი ერთი წუთიც და გათავდება კიდევ. მაგრამ ვინ არის მეშველი? ესმის, რომ ხალხის ხმაურობა თან-და-თან მიჰსწყდა, ყველანი წავიდნენ და მარტო ლუარსაბი საფლავში დაგდეს დაფლული. გულმა ტეხა დაწყო, რომ დარეჟანმატი კი — ამის სავარაუდოა დარეჟანმატი კი, სხვებისაგან თავი დანება და ამასთან არ დამიძნხა. ლუარსაბს გული ამოუჟდა, დაიწყო ტირილი: «ეგ იმედი მქონდა იმისაგან!» ამბობს თავის გულში: «დამატა, შენც საიქიოს არ მოხვალ, იქ მოგაკონებ.» ამ ღაპარაკში რომ არის, საფლავზედ ფერხულის ხმა შემოესმა. ხმა გაიკმინდა, ყური დაუგდო. მოესმა, რომ დავითი და ელისაბედი ფერხულში ჩაბმულან და ჯერ კიდევ სველ საფლავზედა ფერხულსაც უფლიან. «ჩაძაღლდი განა?» უყვირიან ზემოდან. ესლა კი ველარ მოითმინა, ესლა კი გული აენთო; ერთი საშინლად გაინძრა, უნდოდა ისე წამოწეულიყო, რომ გუბოს თავი და მიწა აკლავდა, საფლავიდან ამოწეულიყო და ამათთვის ერთი ყოფა დაეწია და თავზედ ღაფი დაესხა. ამ ტრიალში და ვაი-ვაგლახში რომ არის, ერთი ისტუნა, მითამ საფლავიდან ამოხტომა უნდა და ტახტიდან ძირს აგურებზედ კი ბანგვანი მაიღო. მაშინ კი თვალეები დააჭყიტა, ჯერ კიდევ სიზმრის შიშის ზარი ისე უბნუოდა თავში, რომ სულელისაგან გაშტერებული და ფილანქანზედ გაშოტვილი პირლია დარჩა. სასაცილო რამ იყო. ისე დაიკარგა, ისე გაფითრებული და ციფ ოფელში იყო, რომ დიდხანს გონზედ ვეღარ მოვიდა და არამც თუ წამოდგომა მოაგონდა, არც კი გაინძრა. ისეთი შეშინებული იყო, რომ სიკვდილის ფერი ედო ოფლიან სახეზედა. ამის დაცემასზედ ოთახი, რასაკვირველია, შეინძრა, დარეჟანს თურმე იქით, მეორე ტახტზედ ჩაჰსძინებოდა და ოთახის ზან-ზარზედ ამასაც გამოეღვიძა; ამან, რადგანაც ჯერ არ იცოდა

ლუარსაბი რა უოფაშია, ჯერ წამოიძახა: ლუარსაბ! გაიგე? მიწის ძერა იყო.

ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის აშბავში იყო და ხმა არ გაჭსტა. დარეჟანი წამოჯდა და მხოლოდ მაშინ დაინახა, რომ ლუარსაბი გაფითრებული ატურებზედა უძრავათა გდია და სუ-ლეღსავით დაუჭყეტია უტუნური თვალები. დარეჟანს ფერი ეცვალა.

— უი შენს დარეჟანსა! ეს რა დაგმართვია, შენ გეთაყვა-ნოს ჩემი ცოცხალი თავი?

ლუარსაბმა ვერც ეს დარეჟანის ნათქვამი გაიგო. სიზმარმა ისეთი თავ-ბრუ დაასხა, რომ შიში ჯერ გამონელებული არა ჰქონდა და ეს აშბავი სიზმრის გატელება ეგონა, იმიტომ ჯერ არც არა ესმოდა რა და ვერც არასა ხედავდა, თუმცა თვალები კი ეჭყიტა. დიას, ჯერ ისევ სიზმარი ეგონა, მხოლოდ ის აოცებდა, რომ «აკი დამმარხესო და მგონი მე ჩემ ოთახში ვარ ეხლაო. ეს როგორ მოხდაო?»

ამის ფიქრში დაიფანტა ამისი გონება. ამიტომაც ჰასრუხის მაგიერად თავისი შიშ-ნატვამი თვალები გიჟსავით შეაჭყიტა დარეჟანსა, თითქო ხედავს კიდევცაო და არც იჯერებსო, რომ იმის წინ დარეჟანია. დარეჟანს ელდა ეცა, ხომ არ გაგიჟდაო. მასწინვე ტახტიდამ ჩამოფრინდა და მივარდა გაშოტვილს ლუარსაბსა.

— რა დაგმართა, შენი ჭირიბე, შენი! ხმა ამოიღე, გეთაყვანე, თორემ ლამის მე ჩემი დამემართოს.

— დამატა!... გაუქნივა თანაც ხელი ლუარსაბმა, მითამ მამ-შორდო: მინდა მოვიგონო.

ესა თქვა, ხმა გაიგმინდა, მაინც არ წამოდგა და თვალებ-დაჭყეტილმა და პირ-დაღებულმა დაიწყო ფიქრი, რომ შოიგო-ნოს ის, რაც დაემართა. ისე უეცრად და ამ უოფით გამოღვიძე-

ბუღს სიზმრის ამბავი ცოტადღა დაახსოვდა და ის უნდა მოკონა.

— შენ გენაცვალე! მიემუდარა დარეჟანი: ჩქარა მითხარ, თორემ შიშისაგან ღამის გავთავდე.

ღუარსაბმა ეური არ ათხოვა და სიზმრის ფიქრში წასულმა თავის-თავად ხმა-მადღა ღაპარაკი დაიწყო:

— მე მოგვედი... დარეჟანი ჯერ კი ტიროდა და მეტე, როცა დამმარხეს და ყველამ თავი დამანება, დარეჟანმაც მიღლატა. ეგ იმედი მქონდა იმისაგან? თავი დამანება და ჩემთან არ დაიმარხა!... აკი უეფარდი! დამაცადოს!... ის სულ-ძაღლი დავითი!... ის ქოფაკი ჩემი რძალი!... ფერხული დაახეს განა, დამაცადონ!... ან, მკვდარი არა ვყოფილვით, მე უჩვენებდი იმათ!... მაგრამ რა შექნა, რომ მკვდარი ვიყავი!...

ბევრს რაღაცეების ბოდვას მოჰყვა ჩვენი ღუარსაბი. დარეჟანი კი გაფითრებული ეურს უგდებდა, არ ესმოდა, რას ღაპარაკობს.

— შენი ჭირიმე, ღუარსაბ! უთხრა კანკალით დარეჟანმა: სიზმარში ხარ, თუ ცხადი? მითხარ, თორემ შენს მუყურებელს სული დამეღია.

— ეხლა განა? მაშინ რატომ არ დაგეღია, როცა მიწა მამყარე და მარტოკა ჩამოვლი შავ მიწაში?

— რას ამბობ, შენი ჭირიმე! რასა? ერთი შემატეობინე.

— რა უნდა შეგატეობინო? ცარიელი ტირილით რა გამოვიდა, უნდა თან ჩამამყოლოდი. არა გცხვენია, პირში როგორღა მიუყრებ?

— უი, თვალები ეხლა დამდგომია, თვალები! შეტყეივდა დარეჟანმა და მაშინვე გამოვარდა მუჟარხედ, რომ ბიჭებს დაუძახოს, რადგანაც გული დაჟერა, რომ ღუარსაბისათვის

ეშმაკს ძილში თავში ჩაუკრამს და ჭკვიდამ შეუშლია. ის კი არა თუ, ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავშია.

— მიშველეთ, მიშველეთ!

უვიროდა დაჟეჟანი მუაჟრიდამ თავში ცემით თავ-მოხდილი და გაწეწილი.

— მიშველეთ! გუი ამ დღის მნახველსა, შე ქოთაკო დარე-
ჯანო!

უვიროდა კნეინა და იცემდა თავში რაც ძალი და ღონე ჰქონდა. ლუარსაბი ამ უვირილზედ სრულიად გამოფხიზლდა. წამოხტა აგურებიდან და ისე გაღელვებული გავარდა, რომ შეიტყოს, რა დამართვია დარეჯანსა. დარეჯანმა დაინახა თუ არა ლუარსაბი, ეგონა — მე გამომიდგაო, იშვირა ფეხი და ეცა კიბეს, კიბესზედ ფეხი გაუსხლტა და ისე რახანუხით ჩაგორდა ძირამდინა. ამ კიუინაზედ და ვაი-ვაგლახზედ ბიჭები მოგროვდნენ.

— დაიჭირეთ, დააბით! წიგოდა გვერდებ-დაღეწილი დარეჯანი: დაიჭირეთ, თორემ დაგვჭამს. ვაი, შე ქოთაკო თავო! ამ დღესაც შაესწარ, რომ ქმარი გაგიგიუდა!

წიგოდა საწყალი კნეინა და იცემდა ძალზედ თავში, თითქმის ამ თავის ბრალი იყოს ლუარსაბის გაგიყება. ლუარსაბი გაოცდა, ეს ამბავი რომ ნახა, სრულიად გაშრა. ახლა ამას ეგონა, რომ ცოლი გაუგიუდა და დაიწყო საწყალმა ტირილი: გუჟღავილი იყო.

— რა გაუფიქრებს, ადამიანო? გადაჭსძახს ხმა-ამოჟღერებით და ნაღვლიანად დარეჯანსა, სრულიად გონებაზედ მოსულმა და დამშვიდებულმა: ვინ გაგიუდა, შენი სულისა, შენი! მე ჩემ გონებაზედა გარ.

დარეჯანმა შამოხედა, დაინახა, რომ ლუარსაბი ისევ ის

ლუარსაბია, არც გიჟი, არც ჭკვიანი, არც ფლავი, არც ჩლავი; მაგრამ მაინც კიდევ ჯერ ეჭვში იყო. გიჟმა იტის ხანდიხან დატკვინებოა, გაიფიქრა გულში.

— აბა სწორედ შემომხედე, დაუძახე ქვევიდან და რეკანმა და თვალები შემოაჭეიტა.

— აჭა, შენი სულისა! თქვა და შეხედა ლუარსაბმა.

— წელან რას ღაპარაკობდი?

— აბა როდის, შენი ჭირიმე!

— აი, აგურებზედ რომ იწეპი.

— სიზმარი ვნახე და იმას ვიგონებდი.

— მაშ აგურებზედ რად იყავი გაშოტვილი?

— ცუდი სიზმარი ვნახე, მმარხმდნენ მითამ და საფლავიდან ამოხტომა მინდოდა და ძირს კი დავეცი.

— მართლა, შენ გენაცვალე! შემოჭხარა და რეკანმა: ვუი შერცხენილო თავო! მე კი ქვეყანა შევყარე, ქმარს გამოგიჟდა მეტქი.

და რეკანი ამოვიდა მაღლა ლუარსაბთანა და მაშინვე შემოჭხრინა. ლუარსაბმაც კბილები დაუჭრიჭა.

— მართლა გიჟი გეგონე, შენი სულისა? ჭკითხა ლუარსაბმა.

— მართლა მეგონე, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი.

— აი დაღახვრა ღმერთმა — მე კიდევ შენ მეგონე გიჟი. მაღლობა ღმერთსა, ორივე კარგათა ვართ. კიბეზედ რომ ჩაგორდდი?...

— რამიშავს? მე, რაკი შენ შენს გონებაზედ გხედავ, ყველაფერი დამავიწყდა.

— მეც ისე ვარ.

— უი, შენი ჭირიმე, შენი! რომ მართლა გაგიჟებუდიყავ,

რა მამივიდოდა? უთხრა ეს დარეჟანმა და სიხარულით ატაცებულმა, რომ ლუარსაბი თავის ჭკვაზედ აჩის, ღოყაზედ უჩქმიტა.

ლუარსაბს იამა და, რომ უკან არ ჩამოჩქეს ალექსშია, თითონაც უჩქმიტა და ზედ ტკბილის ხმით და ღიმღით: «ჭი!» დაატანა. ესე მოხდა ეს ამბავი.

XI.

ლუარსაბმა ეს სიზმარი თავიდან ბოლომდინ როგორც იყო, ისე უამბო. დარეჟანმა ისე ახსნა ის სიზმარი, რომ სწორედ ცხრა თვეს უკან შეიღი უნდა ეყოლოს.

— აბა როგორ? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— ხომ ტირილი სიზმარშია? ახლა დარეჟანმა ჰკითხა.

— ვტიროდი.

— მეც ხომ ვტიროდი?

— შენცა ტირიდი.

— ტირილი კიდევ სიხარულის ნიშანია. მე და შენ სიხარული სხვა რა გვექნება, თუ არ შეიღის ყოლა; მას შეიღი გვეყოლება და ჩვენი სიხარულიც ისე აგვიხდება.

— მართლა, ტირილი ხომ სიხარულის ნიშანია. უთუოდ ეგრე აგვიხდება. აი ვენატვალე სულში იმ სიზმარსა! თვალი არ დაუდგება დავითსა! აბა თერხულს მასინ ჩამოუფლის, აი! ღმერთო! შენ იცი ესლა.

ამ დროს ღამისზისეულმა კარში შემოაღო და გახარებული შემოვარდა ოთახში.

— ქალბატონო! ქალბატონო! წამოიძახა გოგომა: ჩამჩი-

შვილს რომ ძაღლმა შვილი დაუცოფა, იმისათვის ერთი აქიმი დედა-პატი მოუყვანიათ, იმ დედა-პატიმ თურმე მკითხავობაც იცისო. ხომ არ გნებავთ აკითხვინოთ? რაც კაცს გუელში აქვს და შუბლზედ აწერია, ყველაფერს თურმე მაშინვე შეიტყობს.

— შენ ზირს შაქარი, ჩემო ღამაზისსეულს, შენს ზირს შაქარი, წამოიძახა გახარებულმა დარეჯანმა: წადი და ესლავ აქ მაიყვანე, თუღს გაჩუქებენ თქო.

გოგო გამოტრიალდა და გაიქცა.

— დარეჯან, შენი ჭირიმი, დარეჯან! სიზმარი ცხადდება! შეჭყვირა ღრეჯით გახარებულმა ღუარსაშმა: ვა! მეტი რაღა გინდა: ღმერთმა თავის-თავად მკითხავი კარზედ მოგაყენა. ეს რის ნიშანია?

— მაშ ქა? რო გეუბნებოდი და არ მიჯერებდი. მაშ რის იმედით გეუბნებოდი, რომ შვილი შეეოლება მეოქი? მე რა-თახანია გული მითხრობდა.

— მეც დიდხანია გული მითხრობდა, თურმე ეს ამბავი იყო. აბა ესლა დაუდგება თვალი დაფითსა, აი!

— რა ნაღველი აქვთ იმისთანა, რომ ავთ-მყოფს თავი დამანებებინეს და აგრე საჩქაროდ მიზარებენ?

ჭკითხვდა ღამაზისსეულს გზა-და-გზა ერთი ტანში მოხრილი, პატარა, მოკუნტული, დაღმეჭილი ბებერი დედა-პატი.

— რა ვიცი? ხომ იცი უშვილონი არიან...

— ეგ ხომ მე უშენოთაც ვიცი, რომ შვილი არა ჰქვავთ, გააუწვეტინა სიტყვა ოსტატურად გამოქნილმა და მცბიერმა მკითხავმა.

სულელს ღამაზისსეულს გაუკვირდა, საიღამ იცისო!

— მაშ ქალაქში რომ მკითხავს აკითხვინეს და ეთქო, თელეთი ილღუტოთ, ისიც გეტყვინებ, — უთხრა გოგამა და დაატყუა გოგამი, ვინაოთ, რას იტყვისო.

— მაშ, ჩემო კარგო, ჩვენი ხელობა რა არის? ზურს მათი ვჭამ და ეგ როგორ არ მეტყვინებ? მიუგო ოსტატმა დედა-ბერმა ისე არხეინად, ასე გონია, მართლა იცოდაო.

— თელეთში რომ ვიყავით, ისიც იცო?

— გუუბნები, შვილო, ჩვენი ხელობა ეგ არის მეთქი. მათი ვცხოვრობთ, მაშ არ გვეტყვინებ?

ძალიან უხარდა გულში მკითხავსა, რომ ამისთანა სულელი გოგოა შესვდა, რომ ზოგიერთი საჭირო ამბავი გზა-და-გზა გამათქმევინა. გოგოს კი საშინლად უკვირდა ამისთანა გულთამხილავობა ამ დედა-კაცისა. სულელს ფიქრათაც არ მოუვიდა, რომ თითონ გააგებინა ყველაფერი, რომ უმაგისოდ არა ეცოდინებოდა რა.

გოგამ თავლაზედ ამოატარა მკითხავი. მკითხავმა თავლის გარეშე თვალი გადავლო და ერთი ამოღწანტული რაღაცა შენიშნა. «ეს კარგია», თქვა გულში.

ცოლქმარნი მოუთმენელად ელოდნენ მკითხავსა. ბოლოს მკითხავიც მოვიდა. რა წამსაც ფეხი ოთახში შემოდგა და თავი დაუგრა, მაშინათვე ოსტატურად მოფიქრებული სიტყვები მიაყარა:

— ძეკას ჰკითხეს: შვილები გირჩევენია, თუ ორი თვის წყალ-უსმელობაო? წყლის უსმელობაო. ჯოჯოს ჰკითხეს: შენ რაღაო? უშვილობაო. თქვენთვის არავის უკითხავს, და რატომ უშვილი არა გყავთ? ვინ დაგწევლათ ეგრე?

ცოლქმარმა გოგამით ერთმანეთს შეხედეს: საიღამ გაიგო

ეგრე მალეო? ლუარსაბმა პირი დაადო ჯერ, მინამ სიტყვე-
ბის აზრს მიხვდებოდა, როცა მიხვდა, თითქო შეშინდაო, პირ-
ჯვარი გადიწერა და სთქვა იმ სასით, როგორც ჭექა-ქუხილში
ვიცით ხოლმე:

— გურთხეულ არს სახელი უფლისა! ეს რა მესმის, თქვენი
ჭირიმეთ!.. დედა-კაცო! ჩვენ გულში იჯექ?..

მკითხვმა ხმა არ გაჰსცა, თითქო ამისთანა ქებას ყურსაც
არ ათხოვებსო. მიუბრუნდა რაღაც მზრუნველობით გოგოსა და
უთხრა:

— ჯამით წმინდა წყალი მამიტანე, ერთი შავტარა დანა და
ნახშირი და ახალი ხორბალი.

მინამ გოგო ამას მოუტანდა, ლუარსაბი და დარეჟანნი ენა-
ჩავარდნილებსავით იუვნენ. ეგონათ, რომ, თუ არ ეშმაკის მან-
ქანებით, ამისთანა გულთმისნობა არ იქნება. მოდი და ეშმაკის
ხსენებაზედ შიშისგან ენა ნუ ჩაუვარდებოდათ!

გოგომ მაიტანა ყველაფერი. ბებერი ძირს ჩაჯდა. ჩააგდო
ჯერ ერთი ხორბალის მარცვალი, აიღო ხელში დანა და ნახშირი
და დაიწყო ტუჩების ცმაცუნნი, მითამ და უღოცავს. მეგრე გაუ-
შტერა თვალი წყალსა. ჩვენი ცოლქმარნი შიშით და კრძაღვით
ელოდებოდნენ, ჩვენი ბედის-წერა რას იტყვისო.

— ქალაქში მკითხავთან გიკითხვინებიათ. კარგად გიქ-
მნიათ, რომ გიკითხვინებიათ, — დაიწყო გუდინამა: მკითხვიც
კარგი შეგხედრიათ, სწორედ უთქვამს, რომ თელეთი ილო-
ცეთო.

ესლა კი მართლა შეშინდნენ ცოლიცა და ქმარიცა. ერთმან-
ეთს ეურება დაუწყეს. ამისთანა საოცარი გულთა-მხილავობა
რომ არ გაეგონათ თავის დღეში!

დედა-ბებერი მითამ არაფერს არ ამცნევს, რაც ძალი და ღო-

ნე აქვს აცმაცუნებს ტუჩებსა და თითო სორობლის მარცვალსა ჰყრის წყალშია.

— კარგი გიქნიათ, — დაიწყო ისევ მკითხავმა: კარგი გიქნიათ, რომ მკითხავისთვის დაგიჯერებიათ და თელეთის სელაგვად წასულხართ. შეგეწიოთ თელეთის მადლი! მაგრამ. . .

აქ სიტყვა გაწევიტა ბებერმა; თითქმის წყალში უნდა ამოიკითხოსო, თვალი უფრო დააკვირვა.

— მაგრამ რა? წაჭსძახეს ერთხმად ცოლმა და ქმარმა.

— მაგრამ ისა, რომ იმ მკითხავს გულთმისნობა სავსე არა ჰქონია, — ცოტა ჰკლებია, თორემ თელეთი როგორ არ გიშველიდათ, რომ გამოეცნო.

— აკი შენი ბრალიაო, დარეჟან! ადრევე რომ მითხარი. გამოდის ჩემი ბრალი არა ყოფილა, — უთხრა ლუარსაბმა თავის ცოლსა, მაგრამ ისე კი, რომ გაშტერებული თვალი მკითხავისთვის არ მოუშორებია.

— დამაცა, რა დროს ეკ არი. მე აქ შიშისაგან სული მძვრება. რა ყოფილა, შენ გენაცვალე. ეს დედა-კაცი! . . .

ამბობდა მართლა შეშინებული დარეჟანი.

— დიას, მკითხავის ბრალია, — მოჰყვა ისევ კუდიანი: იმის ბრალია. იმას რომ მიგნება ჰქონოდა, ესლა შვილი კალთაში გეჯდებოდათ. დიას, გეჯდებოდათ, რომ. . .

აქ ისევ სიტყვა გაჭსწევიტა ხერხიანმა დედა-კაცმა და უფრო გაუშტერა თვალი წყალსა. ლუარსაბი და დარეჟანი სმენად გადაიქცნენ.

— დიას, თელეთი გიშველიდათ — კიდევ შეგეწიოთ იმისი მადლი — თელეთი გიშველიდათ, — გააგრძელა სიტყვა მკითხავმა ისევ თვალ-აუღებლად: რომ თქვენ სახლში ჯადო არ ყოფილიყო.

ღუარსაბმა და დარეჟანმა, შიშისაგან სულწასულთა, ერთ ღროს და ერთხმად კანკალით წამოიძახეს:

— ვაი, ადრე და მალე დაღუბულო ოჯახო!..

— ნუ გეშინიანთ: ესლა ის ჯადო საშიში აღარ არის, მე ხელში მყავს.

— აბა მაჩვენე, თუ ხელში გყავს, — უთხრა ღუარსაბმა, მაგრამ, რადგანაც თითონ ეშინოდა იმისი ნახვა, დარეჟანს უთხრა: მე კი ვერ შევხედამ, მე თვალებს დავხუტავ და შენ გაშინჯე.

— უი, არა გეთაყვანე, შენ თითონა ნახე, მე დავხუტავ თვალებსა, — მიუგო შიშისაგან ფერ-მისდილმა ცოლმა.

— ნუ გეშინიანთ, — დაშოშმანა მკითხვემა: განა მართლა ხელში მყავს ჯადო. ჯადო თქვენს ეზოშია.

— სადა, გეთაყვანე, სადა? არიქა, ბიჭებო, მიშველეთ! დაიყვირა ბატონმა.

— თავლას უკან რომ ორმოა, ჯადო იქა დევს.... მშვიდად დაუმატა მკითხვემა.

— ბიჭებო! არიქა, ბიჭებო! აბა თქვენი ჭირიმეთ, ბიჭებო! თუ ბატონის წყალობა გინდათ, ბიჭებო! თუ ჩოხები გინდათ, თავლას უკან ორმოა! არიქა, ბიჭებო! თქვენი ჭირიმე, ბიჭებო!

ყვიროდა ოთახში ზარ-დაცემული ღუარსაბი, აქეთ კიდევ დარეჟანი კანკალმა აიტანა და ტუჩები გაულურჯდა, მაგრამ მაინც კიდევ ქმარს უთხრა:

— აქ რომ ყვირი, ვინ რას გაიგებს? გარედ გადი და გაგზავნე ბიჭები.

— არა, გეთაყვანე, ესლა კი შენ გადი და მერე თუნდა ორმოცჯერ მე გავაღ.

— გადი, რისა გეშინიან, ჯადო ხომ არ დაგახიბოს, ეუბნებოდა კნიენა და თითონაც კი ეშინოდა.

— არა, გეთაყვა — შენ გადი. რა არის? ეხლა, თუ ღმერთი გწამს, შენ გადი. თუ გიფარვარ, შენ გადი.

— არა გცხენიან, მე დედა-კაცსა მგზავნი და შენ კი ქუდი გეხუროს და კაცი გერქვას?

— რა დროს კაცობაა, რას ამბობ? სხელში ჯადო არისო.

— მე დაუძახებ ბიჭებს, — უთხრა მკითხვემა: მაგაზედ როგორ დაღონდით!

— ჭო, გეთაყვა, შენ დაუძახე, ჩვენ — ხომ ხედავ — დავღონდით, შეეხვეწა ლუარსაბი: ახლა ოთახში რომ ჩვენ მართლანი დავრჩებით, ხომ არაფერი?

— არაფერი.

მკითხველი გავიდა, ბიჭები გაისტუმრა ჯადოს ამოსაღებათ. ბიჭებმა ბევრი უტრიალეს თავლასა და იქ ორმოც ვერა ნახეს. მოვიდნენ და ბატონს უთხრეს: იქ ორმოც რა უნდაო.

— გაი, შენ ჩემო თავო! დაიძახა ლუარსაბმა: დახე, ჯადოს ამათთვისაც თვალი აუბამს, რა გვეშველება?

მკითხვემა ჩაიცინა.

— მე წავალ თითონ. მე ჯადო თვალებს ვერ ამიბამს, თქვა მკითხვემა: თქვენც წამოდით, რომ თქვენი თვალითა ნახოთ.

— არა, გეთაყვანე, ჩვენ ისეც დაგიჟებოთ, — უთხრა ლუარსაბმა, რომ ეშინოდა იქ წასვლა: უჩვენოთ წადი, შენა ნახე, მითამ ჩვენ გვინახამს.

დედა-ბერი წავიდა, თან ბიჭები წაასხა და ჰატარა ხანს უკან რაღაც ძონძები ამოიტანა.

აქ ნუ შამოიტან. — ევიროდა ლუარსაბი და თან კუთხეში
იმალეობდა: აქ ნუ შამოიტან, მანდვე დაწვევინე, მანდვე!
ჯადო დაწვეს.

XII.

მეორე დღეს გუშინდელი ბიჭები დაიბარა ლუარსაბმა და
ამისთანა საუბარი დაუწყო:

— მართლა ორმო იყო?

— თქვენი რისხვა არა გვაქვს, მართლა ვნახეთ, — მიუგეს
ბიჭებმა: იმათ ზომ მალე იციან ამისთანაების გატანა.

— არა, თქვენი ორის თვალითა ნახეთ?

— ორის თვალითა, აი ისე, როგორც შენა გხედავთ, ბა-
ტონო!

— დიდება შენდა ღმერთო! ამოდენა კაცი აქ დავუბრდი და
მე იქ ორმო არსად არ მინახამს!!! გაგონილა? როგორ შეიტ-
ყო? დიდი მისნობა არ უნდა ჰქონდეს!..

— მაგის ხელობა ეგ არის, შენი ჭირიმე, და იქიდან შე-
იტყო, მიუგეს ბიჭებმა.

— ალბათ ეგრეა, თორემ . . . აი დალახე რა ღმერთმა! აბა
თქვენ გინახავთ ვისმე იქ ორმო, ან გაგიგონათ?

— რაც არ არი, რასა ნახავდნენ, წაიბუტბუტა ერთმა თავმო-
წონებულმა ყმაწვილმა ბიჭმა, რომელიც შორი-ახლო იდგა და
მკლავი ხანჯალზედ ებჯინა: ერთი რაღაც გოგო-ბიჭების ნაჩი-
ჩქნია და იმ კუდიანმა ორმოთ გახადა. რა უკვირთ?

ეს ისე ჰსთქვა, რასაკვირველია, რომ ლუარსაბს არ გააბე-
ბინა.

— შენ რა გენადგლება, ძამო? წაჭხერხეულა ერთმა ხნი-

ერმა გამოცდილმა გლეხ-კაცმა: ხომ ხედავ ბატონს უხარბანს, რომ იქ ორმოა. დაე ეგონოს, რომ ორმოა, შენ რა? — შენი რისხვა არა შექონდეს, — მიუბრუნდა მეტე ბატონს ცბიერი მონა: მე იქ ორმო არც შენახოს და არც გამეგონოს დღევანდლამდინა. აი, ჭიბი აქ მომიჭრია და ამოდენა კაცს ღამის სუფიცი აქ დამეღიოს, მაგრამ ხომ მოგესხენებათ, შენი ჭირიმი, კუდიანის საქმე ეგ არის.

— განა ის კუდიანი იყო?

— ძაშა? კუდიანობის ღამეს, ჭიკოკოლობას, შენი ჭირიმი, გადაჯდებიან ხოლმე — აი დასწყევლოთ ღმერთმა — ცოცხსედა და თავის ბატონთან გაფრინდებიან ხოლმე. მოგახსენებენ, ჩიტურაშვილის დედა თურმე ბუნარში აძვრება ხოლმე, ცოცხსედ, როგორც ცხენსედ, შეჯდება და ჭერი ბიჭო, გაუტევეს ხოლმე.

— ეგ მეც გამიგია. რამდენი სასწაულია ქვეყანაზე! დიდება შენდა ღმერთო!... გადიწერა პირფვარი ლუარსაბმა: მაშ ჩიტურაშვილის დედასაც ეცოდინება მკითხავობა.

— განა ყველამ იცის, შენი ჭირიმი! ის უფროსი რომ ჭყავთ და კუდიანობის ღამეს ძღვენიოთ რომ მიდიან ხოლმე, ის უფროსი თურმე ეტყვის: შენ მავანო, მკითხავობა მიჩუქებია შენთვის, მეორეს კიდევ ეტყვის: შენთვის ექიმობაო. ესე განა ღმერთ.

— ეგრე იქნება, თორემ აბა საიდან გამოიცნობდა, რომ იქ ორმო არის? ჭკვიანი არ უნდა იყოს ის უფროსი.

— მოგახსენებენ, სოლომან ბრძენსედ უფრო ჭკვიანიაო.

— არ ეტყობა თუ! დიდება შენდა ღმერთო ჩემო! გადიწერა ისევ პირფვარი და შევიდა ოთახში დარეკხანთან.

— ჭაბუკ, დედა-კაცო, რა ამბები მოახდინა იმ უხეირო,

უკბილო ბებერმა! უთხრა ცოლსა: ის უფროსი რომ ჰყავთ, იმისი პირველი კარის კაცი ეგ უნდა იყოს. აი დალხვრა ღმერთმა! ეს რა ვნახე, თქვენი ჭირიმეთ!

— კარგი, ნუღარ მამაგონებ, თუ ღმერთი გწამს! აქამდინ ტანში შიშისაგან შრუნტელი მივლის.

— აი, გუფთმისრობა რა არის! ამდენს ხაღხს ჩემს სახლში ჭიში მოუჭრიათ და ერთმა არ იცოდა დღევანდლამდინ, რომ იქ ორმოა. რა ქნა, თქვენი ჭირიმეთ!

— ღმერთო შეგცოდე და, იმას თუ ეშმაგი არ ეჯდა ტანშია, რა ვიცი?

ცოლქმარმა ეშმაგის ხსენებაზედ პირველადი გადიწერეს და სამჯერ შეაფურთხეს ეშმაკსა.

— ესლა კი... რა ვიცი? ესლაც რომ შვილი არ გვეყოლოს, ერთი მეტის-მეტი ღვთის წერომა იქნება! თქვა ღუარსაბმა.

— ეჭ, შენც ერთი!.. მაგას რაღა თქმა უნდა. ისე დაჯერებული ვარ, რომ მითამ შვილი კალთაში მჯდომია. რაები არ გამოიცნო!.. მოდი და ნუ დაიჯერებ.

— მან? მეც იმიტომ ვამბობ-და!.. მკითხაფობა რომ არ გაეჩინა ღმერთსა — ვენაცვალე იმის სიბრძნეს — რა გვეშველებოდა? ჯადოს ვილა იზოვიდა?

ორივე ჩახუმდნენ და ორივე მაინც კიდევ გაოცებულინი იმეორებდნენ გუნებაში გუშინდელს საოცარს ამბავსა. ბოლოს ღუარსაბმა ისევ დაიწყო:

— დარეჟან! წყალში ხომ არ ხედავდა? ჭა? შენ რას იტყვი?

— იქნება მართლა!.. შენუ მოუკვდები ჩემ თავს, სწორედ წყალში ხედავდა.

— რა ვქნა, მე კი აგრე მგონია-და!

— ღმერთმა იცის — იქნება სწორედ ეგრე იყოს.

— რა ვიცი? მე კი რაღაც ეჭვი მაქვს-და!

— შენმა მზემ, ეგრე უნდა იყოს!

— რა ვიცი? ჩემ გონებაში კი ეგრე გაჭსტრა-და!

— ჩემი გულის ეგრე მითხრობს, ღუარსაბის სიცოცხლემ!

— იმ ხორბლის მარცვალს რომ ჩააგდედა ხოლმე წყალში და რაღაც რგოლები კეთდებოდა, ის ხომ არ იყო?

— იქნება მართლა. სწორედ ის იქნებოდა.

— რა «ის»?

— შენ რომ თქვი «ისა».

— აკი გითხარ! მიუგო ღუარსაბმა თავმოწონებით, რომ მე გამოვიცანია: სწორედ ეგრე უნდა იყოს, თორემ ის დედა-კაცი ეშმაკი ხომ არ იყო, რომ იმისთანა სასწაული მოეხდინა.

— ეგრე უნდა იყოს, მე კი — ღმერთო შეგცოდე — ეშმაკობა შეგწამე.

— შენგან არ მიგვირს! ეშმაკი როგორ იქნებოდა, რქები არა ჰქონდა. ეშმაკს რქები უნდა ჰქონდეს.

— ეჭ, განა ეგ მე კი არ ვიცი, ისე გაფიფქვე.

— ჭო, ეგ სხვა არის.

ორივე დახუდნენ, ორივე დაწმუნდნენ, რომ, რაც გუშინ არ ესმოდათ, მკითხავს რომ უყურებდნენ, ის დღეს გამოიცნეს და გაიბეს.

— მე კი გამოვიცან, აი! დაიკვეს ღუარსაბმა. დაწყანს თუმიცა ღუარსაბი უყვარდა, მაგრამ მაინც კიდევ თითონ უნდა-

და, რომ გამოცნობის სახელი ამისი იყო და არა ღუარსაბისა: კაცი სულელი, თუ ბრძენი ყოველთვის თავ-მოყვარეა.

— გინა, რომ მდომებოდა, მე კი ვერ გამოვიცნობდი, მიუგო დარეჟანმა: არ მინდოდა, თორემ გუშინვე გამოცნობილი მქონდა.

— ახლა მაგას დანიშნე.

— დმეტრისნი, რომ ესეა.

— ეჰ, შენ ხომ კაცი ვერა დაგანახებეს-და! თუნდ ხოლო-მან ბრძენი მოვიდეს, მაშინვე იტყვი: მე შენზედ ჭკვიანი ვარო. ახლა რა არის, ერთხელ მე დამითმო. უცხო ხომ არა ვარ, შენი ქმარი ვარ.

არ ვიცი, დარეჟანმა დაუთმო, თუ არა, ეს კი ვიცი, რომ ღუარსაბს ძალიან ეწეინა, დარეჟანი რომ შეეცინა.

XIII.

მკითხვამ მეტად მტკიცედ დააჭერა ცოლქმარი, რომ შეი-ლი ეყოლებათ. ამ იმედს მტირედი ეჭვიც არ შეურყევდათ. ამ დაჯერებამ იქამდინ მიაღწია, რომ ერთს მშვენიერ დღეს დარეჟანს ეჩვენა, ვითომც მუცელში უმაწვილმა გაუჩუჩუნა. რასაკვირველია, გახარებულმა კნეინამ მაშინვე ღუარსაბს ახარა.

— მართლა გაიჩუჩუნა? წამოიძახა სხნარულისაგან გონება-მისდილმა ღუარსაბმა.

— რას ამბობ, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!.. დარბაისელი დედა-კაცი სხნარულისაგან კინალამ არ შავსტი, მაგრამ მომზგონდა, რომ მუცელი წამიხდება მეოქი, — და შენ მაინც კიდევ არ გჯერა.

— უი, შენ კი ჩაგეკონე მავ გემრიელ სულშია! ბარაქადა, რომ არ შახტი, თორემ მუცელი წაგისდებოდა. იმ სიხარულში კვ როგორღა მოგაგონდა! • მე კი — მე და ჩემმა ღმერთმა — შახტებოდი, მევე ასე შახტებოდი, რომ დაფცემულიყავი, კიტრსავით გაფჭსქდებოდი. დაუდგეს თვალი დაფითსა! ფერწული ახა ეხლა დაუაროს, აი! მას დღეს მე და შენ ერთი კაი ქეიფი გაფჭსწოთ, ერთი კაი წითელი ღვინო ავანდევინოთ, რომ შვილის სადღეგრძელო დაეღლიოთ. ურას! დაიყვირა ლუარსაბმა და, რადგანაც გუელდალა იწვა თავისებურად ტანტზედ, ერთი ფეხიც აიშვირა მაღლა და მინამ «ურა» არ გაათავა, ფეხი არ ჩამოუღია.

ეს ამბავი სადილობის დროს მოხდა. ახანდევინეს წითელი ღვინო. ცოლქმარნი, დაჯერებულნი რომ შემკვიდრე ეყოლებათ და დავითიანთ კი თვალები დაუდგებთ, სადილზედ გამხიარულდნენ. ნამეტნავად ლუარსაბი შექეიფიანდა და კარგად გაიბრუა. ელისაბედი ამბობდა, რომ ვითომც დარეჟანსაც უეფარსო ღვინის სმა. ეს კი ვიცი, რომ იმ სადილზედ ამანაც გადასო ორიოდვე სტაქანი, ლუარსაბმა სამი სტაქანი ერთად ჯერ არ დაბადებულის შვილის სადღეგრძელო გადაულაპა და ალავერდი დარეჟანთანაც მივიდა. დარეჟანმა, თუმცა ესეც ცოტა ჩაღლეული იყო, მაგრამ დედა-კაცობის პატივი შეინახა და, სტაქანი თუმცა ჩამოართო, სულ არ დაღია.

— დალიე, შენ გეთაყვანე! ეუბნებოდა მოფრალი ლუარსაბი: ახლა ქეიფს ნუ წამიდენ. ჩვენი შვილის სადღეგრძელოს როგორ არა სომ? თუ მე და შენც არ დაფლევთ, მას ვინ უნდა დალიოს? ღმერთი გვიწყენს, იტყვის: მე შვილი მივეციო და ისინი სადღეგრძელოსაც არა სმენო. ნუ აწყენინებ მოწყალე ღმერთსა, ძლივს კაი თვალით არის ჩვენზედა. მეც ქეიფს ნუ წამიდენ. დალიე, გეთაყვანე!

უთხრა და მიაწოდა ისევ სტაქანი.

დარეჟანმა ჩამოართო სტაქანი, მაგრამ ისეთის მოჩვენებით, ისეთის თვალების ხამხამით და გემრიელ ღიმილით, რომ მე მასინვე მივხვდი, რომ კნიენა უამისოთაც გადაკრულია. ჩამოართო და გადაჭკრა. სასაცილო რამ იყო კნიენა: ღვინო თან-დან-თან კვიდებოდა, ღოყები აუხშხაშდა კიდეც, ტუჩებს ღიმილი მიეკრა ზედ და აღარა შორდებოდა, ქვევითი ტუჩი ძირს ჩამოეშვო და დორობლმა დენა დაუწყო, თვალები აემღვრა და თავის-თავად ეხუჭებოდა, — ერთის სიტყვით, დარეჟანი ქეიფზედ იყო. ღუარსაბიც დაითვრა. მიუშვო ადვირი ღვინისაგან მოდუნებულ კნასა და მოჭყვა უგზო-უკვლო ტიტინი. დარეჟანი სულ თავს აცანცარებდა და შეჭსტინოდა.

— გენაცვალე კახეთსა! ამბობდა შთოვრალი ღუარსაბი ენადაბით: ვენაცვალე! ეგ რომ არა ყოფილიყო, არც კახური იქნებოდა. მაშინ მე რაღა კაცი ვიქნებოდი? ჩემ გათქმულ სახელსა მაშინ ვიღა მოიგონებდა? დღეს თუ ღუარსაბის სახელი იხსენება სადმე, ღვინის მადლობელი უნდა ვიყო. თუ კაცი ვარ მე დღეს, აი ამ შავი ყურძნის წვენითა ვარ კაცი! ჩემოდენას საქართველოში ორიც არ დაღვეს, დიდი მსმელი ვარ. მე რომ სიმღერა ვიცოდე, მე მთელი კახეთის ღვინო არ მამერყვია. ეს არის, რომ არ ვიცი-და! სიმღერა ღვინოს ანელებინებს-და! თორემ სხვათერგვ რა მიჭირს: ფაშვი კაი მსმელისა მაქვს, აქ თუნდა ოთხი ჩათვი ღვინო ჩაეტყვა. ხომ გახსოვს ის იმერელი? აი, რომ მოვიდა, დადიანის «ზოგერჩია» ვარო? «ზოგერჩია» კი არა, — შენც არ მამიკვდე — ის ძალად გამოგზავნეს იმერლებმა, აბა წადიო, კახეთში ერთი დევი კაცი არისო, ღუარსაბ თათქარიძე, ოღონდ ის კი დაგვითვრყო და ნახეკარ იმერეთს შენ მოგცემითო. ახლა იმან მე რომ დამინახა, მასინვე მიხვდა, რა კაცი-ცა ვარ, იმიტომ

«ზოგეწინიობა» დაიბეჭდა, სახელი არ წამისდგის. კვებისში კი ნუ ჩამამართმევ და ჩემი სახელი სათათრემდინ არის გაფარდნილი, იმერეთშიაც მისულა ჩემი ქება. მაგრამ აი, ამ შენ უხეირო ღუარსაშა ასე გაგიხადე ის ფხიკიანი იმერელი, რომ, რომ... სულ ჩემი მზე ვაფიცებინე. თითონვე თავის პირით მითხრა: ბაუბაუ დევი ხარო. თითიც მამიკაგვა და უურში ჩუმად ჩამჩურჩულა: სანადგეო მოიგეო, ნახევარი იმერეთი შენი უნდა იყოსო. რომ მეჩივლა, რასაკვირველია, იმ ნახევარს გამოვიტანდი, მაგრამ ჩვენი მამაშაშის მამულებიც მაშინ ისე ოხრათა გვჩეხოდა და იმერეთი რაღათ მინდოდა? ესღა ოხრად აღარ დაგვჩეხა: გენაცვალე შენ სტომასქს! ესღა შიგ პატარა თათქარიძე გიზის და, მგონი, წითელ ღვინოში ჭეუჭალაობს. უჰ! შენი კი ჭირიმე! მოდი ერთი ეგ ნაზი ტუჩები ამოგწერო!... ახლა ეგეც ხომ შეიღი გვეყოლა, აბა ესღა მაგის ქორწილზედ ვიფიქროთ. იცი რა, დარეჟან? შენ ხომ ბრძენი დედა-კაცი ხარ და არც მე ვარ — ღვთის მადლით — სულელი, თოთხმეტის წლისა შესრულდება თუ არა — აბა იანგარიშე, როდის შესრულდება — მგონი ბევრი ხანი არ გაჭსწევს, მალე შესრულდება. — შესრულდება თუ არა, ჯვარიც დავწეროთ. რაღას უნდა მოგუცადოთ? ახლა მაგის ქორწილში ლეკურს არ ჩამოუვლი? მე კი — ღვთის წყალობა შენა გაქვს — ასეთს ბუქნას დაუვლი, რომ იქაურობას სულ მტვერი ავადინო... ახლა იმ იმერელს, რომ ვაჟობე, იცი რა უთხარი? წადი მეთქი, სადაც შენი თქვა, იქ ჩვენიცა თქვი მეთქი, — და იმერლებსაც უთხარი, რომ, რაც თქვენ კრიკინას წვენი გამოუვა, ერთ «ულაშად» არ მეყოფა თქო და «ელუში» კი კიდევ თქვენზედ დარჩება თქო. აი ამისთანა კაცები ვართ კახეთში მეთქი. მაშ?... თუ დამერთი გწამს — კარგად არ მითქვამს?

— კარგად და პატიოსნად.

— მაშ, მოდი ერთი კიდეც ამოწოწნო ებ შენი მარწევი ღოუები. ახლა, დარეჟან, შვილის ქორწილში ლეკურს არ ითამაშებს?

— რატომ.

— ჭო, გეთაყვანე! მოდი, იცო, რა ვქნათ? შითამ ესლა ქორწილი: აბა ერთი... ერთი შენებური დიდოური... მე «განდი-ღურს» დაგძახებ. თუ გიყვარდე, აი! შითამ ქორწილია. თუნდა ლეკური იყო, ჭა! მე «პაწაწინა ნიგვზის ტოტს» დაგძახებ. ჭა-და! პაწაწინა ნიგვზის ტოტი. პაწაწინა ნიგვზის ტოტი! ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპრი დარეჟანსა!.. ურას!.. აი გიდი! . ქუდი ტერში!.. კახური კა... ცის... ჭი... რი... იი... მეე... ჩა... აა... რაკ... რაა... კეებს... კუ... უუ... ლა... სია!.. იმ იმერელსაც... კაი... საქმე... დავმარ... დავითსაც... თვალმც... გამოჭს... ძრო... მია... ურას!

ყროყინებდა სიმღერის ხმაზედ გაბრუნებული ღუარსაბი, ბოდავდა რადატეებსაც და ამ ბოდავში ჩაეძინა კიდეც.

XIV.

აღარ გაათავებ? მკითხავს მოწყენილი და იქნება გაჭაფრებულიც მკითხველი. როგორ არა? გაათავებ, მაგრამ იცით რითა? იმითი, რომ ღუარსაბის ბედნიერება დაირღვევა. თუ მაგისთანა მტკიცე ბედნიერებას დაირღვევა, მაშ რაღა ყოფილა დაურღვეველი ქვეყანაზედ? დაიძახებს ჩემთან ერთხმად დაღონებული მკითხველი.

მარტო ქვეყანა, მკითხველო, დაურღვეველი და ერთი ლა-
მაზი, გონიერი ქართველის ანდაზა: «ის ურჩევნია მამულსა, რომ
შვილი ჭსჯობდეს მამასა», თორემ «ნუ დაატეხე ძველსა გზა-
სა» — ეს ჩინეთიდან შემოგვეპარა და რასაც ჩინეთის ფერი
ადევს, ის, რასაკვირველია, დაირღვევა ღვთისა და თქვენის წყა-
ლობითა, ჩემო ძველის გზის მოუყარე, მაგრამ მაინც კიდევ
საუკარელო ქართველო! . .

გაიარა რამოდენიმე უამმა და წუთის სოფლის დაუდგრო-
მელმა ბრუნვამ ბევრი რამ გამოჭსცვალა დედა-მიწის ზურგ-
ზედა. ამათ შვილი არ მიეცათ. დარეჟანმა ერთი ექიმი დედა-
კაცი იშოვა და წამლობა დაიწყო. ექიმმა დედა-კაცმა ერთი რა-
ღაც წამალი მიჭსცა, მთელი ორი გვირა ასმევდა და მესამე გვი-
რას კი დარეჟანს ფეხები გააჭიმინა. დარჩა ქვრივად საწყალი
ლუარსები. წვერი დაიყენა, შავები ჩაიცო. თავისი ბედნიერება
სულ დარეჟანთან დამარხა. ორი სიამოვნებაღა დარჩა ამ ტრი-
ალ ქვეყანაზე: ერთი მადა; მეორე ისა, რომ ლამაზისსეული
ფეხითთ უჯდა ხოლმე, როცა ძილს დააპირებდა ბატონი, ფეხის
გულეზზედა და კანტეზზედა ხელს უსვამდა და ისე დააძინებდა. ეს-
ღა იყო ამისათვის ნუგეშად, თორემ ის პატრონისი ფაშვი ჩა-
მოებდებოდა, ის ხაშხაში ღოუები ჩაუყვითლდა, ის დიდრონი
ძროხის ოდენა თვალეები უგემურად მიეღივს, ის სამკეცი ფა-
ფუკი ღაბაბი გუდა ლელვსავით გაუხდა, ამასთანაც ის თავისე-
ბური განსხვავებით მუდამი დიმილი სახილამ დაეკარგა — ერთის
სიტყვით — წახდა კაკალი კაცი. მწუხარებამ ესე იცის. ბოლოს
ფერისცვალობის დღეს, რაღაც ეშმაკად, ნათლიმამამ ნახევარ
ლიტრა კალმანი მოართო. ჯვრისაგან იმ კალმანს ლაზათიანად
მოაძღა, მოუვიდა კუჭის ანთება და ჩაჭბარდა პატრონისა.

ძოკვდა ღუარსაბიცა ისე, როგორც ისოცებინ ბეგრნი ჩვენი, რომელნიც არც თავის სიცოცხლით უმატებენ რასმეს ქვეყანასა და არც თავის სიკვდილით აკლებენ.

წაიშალა ამ ორთა გვამთა ცხოვრების კვალი დედა-მიწის ზურგზედა. რისთვის მოვიდნენ და რისთვის წავიდნენ? ნუ თუ ნახევარი საუკუნე იმისთვის იცხოვრეს, რომ ოთხი ფიჭვის ფიტარი ეშოვნათ და სამ-სამი ადგილი მიწა? ან კიდევ ქვაზედ წაწერონ, რომ «ჩუ... წლამდინ თავადი ღუარსაბი თათქარძე და მისი კნიენა დარეჟანი ცოცხალნი უოფილან და შერე დახოცილან?» სხვა ხომ არაფერი გვეტევის, რომ ესენი ამ ქვეყანაში უოფილან და უცხოვრიათ. «წამკითხველო შენდობა გვიბძანეთო», ამბობს იმათი ქვის ზედ-წარწერილი. ნახევარი საუკუნე ამისთვის იცხოვრეს ამ ქვეყანაზედ, რომ ბოლოს მაინც კიდევ «შენდობა» ითხოვონ და საბოდიშოთ გაიხადონ საქმე? უფროსთაგან ქართლის საფლავის ქვას რომ აწერია, «შენდობა გვიბძანეთო», ესლა მე შესმის, რისთვისაც აწერია. მაგ შესანდობარს და შესაბრალისს ჩვეულებას თავისი აზრი და საფუძველი ჭქონია, მაგრამ არ გითარგმნი კი, მკითხველო! თუ კაი გული გაქვს და გამჭრე გონება, შენც თითონ ჩემზედ უკეთესად მიხვდები, თუ არა და თქმა საჭირო არ არი. ცუდილად გულის გატკენ, გაგარისხებ და ის რისხვა ისე აგებავს თვალსა, რომ სხვას შენზედ მეტადაც რომ გული ჭსტიკოდეს, ამას ველარ დაინახამ და იმის გულის სატკენ სიტყვას მუხანათობაში ჩამოართმევ.

მე გაჯათავე და შენ რაც გინდა ჭქმენ, მკითხველო! გინდა იცინე, გინდა იტირე, როცა ამ ამბავს წაიკითხამ. ორივეს სა-

ბუთი ისევე ამავე მოთხოვნაში გაქვს. თუ ოდესმე თვალი აგი-
ხილება და შენს გარეშე მოსვალა გინახავს, იმაზედ გონება გი-
ფარჯიშებია, ნახვდი, რომ სწორად ერთი და იგივე საგანი
ზოგს აცინებს, ზოგს ატირებს. მე მინახავს ერთი მოხუცე-
ბული, ღარიბი, შიშველ-ტიტველი, ფეხებ-დანეთქილი დედა-
კაცი. ვინ იცის, რა გვარ უბედურებისაგან ღოთად ჩაჰარდნილ-
იყო და ღოთობაში სამუდამოდ დაეკარგა თავისი კაცობა და
ადამიანობა. მე მინახავს ის საცოდავი დედა-კაცი ქალაქის ბი-
ჭვებს დაეჭირათ და ხუთ გრამად ერთი საათი ახტუნებდნენ
პამპულასავით. მე მინახავს, რომ იმათში ბევრი იცინოდა და
ზოგიერთს კი ამ საცოდავის დედა-კაცის მაგ ყოფიზედ გული
უტიროდათ. ვინ იყო ამათში მართალი? მოცინაჩენი, თუ მო-
ტირალები? ორივე, იმიტომაც რომ ერთნი თვალითა ხედავდნენ
მართლ და თვალისათვის მართლაც სასაცილო იყო. მეორენი კი
თვალითაც და გონებითაც; გონებას კი ძნელად თუ გაეცინება.
ქსჩანს, შეიძლება, რომ ერთი და იგივე ამბავი სატირაღაც
იყოს და საცინარაც — ეგ იმაზედ არის დამოკიდებული, რო-
გორი აგებულებისა ხარ. თუ იმისთანა გონების ძალა გაქვს, რომ,
რაც უნდა მწუხარე ჭეშმარიტება იყოს, გულ-და-გულ შეხედები
და, თუ ამასთან იმისთანა გულიცა გაქვს, რომ უბედურს და გზა-
კვალ არეულს შეიბრალებ, ამისთანა სასაცილო ამბავი უფრო
სწორად უნდა გატირებდეს შენა, თუ არა და იცინე, რამდენიც
გინებოხ. იცინე და თანაც გაჟაფრდი ამ მოთხოვნის დამწერ-
ზედ და მაგიგონე ჭორი — შენ ხომ ჭორების მოგონება გი-
ყვარს — რომ მე ვითომც ქართველობას ვლალატობ, რადგანაც
იმის სასაცილო ამბავს გაიმბობ და არა ვმალამ ზოგიერთ გულ-
მოკლე პატრიოტივით. ვიცი, რომ, ჩვენ საუბედუროდ, თქვენ-
ში, მკითხველო, ძნელად იპოვება იმისთანა კაცი, რომ მართლაც

სიტუვას გონება გაუსწოროს, ვიცი ეს და მაინც კიდევ პირში — როგორც მოუვარე — გეტყვით, რომ ლუარსაბი და დარეჯანი შენს კალთაში დაბადებულა და შენის ძუძუთი გაზდილა. გინდა მიწეინე, გინდა არა. თუ ამათ დაჭსტინებ, მითამ შენის თავისათვის დაგიცინია, თუ დაჭსტინებ — ეგ კაი ნიშანია: ჭსჩანს ჭსწუხხარ, რომ ამისთანანი ვართ, ჭსჩანს შენის თავის გაჭსწორების გასწრხვამ ფროთა აიბა. ღმერთმა ქმნას, რომ ეგ აგრე იყოს.

მე თუ შენ მიუვარხარ, მკითხველო, იმისთვის მიუვარხარ, რომ იმედი მაქვს ეგ გაჭსწორების განძრახვა დღესა, თუ ხვალე შენში გაიღვიძებს. ამ იმედს ნუ წაგვართმევ. ნუ იფიქრებ, რომ ამ მოთხრობას შენი გაჯავრება უნდა; ამას მარტო ის უნდა, რომ შენ დაგანახვოს — რამოდენათაც შეძლება აქვს — შენი ცუდი, შენი ავი, რომ იცოდე, რა გაისწორო. მინამ საჩკეში არ ჩაიხედავ, ან სხვა არ გეტყვის, ხომ ვერ გაიგებ, რომ პირზედ ურიგობა რამ გატყვია? ეს მოთხრობა საჩკე იყოს და მე — თუ გინდა — მთქმელი ვიქნები. დააკვირდი, იქნება გენიშნოს რამე. ესეც იცოდე: მარტო შენი მტერი დაგიმაღავს, შენს სახეზედ რომ ურიგობა ნახოს რამე, მოუვარე კი მაშინვე საჩკეს მოგიტანს, რომ გაისწორო და ხალხში არ შერცხვე. მეც მოუვარესავით გექტევი, — საჩკე მოგიტანე. ამასედ როგორ უნდა გამიწერე?! რა ვუყოთ, თუ ეს საჩკე გაბზარული გამოდგება და შიგა-და-შიგ ღაქებანიცა? რაცა მქონდა, ის მოგართვი, როგორც შეშეძლო, ისე დაგეხმარე თუ მაინც და მაინც წერომახს არ დაიშლი, შენი ნებაა. მე შენის წერომისა არ მეშინიან, მაშინ მხოლოდ დაფიქრდები, რომ შენშიაღ მოვტყუვდი, რომ შენ ის არა უოფილხარ, რაც მეგონე, მაშინ გუჟ-ხელ-დაკრეფილს

ესღა დამჩნება სათქმელად: მე მიყვივლია და გათენდება, თუ
 არა — ეგ დმეჭთმა იცის! წყნება კი რომ არ ყოფილიყო, ეგ
 გათენება, ჩვენც კარგად გვეცოდინებოდა, რადისაც იქნებო-
 და!...

სხვა ფრთვ მშვიდობით ბძანდებოდეთ და შენდობით იხსე-
 ნიებდეთ მონასა თქვენსა....

ანგარიშის ფურცელი.

ნუ იფიქრებ, მკითხველო, ვითომც ჩვენ ამ ანგარიშის გამოცხადებით რამე ახალი, ან გაუგონარი ჩვეულების შემოტანა გვინდოდა. მრეწველობისა და ადგილ-მცემობის წრეში, რომ გორც იცოდა, ძლიერ გახშირებულია ის ჩვეულება, რომ არა-თუ შემკრებლობითი პირი, კერძოობითი პირიც კი აცხადებს სახალხოდ საკუთარი საქმის ანგარიშსა. ურიგო არ იქნება, ჩვენც გამოვაცხადოთ ამ წიგნის გამოცემის ანგარიში. ეს მეტად რე იმიტომ არის საჭირო, რომ ჩვენ წიგნების გამოცემას კერძოობით საქმედ არა ვჭვთვლით და იმისგან კერძოობით სარგებლობას არ ვეძებთ. ამას გარდა, ანგარიშის გამოცხადებლობისგან, ზოგი უსამართლოდ უსწინდისო კაცად ირაცხება და ზოგი კი ფარულად საზოგადოებასა ჭეუღეფს. ჩვენ არ გვინდა საზოგადო საქმე ჩვენ საკუთრებად გავხადოთ და არც ის გვესიამოვნება, რომ ჩვენი საქმე საეჭვო შეიქნეს.

აი ჩვენი ანგარიში:

I. ქაღალდის მაგაზინი:

- 1) 17 ოზმა თეთრ რეუელ ქაღალდში, თითოში 4 მან. 75 კაპ. 80 მან. 75 კაპ.
 - 2) 11 დასტა ფერად სახევე ქაღალდში, თითოში 80 კაპ. 8 „ 80 „
- სულ 89 მან. 55 კაპ.

II. მომჭრელს: სათაურის ასობის ზეგედ

მოჭრასში 5 მან. — კაპ.

III. სტამბას:

1) 8 რეგული თაბასის აწეობაში, 1000 ეკზემზლიარის და-
ბეჭდაში და ქაღალდის გაეფარებაში, თითოში 18 მან.
40 კაპ. 147 მან. 20 კაპ.

2) $\frac{1}{4}$ თაბასის სხეულის აწეობასა და დაბეჭ-
დაში 4 » 35 »
სულ 151 მან. 55 კაპ.

IV. მეედეს: 1000 წიგნის აკინძვაში, თი-

თოში $1\frac{1}{2}$ კაპ. სულ 15 » — »

V. წვრილმანი ხარჯი, სულ 15 » 30 »

VI. ფოჩტამტს:

1) 15 ფუთის სსწვრის ფული, თითოში
4 მან. და 40 კაპ. * 66 » — »

2) 500 მანეთის საზღვევარი ფული . . . 5 » — »
სულ 71 მან. — კაპ.

წიგნის გამოხატემად დახარჯულა სულ.. 347 მან. 40 კაპ. *)

მაშ თითო წიგნში დაგვხარჯვია $34\frac{3}{4}$ კაპ. ნაღდი ფული.
მაგრამ 1000 წიგნიდამ ზოგი ტენზურაში გაიგზავნა, ზოგი
ავტორს გაუგზავნეთ, ისე რომ დაგვრჩა 975 ეკზ. აქედამ 500
წიგნი მაგასინებში და სტამბებში იქნება დაწეობილი და თითო
წიგნის გაუიდვაში 5 კაპ. მაინც გამოგვართმევენ. ამისგამო
წიგნის ფასის მიემატება 8 მან. 69 კაპ. ერთი და 25 მან. მე-

*) ეს ფულები მივიღეთ უფ. მ. ზ. ჭავჭავაძისაგან.

ორე, ე. ი. $3\frac{1}{2}$ კაპიკიედ მეტი, — და ამ გვარად წიგნის გამოცემა ელირება თითქმის $38\frac{1}{2}$ კაპ.

ეს მოთხრობა ისუიდება ათ შაურად. გგონებთ ძვირი არ იყოს. უსაფუძვლოდ არ დაგვინიშნავს ამ წიგნის სავაჭრო ფასი. ჩვენ არ ვიცით ნამდვილად, რამდენს ხანს გაიყიდება ეს მოთხრობა, მაგრამ ვჭედილობთ, რომ თუ ორ წელიწადს არ გაიყიდა, სამს მაინც არ გადასცილდება. ამ შემთხვევაში ჩვენი სარგებელი იქნება სავაჭრო სარგებელზედ ნაკლები. და თუ, ვინიცობა, ჩვენი იმედი ასრულდა და ქართველმა მკითხველთ-საზოგადოებამ იმდენი კითხვის სურვილი და გონების გამჭვრეტელობა გამოიჩინა, რომ ეს მოთხრობა ერთ წელიწადს, ან წელიწად-ნახევარს გაიყიდა, ჩვენგან აღებული სარგებელი მაშინაც არ იქნება სავაჭრო სარგებელზედ ნამეტანი. გგონებთ არავინ დაგვხრახოს ამ სარგებლის აღება, მეტადრე მაშინ, როცა ჩვენ მარტო ამ წიგნის დაბეჭდით არ ვჭედილობთ გავათავოთ ჩვენი გამომცემლობითი შრომა, და როცა ეს სარგებელი სხვა იმისთანა წიგნების დასაბეჭდად გვინდა მოვიხმაროთ, რომელნიც უოველთვის იათად უნდა ღირდნენ.

შემდგომისათვისაც ვეცდებით წიგნების იათობას: თუ რომელიმე წიგნი 1000 კაპემზღიარს დაიბეჭდა, თითო თაბახი ელირება 4 კაპიკიელამ 6-დის, თუ 500 — მაშინ 8 კაპ. — 10-დის. ამას გარდა სახვევისათვის ვიანგარიშებთ 1 კაპ. — 3-დის. უმცირესისა, ან უმეტესი ფასის დაახლოება რიცხვს გარდა ქალაქდის სიკეთეზედ იქნება დამოკიდებული.

გთხოვთ შეცთომები გაასწოროთ ისე, როგორათაც უკანასკნელ გვერდზედ არის ნახვენები.

უძთაგრესი შეცთომები.

გვერდი. სტრიქონში.	დაბეჭდილია.	უნდა იყოს.
14 2 და 3 ქვევიდამ	ღიამბეგის სტუმ- რობა, ნუ გგო- ნია ხუმრობად	«ღიამბეგის სტუმ- რობა, ნუ გგო- ნია ხუმრობად»
— 2 და 1 »	სტუმრობა,	სტუმრობა
39 4 »	მშიერი, რომ	მშიერი რომ
63 15 და 16 შუა ზევიდამ	გამოშვებულობა:	მაშ არა იქნ?

ამ წესლო ხანში დაიბეჭდება:

კითხვისა და წერის სასწავლებელი წიგნი. რუსულიდამ
გადაკეთებული. ამ წიგნში იქნება: I. დარიგება სსსოფლო შკო-
ლებში და ოჯახებში მასწავლებლებისათვის და II. საკითხავი
წიგნი.

შოთა რუსთველის სურათი. საზღვარს გარეთ ფოლად-
ზედ მოჭრილი.